

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

891.99-192 192

U-91

3579

ՀԱՅՏԱՐԱՆԻԹԻՒՆ Ս. ՄԵԼԻՔ ՍՈՂՈՄՈՆԵԱՆԻ

891.99-192

Ա-91

13 APR 2011

ԱՐԵԱՆ ԶԱՅՆԵՐ

Երկրորդ սպագրուքին

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИИ
Российской Академии Наук
СССР

Ձե՛զ կասեմ մանկտիք սիրուն, նազելիք,
Որոնց է բնական հայոց աշխարհիկ.
Մ'ի ուրանայք զերկիրդ եւ ազգդ սիրուն,
Ծառն արմատով է ծառ, տունն հիմամբ է տուն:

Հ. ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Եկեֆրաւարժ սպարան „ՀԵՐՄԷՍ“ ընկերութեան

1906 (162)

891.99-192

Ա-91

Ե Ր Կ ՈՒ Խ Օ Ս Ք

Իզուր չէ ասում, թէ իւրաքանչիւր երկրի ժողովրդական հրգը ընթացիկ կեանքի հայելին է:

Այդ երգի ելեկշնքերի մէջ անդրադառնում են ժողովրդի վիշտըն ու թախիծը, դառնութիւնն ու երջանկութիւնը:

Ինչպիսի պատկեր է ներկայացնում ընթացիկ կեանքը, նոյնպիսի շեշտեր էլ հնչեցնում է ժողովրդական երգը:

Այդպէս է ամեն տեղ, այդպէս է և մեզանում—հայերիս մէջ:

Վերջին տարիներում հայկական կեանքը՝ թէ Թիւրքիայում և թէ Ռուսաստանում անվերջ արիւնհեղութեան ու աւերածութեան առարկայ է դարձել, ուստի և հայի ժողովրդական վերջին երգերն էլ շարունակ «արիւնոտ ձայներ» են հնչեցնում, միևնոյն ժամանակ գովելով ու փառաբանելով այն յեղափոխական հերոսներին, որոնք իրանց կեանքի գնով աշխատել են բռնակալութեան ու դաժանութեան հարւածները դիմադրաւել, սեփական արիւնով մեղմացնել ու ոչնչացնել:

Ահա այդ երգերը, գաղափարական հերոսների այդ գովքն ու փառաբանութիւնն է, որ հաւաքագրելով «Արեան Ձայներ» խորագրի տակ, առաջարկում ենք ընթերցողներին:

Գիտենք՝ շատ թերութիւններ ունի այս ժողովածուն, բայց յուսով ենք, որ ընթերցող հասարակութիւնը ներողամիտ կըլինի, աչքի առաջ ունենալով, որ մենք միայն հաւաքագրած հում նիւթեր ենք առաջարկում «Արեան ձայներով» և ոչ թէ քննադատական—գիտական մի աշխատութիւն:

Մենք տալիս ենք հում նիւթը, իսկ նրա վերլուծումը, նշանակութեան ու էութեան բացատրութիւնը թող կատարեն աւելի ձեռնհաս մարդիկ:

Ս. Մելիք Սողոմոնեանց

60546.67

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ՄԱՐՏԸ (1897) Թ.

Կարկուտ տեղաց Խանասորի դաշտումը,
Ֆիդային էր դաշնակցական՝ վրէժ լուծում հովտումը:

Սոսկաց բիւրդը՝ քնաթաթախ մարգիկցին,
Ձէր երազում ջնջուել իսպառ ֆիդայիցը լուսաբացին:

— Եաման, Աստուած, ֆիդան եկաւ ո՞ւր փախչենք.
Ասաց որդուն կրծքին սեղմած լեղապատառ քրդունին:

— Մի վախենար, հանգիստ կեցիր, բաշի ջան,
Կանանց երբէք ձեռք տալու չէ վրէժխնդիր քաջ ֆիդան:

Մի ժամուայ մէջ Մարգիկ ցեղը ջնջուեցաւ,
Խանասորայ կանանչ դաշտը կարմիր գոյնով ներկուեցաւ...

Փշիր զեփիւռ, դէպ Առաւուլ մենք թռչենք,
Դիրքեր բռնենք, գաթայ, հալուայ ձիւնի ջրով ճաշակենք...

Մերթ կռւում է, մերթ բարձրանում քաջ ֆիդան,
Եզակի է պատմութեան մէջ արշաւանքի տեսարան:

Չկար Կարօն. տխուր պատեց ամենքին,
Երանի է նրա հոգոյն, որ զոհ դարձաւ այդ կռիւին...

Քեզ ենք յանձնում, ո՞վ պաշտելի Առաւուլ,
Կրծքիդ մէջը ամուր պահիր սնման զոհերն հայերուն:

Հայեր. յիշէք նուիրական այն օրը.
Յուլիս ամսի բսանինգին կատարեցէք մեր տօներ:

Ե Ր Գ Ե Լ Կ Ո Ւ Զ Է Դ

Սուրբ հայրենիքս երգել կուզէի,
Իմ երգերի մէջ հոգեբուխ, հնչիւն,
Երկնքի հետ խօսող լեռները վիթխարի,
Եւ թռչնքն Արծալի այն վեհ բարձունքում...

Մայր—ժողովուրդս երգել կուզէի
Յորձատ Արաքսը չքնաղ ավերով,
Հրեղէն նժոյգն երգել կուզէի
Մաստայ լանջերում սրարշաւ տալով:

Հայ կտրիչներին երգել կուզէի,
Եւ կուրի կոշը հպարտ ու վայրի,
Սուրբ ազատութեան տօնը յաղթական
Եւ վառ ապագան իմ հայրենիքի...

Բայց կռաւիտ ձեռներ փշրեցին քնարս բէկ-բէկ,
Բայց կռաւիտ ձեռներ նրա լարերը կտրեցին մէկ-մէկ:

Ը Ն Կ Ե Ր Ն Ե Ր Ի Ս

Լուռ գիշերին մտքիս դիմաց,
Շատ սուերներ ժողովեցան.
Ընկերներս՝ մեռած, կորած՝
Հոգուս խորքով անցկացան:

Նրանց աչքեր, բոց ու վրէժ,
Սրտիս խորքը նայեցին,
Սիրտս բաց էր խոր վերքի պէս:
Նրանք այնտեղ սուզեցին...

Անհաւասար գոռ կուրի մէջ.
Ընկանք իմ վեհ ընկերներ,
Ախ, ձեր շիրիմն իմ սրտումս է
Իմ վեհ, իմ սուրբ ընկերներ...

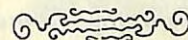
ՊԷՏՕՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Դարահիսար լերան կրծքին՝ հա էլ ընկաւ վիրաւոր,
Կուրծքը պատռած, սիրտը խոցուած՝ չար թշնամու գնդակով:

Ժայռոտ լերան լերկ կատարից վար սլացիր, սև արծիւ,
Թևերդ բաց, լայն թևերդ ու ջիւանին հով արն...

Խոցուած սրտից մուգ արիւնը կաթիլ-կաթիլ կըծորայ.
Ախ, ջիւանին կեանքն է հոսում ցաւոտ կրծքի լայն վերքից...

Ժայռոտ լերան լերկ կատարից վար սլացիր, սև՝ արծիւ,
Թևերդ բաց, լայն թևերդ ու ջիւանին հով արն...

Ք Ա Յ Լ Ե Ն Ք

Յուսահատուել մեղք է ընկեր,
Արիացիր, ոգի՛ առ,—
Նայիր, Քայլեց հեռու լապտեր,
Մենք էլ կառնենք շուտ դադար...

Արիացիր, սիրտ առ, ընկեր,
Շարունակենք մեր ուղին,
Լսիր կարծեմ՝ թէ զանգակներ
Ղողանջեցին սարերէն...

Ահա բացւեց աղօթարան,
Վստահ, ընկեր, առաջ քայլենք,
Զինուոր ենք մենք ազատութեան
Եւ անփորձ տեղ կը հասնենք...

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ՆՇԱՆԱԾԻ ԵՐԳԸ

Հայաստանից եկած զինուոր,
Սիրական, կեանքիս հատոր,
Քեզ կսպասէի օրէց օր
Շողշողուն գէնքերիդ մատաղ:

Արկածալից կեանք խորհրդով,
Լեռներ ես անցել շտապով.
Արեգակն է այրել տապով,
Սևորակ պատկերիդ մատաղ:

Կըզաս զոհերի երկրէն՝
Պատմէ Մոկացի Նսթերէն,
Սօսիր Գիսակի խօսքերէն՝
Սրտաշարժ խօսքերիդ մատաղ:

Զով Սասունի հովէն կուգաս,
Վանայ Ծփան ծովէն կուգաս,
Անդրանիկի քովէն կուգաս
Սար-ձոր ընկած զլսիդ մատաղ...

Սերոբ-փաշի գերեզման.
Տեսնել ես, իմ սիրական.
Տեսնել ես ողջ Հայաստան.
Էզուցւայ ճամբիդ մատաղ:

Հայաստանից եկած զինուոր.
Սիրական կեանքիս հատոր
Քեզ կսպասէի օրէց օր.
Ապագայ յոյսերով մատաղ...

✓ ՏՈՒՐ ՁԵՌՔԻ ԵՂԵԱՅՐ

Տուր ձեռքդ, եղբայր, ժամ է զարթելու,
Ժամ է՝ ժամ առաջ ոտքի ելնելու.
Մօտ է վախճանը, հայերսն օրհաս,
Լինել-չլինել՝ մեզնից է կախուած...

Տուր ձեռքդ, եղբայր. հերիք համբերենք,
Հերիք օգնութիւն օտարից հայցենք,
Մենք ենք տանջւողը, մենք չարչարւողը,
Մենք պիտի լինենք մեղի փրկողը...

Մեր վեհ հայրենիք դարերով ճնշուած.
Դարեր շատ ու շատ մեր արեամբ ներկուած.
Պահանջէ մեզնից արիւննով մաքրել
Թշնամու արեամբ լեռներ ու դաշտեր...

Ըշտապիր, եղբայր, առ, ահա քեզ գէնք,
Սորանով միայն փրկուելու ենք մենք,
Այս է գործ ածում մեր դէմ թշնամին,
Այս պիտի լինի սլաշտպան մեր անձին:

Այնտեղ է քո կեանք. այնտեղ է քո մահ,
Ելիր ընդ առաջ, ելիր դու անահ,
Արդարութիւնն է գործին նշանակ,
Այնտեղ կը կանգնէ նա իւր յաղթանակ:

Ըշտապիր, քանի դեռ չէ անագան...
Քեզ կը հետևի ամբողջ Հայաստան
Ազատութիւնն է գործին գրաւական.
Այնտեղ կստանաս պսակ պատւական:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

Ինձ տեղ տուէք Սիփան սարեր,
Բռնաւորի լուծն եմ թողեր,
Ազատութիւնս արիւնով գնած.
Պահէք ձեր ծոցն, ազատ սարեր:

Մասսից ազատ, Մասսից բարձր ես,
Աշխարհից թանգ ազատութիւն.
Կեանքի սէրն, կեանքի տէրն ես.
Արծւի պէտ բարձր ես թռնում:

Ազատ օդում ազատ հովում
Արծւի պէս ազատ կը լինիմ,
Բաց թւերս թափ-թափ տալով՝
Ախպրտանցս քով կը թռնեմ:

Հայ ախպրտինք, ձեր կուռ շղթան
Իմ երկաթէ սուր կտուցով,
Ես կը կտցեմ, կը քրծեմ՝
Մէկ տեղ կերգենք ազատ կրծքով

Ազատութիւն, ազատութիւն.
Կեանքի արև ազատութիւն.
Մասսից ազատ. արծւից ազատ,
Աշխարհի տէր ազատութիւն:

Արծալի պէս բարձր ես թռնում
Մասսից բարձր, ազատութիւն,
Դու կեանքից վեր դու լոյս արեւ,
Ազատութիւն, ազատութիւն...

ՍԱՍՆՈՅ ԶՈՐԵՐՈՒՄ

Սասնոյ ձորերում, կուրի ձորերում,
Հայդուկն է ընկել խոր վէրքը սրտին,
Վէրքը վարդի պէս բացձւած կարմրուն,
Ու ձեռն է գցել կոտորած հրացանին:

Արնոտ դաշտերում ծղրիտն է ծվում
Հայդուկն է քնել մահւան խոր քնով.
Հայդուկը հոգում երազ է տեսնում.
Հայրենի աշխարհն ազատ ապահով...

Տեսնում է այդում հովն է շըշնջում,
Փայլուն գերանդին գնդում է անուշ
Ու փոցիս են քաշում սիրուն աղջկունք,
Հայդուկի վերայ երգելով անուշ...

Սասնոյ ձորերով ամպեր են գնում,
Հայդուկի վերայ արծիւն է գալիս,
Ախ, սե աչքերը արծիւն է հանում,
Հայդուկի վերայ ամպերն են լալիս...

Վեհ ազատութեան սէրը չէ մենակ՝
Որ ինձ մղում է կուրի վառ հանդէս.
Հրեղէն ոխն է վրէժն անյատակ՝
Որ սիրտս է այրում ժահր թոյնի պէս...

Ախ թէ լինէի կայծակ, հրաբուխ
Մոայլ ճաւրոսի ճակատից վիժած,
Պիտի շանթէի, փշրէի պիտի՝
Թշնամու կուրծքը՝ չար՝ արիւնախանձ:

Բայց հոգուս խորքում օձերն են դեռում,
Վրէժի իժեր սե կծիկ-կծիկ.
Ու ումբ է սիրտս և պիտի պայթի
Թշնամու գլխին, նա պիտի պայթի...

ԶԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Էհ, ջան հայրենիք, ինչքան սիրուն ես,
Սարերդ կորած երկնի մովի մէջ,
Զրերդ անուշ, հովերդ անուշ,
Միայն բաւերդ արիւն—ծովի մէջ...

Քու հողին մեռնեմ, անգին հայրենիք,
Ախ քիչ է թէ որ մի կեանքով մեռնիմ.
Երնեկ ունենամ հազար ու մի կեանք,
Հազարն էլ սրտանց քեզ մատաղ անեմ...

Ու հազար կեանքով քու դարդին մեռնեմ
 Բալէքիդ մատաղ, մատաղ քո սիրուն՝
 Մենակ մի կեանքը թող ինձի պահեմ,
 Էն էլ քու փառքի գովքը երգելուն...

Որ արտուտի պէս վեր ու վեր ճախրեմ
 Նոր օրւայ ծէգիդ, ազիդ հայրենիք,
 Ու անուշ երգեմ, բարձր ու գիլ գովեմ,
 Կանաչ արևդ, ազատ Հայրենիք...

ՃԱՄԲԷՍ ԱՐԻԻՆ Է

Ճամբէս արիւնի հետք թողեր կերթայ,
 Արիւնոտ ճամբէս մեր թշնամու դէմ,
 Խեթ օձը առջևս ընկեր ու կերթա,
 Ու ագռաւները հետս ճամբորդ են:

Ձիս տխուր, տրտում, կերթայ անգիւման
 Ախ, նա էլ լաւ գիտէ, որ էլ յետ չեմ դառնայ,
 Դարդս թաղելու, ցրւելու կերթամ,
 Դարդս վրէժով, ու էլ յետ չեմ գայ:

Էհ, մնաք բարև մեր դաշտ ու սարեր,
 Ուր քոյ ու քարեր մեր արնով ներկաւ
 Ինձ էլ չես տեսնի, իմ խեղճ, ազիդ մէր,
 Ու գերեզմանս չես գտնի բնաւ,

Կարմիր օրերի, անգին ընկերներ,
 Իմ տեղս պահէք, երբ գաք իրարքով.
 Ախ, եարիս ասէք, որ ես էլ չկամ
 Որ լայ վրէս, լայ անուշ աչքերով:

ՀՊԱՐՏ ՍԱՐԵՐ

Հազար բարով, հպարտ սարեր,
 Թե եմ առեր, ձեզ կուգամ,
 Արծիւներին ձէնն եմ լսել
 Արծիւներին դէմ կուգամ:

Իմ հայրենիքի կապոյտ սարեր,
 Թշնամու շարք ձեր բոլոր.
 Դաշտ, անապատ, արնոտ գետեր,
 Արազը խոր ու բոլոր:

Հազար ձէնով, հազար սրտով
 Արծիւների հետ կուգամ,
 Հողիդ մեռնեմ, ազատ սրտով
 Իմ հայրենիք մէրիկ ջան,

Բարով ձեզի դարդ ու դուման
 Բանցրիկ սարեր ու քարեր՝
 Հազար բարով, հող ու դուման
 Ծովակ, ծովակ ու ձորեր:

ՀԱՅԴՈՒԿ ՄԻ ՎԱՆԵՆԱՐ

Հայդուկ, մի՛ վախենար քրդի գնդակից,
 Նա մահաբեր չէ քաջերիդ համար,
 Քո «Նան Ֆիդայի» անեղ անունից
 Քիւրդը սոսկում է ինչպէս դիւահար:

Առէք հրացան ու ելէք հանդէս,
 Տանջանքի մէջ է ձեր մայր-հայրենիք:
 Մի՛թէ չէք լսում նա կանչում է ձեզ,
 Օգնութեան հասէք, հարազատ որդիք:

Ձեր հրացանը վրէժով լցրէք,
 Զարկէք թշնամուն, թշնամուն դադան,
 Դուք ձեր մօր սիրուն դարկէք ու ընկէք,
 Միայն թէ կեցցէ, կեցցէ Հայաստան...

✓ ԿՈՒՆՅԵՔՔ ՏՂԵՐՔ...

Կուեցէք տղերք, կուեցէք քաջ-քաջ,
 Անվհէր կանգնած թշնամու առաջ,
 Ցանկալի է մեզ միշտ ազնիւ մահը
 Հեռու մեզանից ոսոխի անը:
 Այս անգամն էլ ցոյց տանք թշնամուն,
 Թէ ինչ է հայի ոյժն ու քաջութիւն:

Ահա քիւրդերը փախչեն սարսափած,
 Ահա դիակներ արեամբ շողախւած,
 Կրակ տեղացէք, անդադար կրակ,
 Փնօք մեր գէնքերին. առատ է գնդակ:
 Այս անգամն էլ ցոյց տանք թշնամուն,
 Թէ ինչ է հայի ոյժն ու քաջութիւն:

Մեր տօնախմբեր, մեր նախնի քաջեր,
 Մեզի կապասեն մեր սէգ եղբայրներ,
 Ազատ չենք ծնւած, գէթ մեռնիք ազատ,
 Եւ մեր սուրբ հոգին պահենք անարատ:
 Դէհ, կուէք տղերք. մինչև շունչ վերջին,
 Արժանի լինինք փառաց պսակին:

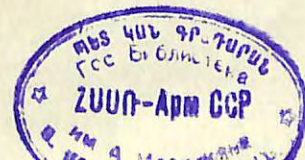

—Մեռնենք յուսալով, մերն է ապագան,
 Մեռնենք բայց կեցցէ, կեցցէ Հայաստան!»:
 Այսպէս յորդորեց և ընկաւ արին՝
 Թողնելով մեզնում յիշատակ բարի
 Ահեղ կուր մէջ, անմահ հերոս,
 Անմոռանալի, կարիճ Մարտիրոս...

ՄԱՍՆԱՅ ՃԱԿԱՏԸ

Մասեաց ճակատը ամպով պատեցաւ,
 Հայ ազգի սրտէն յի փարատեցաւ:
 Նժոյգ է տակիս, ձեռքիս այնալու,
 Սուլթան ուժ ունիս ինձ դիմանալու:

Ըստրուկ եմ եկած, յետ կերթամ ազատ,
Յետ խլած քեզմէն հողն իմ հարազատ:

Մշու դաշտերը, վան ու էրզրում
Պիտի ողորեմ թշնամու արեամբ.
Այդ սուրբ երդումով ուխտել եմ ազգիս
Տալ Հայաստանին սուրբ ազատութիւն:

Արհամարհելով սով, աղբեցութիւն,
Ձոհել մարմինս և զոհել հոգիս,
Ըստրուկ եմ եկած, յետ կերթամ ազատ,
Յետ խլած քեզմէն հողն իմ հարազատ:
Ձեմ դնիր պատեան սուրս մերկացած,
Մինչև չը կտրեմ հայի կոծն ու լաց:

ԳՈՒՐԳԷՆԻ ԱՆՄԱՀ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(1899 թ. ապրիլի 24-ին)

Գլխաւով ջուր է իջնում
Մշոյ մշուշ սարերէն,
Ծիծեռները ծիւծիւ եկան
Գարնան գալը երգելէն:

Գարուն չը կայ հայի համար
Ծաղիկ, ծիծեր մեզ պէտք չեն.
Գերեզմանս հողին հաւասար,
Թող փուշ բըսնի իմ վրէն:

Գնա ծիծեռ, թող ինձ մենակ,
Վէրքը սրտիս հողի տակ:

Բայց երբ տեսնես թշնամու դէմ,
Հայ ժողովուրդ սարի պէս,
Ձէնքը ձերին հպարտ կանգանձ
Կուրծք դէմ տւած ժայռի պէս

Ախ այն օրը արի ծւայ,))
Գարնան գալը նոր կանչէ,
Հայոց գարնան, որ բիւր բարև
Սիրտս խորէն զօղանջէ... Հ. Գ.

ԱԽԵՏԻՔ ՄԱԼՕՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Էն արծիւ էր. թռաւ, գնաց,
Մեր վոյսով, մեր միջով,
Ախ էն մեր սիրտ, մեր ազիզն էր,
Գնաց սարով, սար դարդով:

Ինոր դարդը, ախ, մեր դարդն էր,
Ու մեր սրտիցն էն գնաց,
Ինոր դարդը խեղճի դարդն էր,
Խեղճի սրտիցն էն գնաց:

Ո՞ւր գնացիր. ո՞ւր գնացիր.
Մենակ-մենակ գնացիր:

Հենոն տեղեր, արնոտ տեղեր,
Ուր սրտիդ, հոգի ջան,
Ընկար մենակ ու անընկեր՝
Դուման դաշտեր, Աւօ ջան:

Ընկերներդ, ան, քեզ մոռցան,
Կեանքի ճամբով գնացին.
Քո սուրբ սրտի սէրը մոռցան
Գերեզմանդ կորուցին:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՅ

Սիրելի դաշոյն, ան, ատրճանակ,
Մանաւանդ մօսին, կեանք ես դու հայուն,
Երբ քեզ ձեռք առնէ հայդուկ ընդունակ,
Յիր ու ցան կանէ թշնամու բանակ:

Դուք էք ֆիդայուն կեանք շնորհողը,
Փրկիչ ու արե հանդիսացողը.
Թշնամուց վրէժ, սրտիս թախիծը
Լուծող տաճիկից, ցաւ փարատողը:

Ժնեից եկած նւէր թանկագին,
Կուող, անձնէր այն քաջ ֆիդայուն
Ներշնչէ հոգի վեհ ազատութեան,
Այս զէնքով փրկենք ամբողջ Հայաստան:

Ժնեից եկած մօսին հրացան
Դեռ քեզ կրելու չեմ եղած արժան,
Պարզ հոգով կերպնում, պաղ կուրծքիս սեղմեմ՝
Հայդուկի վրէժը քեզանով լուծեմ:

Սուրբ Դաշնակցութեան անվեհեր անւան
Անշէջ կրակը տուիր ֆիդայուն,
Սրտիկն այրւած, անձնէր ֆիդան
Կը փութայ գնալ դէպի Հայաստան:

ԹՈՂ ՓԶԷ ՔԱՄԻՆ

Թող փչէ քամին պաղ-պաղ երեսիս
Վերէն ամպերէն սաստիկ ձիւն թող գայ,
Որքան որ կուգէ թող փչէ Հիւսիս՝
Յուսով եմ վաղ-ուշ գարուն պիտի գայ:

Թուխպը թող պատէ երկինքը պայծառ,
Թանձր մառախուղ երկիր թող փակէ.
Տարերք աշխարհիս խառնւին իրար,
Յուսով եմ վաղ-ուշ արե պիտ ծագէ:

Թող գայ փորձութիւն, թող գայ հալածանք,
Խաւար թող դառնայ անաղօտ լոյսը,
Սարսափելի չեն հային տառապանք,
Միայն չը հատնէր խղճուկի յոյսը...

ԿՈՐԿՈՏԵԱՆԻ ԵՐԳԸ

Ձենքերս տուր մայրիկս, սուրերս տուր քոյրիկս,
Թէ որ ազգիս չը զոհուեմ, հապա ինչո՞ւ ծնար զիս:

Առաւօտ-արշալոյսին չորս կողմերս պատեցին,
Չորս դին չորս հազար զօրքեր, չորս հազար թշնամիներ:

Ազատութեան վառ սէրը ինձ հանել է լեռները,
Վառ տաճկի դէմ կուելու՝ Հայաստանը փրկելու:

Լիւն սուրդ քաշեցիր, վրէժ առնել ուզեցիր,
Երբ որ գնդակը դիպաւ՝ «սիս Հայաստան» զոչեցիր:

Մայր անունս Արամեան մականունս Կորկոտեան
Երբ որ բանտից ազատուեմ՝ դարձեալ խմբեր կը կազմեմ:

ԱՀԱ, ՄԱՅՐԻԿ ԵՍ ԳՆՈՒՄԵՄ

Ահա, մայրիկ, ես գնում եմ
Ազգիս համար զոհուելու,
Քաջ ընկերներով միասին՝
Անդուլթ բրդին ջարդելու:

Երբոր մայր իմ, Սասուն եկար,
Ինձի սրտեղ փնտոեցիր.
Գերեզմանիս վերայ գալով
Ինչ ասեցիր ու լացիր:

Գերեզմանիս հողի վերայ
Ինչ անուշիկ հոտ կուգայ,
Այսուհետեւ անուշ մայրիկ,
Ինձմէն քեզ օգուտ չկայ:

Գերեզմանիս հողի վերայ
Ցանէ ծաղիկ, իմ մայրիկ.
Ցանէ ծաղիկ, թափէ արցունք,
Երիտասարդ եմ մայրիկ:

Գերեզմանիս բարի վերայ
Խոշոր տառով գրեցէք—
Այսուհետեւ մանուկներ,
Ազատութեան զոհեցէք»:

ՁԱՅՆ ՏՈՒՐ, Ո՛Վ ՎԻԴԱՅ...

Ձայն տուր, ով Ֆիդայ, ինչո՞ւ ես տրտում
Լուռ ու մունջ նստած երկար մտածում.
Շարժեցէք շուտով սուսեր շողշողուն՝
Թափեցէք կրակ թշնամեաց զլիւն:

Պարգեցէք դրօշ վեհ Դաշակցութեան
Լինի առաջնորդ մեր ազատութեան,
Քանի այսպէս է ազգը խճալի.
Ձինեալ կը մնան ամբողջ Ֆիդայիք:

Շտապենք, ֆիդայք, խմբւենք մի տեղ
Դաշնակցութեան դրօշը ծածանուի այնտեղ.
Թափենք մեր արիւն իբրեւ ախոյեան՝
Թող սարսի Սուլթան Աբգուլ-Համիդ խան:

Եկէք միանանք, ով բաշ յայդուկներ,
Վրէժ են կոչում մեր նահատակներ,
Մօսին հրացանը Ձերքներին բռնած՝
Թունաւոր փամփուշտ կուրծքներին ձգած:

Հայ զինուոր եմ ես, անձնագործ ֆիդայ,
Դժբաղդ հայրենեաց անցեալին տեղեակ
Մենք ենք սերունդը բնիկ վեհ հայկեան
Տոհմէն զիւցազանց, որդիք թորգոմեան:

✓ ԶԻՆԻԱԾ, ՊԱՏՐԱՍՏԻԱԾ...

Զինւած, պատրաստւած, Զէյթունի քաջեր,
Սուրբ ազատութեան վկայք անվեհեր.
Վրէժով լցւած առիւծի նման
Քաջ-քաջ կուռում են թուրքի դէմ դաժան:

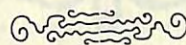
Կեցցէք, դուք միշտ Զէյթունցիք,
Որ պիտ փրկէք հայրենիք,
Դուք Հայաստանի պարծանք,
Մեր կեանքիցն էլ ձեզ կը տանք:

Մանուկն օրօրոցում հանգիստ չէր պառկած,
Խնդրում էր մորից՝ «բազուկներս բաց»...
«Ես չուզեմ մնալ այս օրօրոցում,
Մինչ իմ եղբայրներ լաց կոծ են անում»...

Կեցցէք դուք միշտ Զէյթունցիք
Որ պիտ փրկէք... և այլն (կրկնել):

Ի՞նչ ես կաշկանդել, քանդիր ինձ, մայրիկ,
Ես կուզեմ կուել թուրքի դէմ ճարպիկ,
Տուր ինձ հրացան և մի սուր դաշոյն.
Ես կուզեմ ծծել կաթի տեղ արիւն:

Կեցցէք դուք միշտ Զէյթունցիք և այլն:

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱԻՐ

Ի զէն հայեր, ի սուր, և ի հրացան,
Տաճկա-Հայաստանից կոչում է մի ձայն.
Լեռից լեռ թնդում է անեղ հրաման,
«Թուէք հայեր, թուէք՝ դէպի Հայաստան»... (կրկնել):

Արևելք, արևմուտք, հարաւ և հիւսիս,
Դղրդաց ու թնդաց քաղցր աւետիս:
Հայկայ քաջ զաւակաց առոյգ կուրծքերից
Ազատութիւն հնչեց ամեն կողմերից:

Խումբ-խումբ հայեր դէպի Տաճկա-Հայաստան,
Փրկութեան աւետիք առած ի բերան

Դիմում են ցնծութեանմբ իբրև հարսանիք,
Ուխտած սուրբ արիւնով փրկել հայրենիք:

Տաճկա-Հայաստանը ոտքի է կանգնում,
Առիւծաբար վրէժ, վրէժ է կանչում,
Արիւնով ներկում են բոլոր դաշտերը.
Արիւն է լոկ հոսում բոլոր գետերը:

Թշնամին զարհուրեալ փախուստ է դիմում
Անթիւ աւար և գանձ հայերին թողնում.
«Յաղթութիւն, Յաղթութիւն», գոչեցին միաձայն,
«Թշնամին կորած է, կեցցէ Հայաստան»...

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՅ

Դաշնակցական խումբ գնանք մենք Սասուն.
Մեր հայ եղբայրներ մեզ են ըստապում,
Անդրանիկը քաջ իւր ընկերներով,
Կուզէ պատերազմ, կսպասէ զարնան:

Մօտ է զարունը շուտով կը բացւի,
Հայի խօսքը քաջ, շուտով կը լսւի,
Հայերն անվախ, հոգով միացած,
Հրացան ուսերին մերն է «Նոր-տարին»...

Խմբապետները հոգով են կանգնած
Ֆիդայի ուժով գնում են առաջ

Առաջն է կանգնած Անդրանիկը քաջ
Գոռում է գոչում, կուզէ պատերազմ:

Յիշէք, եղբայրներ մենք շատ քնեցինք,
Բաւական է մենք այսքան համբերենք.
Մայր-Հայաստանը ձեռքից հանեցինք,
Հիմայ ոյժ ունենք դարձեալ հետ կառնենք:

ԵՐԳ ՔԱՂԱՍԻ ՀԱՅԴՈՒԿԻ

Կովկասի քաջեր խմբեր կազմեցէք,
Քաջ Անդրանիկին օգնութեան հասէք.
Առած իր շուրջը զինուորներ ութսուն,
Մաքրէ ճանապարհ նա դէպի Սասուն:
Սուլթան սարսափեալ, ճարը կտրւած
Հազար ոսկի է զլիւին խոստացած:

Հայ պատանիներ, շուտով շարժեցէք,
Երբէք միք վախնայ, սուրբ շարժեցէք,
Հասել է ժամը սուրբ ազատութեան,
Կենալու ժամ չէ, շուտով քայլեցէք:
Սիրենք միութիւն, չանենք վատութիւն,
Ունենանք հայեր սուրբ ազատութիւն:

Օտար հողի մէջ չը մնանք հայերս
Հերիք է հային այս պանդխտութիւն,
Թող չը ծաղրէ մեզ անգութ թշնամին

Մինչև մենք հասնենք մեր նպատակին:
Սիրենք միտլթիւն... և այլն:

Քաջ Անդրանիկը անվախ, սուր առած,
Հայաստան գնալ վաղուց էր ուխտած,
Այլ ու ձաղ ջարդել տաճկաց զինւորին,
Քիւրդերից մատաղ բերել վանքերին:
Դէհ, Շէքիր փաշայ, մտածիր հնար,
Հազար ոսկիքով անես գլխիդ ճար:

Կովկասի քաջեր, առիւծի ճուտեր,
Սիրէք ձեր սուսեր, առէք նիզակներ,
Հայ օրիորդներ, պճնեալ տիկիներ,
Ծախէք ձեր դարդեր, առէք գնդակներ:
Հարուստք ձեր ոսկին տուէք մեր ազգին,
Ձեր անգին անունը յիշենք սերունդներ:

Դէհ հայ ընկերներ, հեծէք ձեր ձիեր,
Բաց թողէք սանձեր, անցէք սար ու ձոր,
Ահա կուի դաշտ, թշնամին անհաշտ,
Մեր սուր թող ուտէ օսմանեան վաշտեր.
Ասաւ քաջ Մուրադ, առած եմ խրատ,
Կամ կուեմ ազատ, կամ մահ անարատ:

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐԻՆ

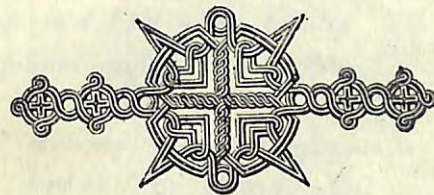
Դու անցար, հերոս, դէհ հանդիստ քեզ բուն.
Դու լուսադէմին մեռար լիայոյս,
Դու ճամբորդ ժիր դէպ ազատութիւն,
Երբ դեռ հեռո՛ւ էր, հեռո՛ւ՝ արշալոյս:

Տես ի՞նչ հերոսներ՝ երգովդ ստեղծւած՝
Փակեցին աչքերդ, որ հանգիստ առունս.
Հերոսների մէջ դու մերուար. հերոս,
Մարմնով դառար հող, հոգով՝ արշալոյս:

Էրնէկ քո քո յոյսին, նա, որ չէր դողում,
Երբ թոյլ տնքում էր մեր ճահիճն անյոյս.
Այն օձեր էին և գորտեր սողում,
Քանզի դալու էր անշուշտ արշալոյս...

Սակայն երբ ազգդ թմկով ու փողով
Դեպ՝ երբ ազատութիւն երթայ սրտայոյս,
Դու կգաս այնտեղ յարութեան շողով,
Բայց ննջիր... դեռ կայ մինչև արշալոյս...

ՀՈՒՐԷՆ

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԸ

Ախ իմ հայրենիք, անուշ հայրենիք,
Կարօտ եմ քեզի անթառամ ծաղիկ.
Կարօտդ կը քաշեմ ամեն ժամանակ,
Քո անուշ հօտին կարօտ եմ փափագ,
Կարօտդ կը քաշեմ ամեն ժամանակ,
Չեմ մոռանայ քեզ, մի ժամ մի բռնեմ:

Պիտի աշխատենք, որ քեզ նորոգենք.
Քո մէջն եղած թուրքերին վանենք,
Պէտք է չունենայ տաճիկն իրաւունք,
Թափել աչքերիցդ արիւն-արտոսունք,
Այլ մեր վրէժը նրանցից առնենք,
Մեզ տւած տանջանքն կրկին յետ դարձնենք:

Ունենք մեզի գէնք, ունենք հրացան.
Կազմենք մեր խորհուրդ, առնենք մենք սահման:
Քանի մենք մնանք այլոց լծի տակ,
Քանի մենք ման գանք առանց ի դտակ
Պէտք է սովորենք քանդել Տաճկաստան՝
Որ լսողն ասէ. «Կեցցէ Հայաստան»...

ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ ՍԻՐՈՅ ՀԱՄԱՐ

Հայրենեաց սիրոյ համար
Խմբեր պատրաստւած են քաջ.
Հրացանները ուսերին
Փամփուշտները ձախ ու աջ:

Հնազանդ կարգով շարւած,
Իրանք առիւծի պէս քաջ.
Խմբապետը հրաման տւեց
Գնալ դէպ յառաջ, յառաջ...

Ոսկեզօծ բաշլուղներով
Լազի շորեր թանկագին,
Գնում էին դէպի Սասուն,
Օգնելու Անդրանիկին:

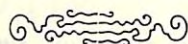
Հայ քաջերը դիրք մտան
Թշնամուն պաշարեցին,
«Ամեն կողմից կրակ տւէք,
Կոտորեցէք», գոռացին...

Եաման եկաւ ջան ֆիդան,
Սարսափ տիրեց բանակին.
Փախչում էին դէպ լեռներ
Վախկոտ զօրքերն ահագին:

Խաւարից լոյս ծագեցաւ,
Երևում էր մեծ յոյսեր.

Դաշնակցութեն ցանաժ սերմեր,
Աճում են նորա բոյսեր:

Մեր ապագայ սերունդից
Ըսպասում ենք մեծ յոյսեր,
Կարձակենք ազատ երգեր,
Տալիս է խրախոյսեր:

Ա Ն Դ Ր Ա Ն Ի Կ Ի Ն

Իբրև արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ժայռ
Թնդացնում ես երկինք-գետինք տենչավառ.
Սուրբ անունդ պիտի յիշէի դարեդար,
Հսկայ լերինք բեզ ապաստան Անդրանիկ:

Քիւրդ ու տաճիկ երբ լսեն քո անունը,
Օձերի պէս պիտի սողան իրանց բունը.
Երակներիդ ազնիւ քաջի արիւնը
Չը ցամաքէ մինչ յաւիտեան, Անդրանիկ:

Հայոց կուսանք, դափնեայ պսակ թող հիւսեն,
Քնքոյշ ձեռամբ քո ճակատը պսակեն.
Գոհարներով անվախ կուրծքդ զարդարեն,
Կեցցէս յաւէտ դու անսասան Անդրանիկ:

Հայաստանի սոխակները քեզ համար,
Թող դայլայլեն գիշեր-ցերեկ անդադար.
Անյաղթ մնաս, դու քաջ կուր սիրահար,
Հայրենիքի տէր ու պաշտպան Անդրանիկ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱՆ ՍԱՍՈՒՆ

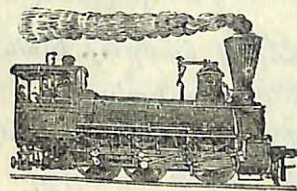
Հայաստանի անկախ Սասուն
Քո ժայռերում կան շատ քաջեր
Հռչակած է նըրանց անուն,
Հաւատարիմ քո պաշտպաններ:

Անդրանիկը կուում է (կըկնել):
Թշնամուն կոտորում է,
Չէ ուզում ըստրկութիւն,
Մինչ գտնի ազատութիւն:

Հայդուկները գէնք վեր առած
Հայրենիքի սիրով վառւած,
Աչքերում կրակ լցւած,
Հոգով, սրտով են միշտ կանգնած:

Քո անառիկ դիրքերը
Պաշտպանում են հայդուկները.
Նոցա հերոս Անդրանիկը
Պաշտպանում է քո դիրքերը:

Հայրենիքի տէր ու պաշտպան,
Ունիս փամփուշտ ու հրացան,
Մօտ է հայի ազատութիւն,
Հայաստանի անկախ Սասուն:

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Սիւնեաց երկրին մի աստղ իջաւ,
 Լոյսը ծագեց ամեն կողմից.
 Երանի թէ շատ ունենանք,
 Այսպէս մի ազնիւ ցեղից:

Թողեց կայք ու կարողութիւն,
 Այլոց պատիւ, իշխանութիւն
 Միշտ երազում էր ազատութիւն.
 Ուղիղ ճշմարիտ սրտիցը:

Կեցցէ ազնիւ մի վարդը,
 Զարին պատրաստեց թակարդը
 Նայեց սուրբ գործի մակարդը
 Թումանեանի ազնիւ ցեղիցը:

Քաջ բիւրոյից առաւ հրաման,
 Գործով կատարեց ամեն բան.
 Նժոյգ փամփուշտ ու հրացան.
 Արիւնարբու քաջ խմբեցան:

Դիմեցին դէպի Հայաստան,
 Սարսեցուց ամբողջ Թուրքեստան,
 Ինձ պիտոյ չէ Ռուսաստան,
 Կարօտ եմ քեզ Հայաստան:

Զինւած խմբով ճամբայ ելան,
 Տէրը լինի մեզ օգնական,
 Մեր հայրենիքի ազատութիւնը,
 Կախւած է քաջ Մուրադիցը:

ԱԻԴԱԼԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Զիաւորի խմբից զատույ մի անգամ,
 Զորս կողմիցս չունիմ մի այլ օգնական,
 Խումբ-խումբ տաճիկները դէպի ինձ կուգան,
 Ունիմ նովի սիւստ, կռիւ կանեմ խիստ.
 Արիւն թափեմ ճիշտ, չեմ մնալ հանգիստ,
 Հայ ազգի սիրուն:

Տաճիկները չորս կողմս շրջապատեցին,
 Հրացանները մէկէն վրաս արձակեցին,
 Երբոր քաջ Աւդալի անուն լսեցին.
 Եղան ցիրուցան ոչխարի նման,
 Խփում ենք նրանց առիւծի նման,
 Այդ շուն թուրքերին:

Ես Աւդալն եմ չորս-հինգ դէպքի պատահած.
 Դեռ մեղայ չեմ գոչել ձեզ նման թուրքաց,
 Վաղուց եմ ես պատերազմի կարօտած,
 Արիք աջ ու ձախ դէպ յառաջ-յառաջ,
 Կռիւ կանեմ քաջ ունեմ շատ պահանջ.
 Այդ վատ շուն թուրքերից:

Աւդալ և Ռաշօն կուեցան քաջ-քաջ,
 Խփում են թուրքերին մէկ մէկուց առաջ,
 Ասում են թուրքերից ունենք շատ պահանջ,
 Աւդալ և Ռաշօն կուեցան քաջ-քաջ.
 Հայոց ազգի սիրուն ունեցան պահանջ.
 Վառւած են սրտերը երիտասարդների

Թափեցէ՛ք արիւն հայ ազգի սիրուն
Այս մեր դաշտերուն

Ռաշօն ալ գոչեց. «Աւելալ եղբայր ջան,
Կորուցինք ընկերներիս, ալ չենք գտնի Խան,
Այս դաշտերը պիտի կոչւին միշտ Հայաստան
Օսմանեան զօրքերը արինք ցիր ու ցան:
Առիւծի նման մենք մոնչացինք,
Ոչխարի նման նորանց ջարդեցինք.
Այսպէս սուրբ գործին
Կեանքերս տւեցինք:

Երբոր ես լսեցի տղոց վտանգը,
Վառւեցաւ, այրւեցաւ իմ կեանքը.
Դորդաց և թնդաց բոլոր աշխարհքը.
Ձայնեց Դաշնակցութեան գործ ու արարքը
Սարսափեց Սուլթանը դողաց տաճկաստան
Կեցցէ՛ներ կոչին վեհ Դաշնակցութեան:

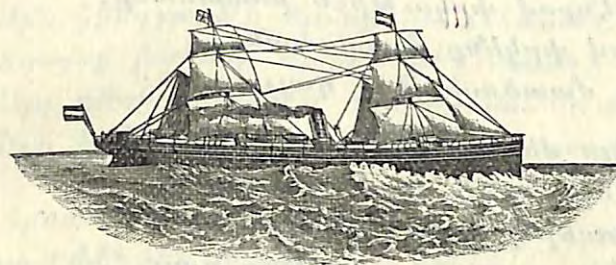
ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

Մութ գիշերին անվախ ֆիդան,
Ազատօրէն ման կուգայ.
Արի գնանք Մայր-Հայաստան.
Անդրանիկը դէմ կուգայ: (կրկնել)

Հայերուս մէջ Վասակներու
Թիւը արդէն պակսում է:

Հայ պատանին սուրը ձեռքին
Նոցա մաս-մաս մորթում է:

Անուշաբոյր թարմ ծաղիկներ,
Հայ օրիորդը նւիրեց
Շուն շեխերին ջարդել փշրել
Անդրանիկը վճռեց:

Ո Ր Ս Կ Ա Ն Ա Խ Պ Է Ր

—Որսկան ախպէր, սարէն կուգաս, սարի մարալ կը փնտռես.
Ասա եարաբ, դու չտեսա՞ր, իմ մարալիս, իմ բալիս:

Դարդի ձեռքից սարերն ընկաւ, իմ մարալս, իմ բալէս:
Գլուխն առաւ քարերն ընկաւ, իմ ջիւանս, իմ բալէս:

—Տեսայ քոյրիկ, նախշուն բալիդ. կարմիր պսակ էր կապել,
Սիրած եարի համբոյրի տեղ, սրտին վարդեր էր բուսել:

—Որսկան ախպէր. ասա եարաբ, ո՞վ է հարսն իմ բալիս,
Ո՞վ է գրկում չոր գլուխը, իմ մարալիս, իմ բալիս:

—Տեսայ քոյրիկ, սիրուն բալիդ, քարն էր դրել բարձի տեղ.
Անուշ ընով տաք գնդակն էր՝ կրծքին սեղմել եարի տեղ:
Սարի մարմանդ հոփն էր շփում, վառ ճակատին մարալիդ.
Ծաղիկներն են վրան սգում, քո մարալիդ, քո բալիդ...

ՍԵՐՈՒՔ ՓԱՇԱՅԻ ԵՐԳԸ

Ով որ քաջ է ինչ կը սպասէ.

Արդէն ժամանակ է, թող գայ.

Մահ-պատերազմի օրհաս է.

Ով որ անվախ քաջ է՝ թող գայ:

Կամ կուենք պարպենք, վերջանանք,

Կամ զէնքով փրկութիւն ըստանանք,

Կուելով փրկենք Հայաստան,

Ազնիւ մտածողը թող գայ:

Այս մեր Սասուն սարէ Սիփան

Կռիւ ունէ միշտ անխափան,

Կուելով փրկենք Հայաստան,

Այս յոյս ունեցողը թող գայ:

Այս հինգ դար է մեզ կսպանեն,

Բռնի կրօնքէն կըհանեն,

Մեր կին աղջիկներ կը տանեն.

Պատիւ ունեցողը թող գայ:

Երկաթէ մարդ քարէ հողի

Վրէժխնդիր լինի թուրքին,

Անվախ քարի տակ չսքողը

Անսխալ խփողը թող գայ:

Վերջապէս մենք ունինք կռիւ,

Զէնքով պիտի մաքրենք հաշիւ,

Մեր հայրենեաց փառքն ու պատիւ՝

Սերոբ-փաշային սիրողը թող գայ

ԳՈՒՐԳԷՆԻ ԵՐԳԸ

Սասնոյ լեռներում զինւած ութ տղայ

Իրանց խմբապետ Գուրգէն և Ռուբէն.

Սասուն ելնելով զէնքեր վերցնելով

Մինչև ապրիլ լեռներ ման գալով:

Օրն հինգշաբթի Յրօնք գիւղ հասան,

Տղայոց խումբը մարզի մէջ մտան.

Այդ գեղի քեօխվէն մըն էր մուսուլման,

Իւր երկու որդին, վալուն լուր տարան:

Հլու հրամանով հաւաքուաւ զօրքը

Թալըփ-էֆէնդին առաջնորդ ընկաւ,

Օրը ուրբաթ Յրօնք գեղը հասան,

Տղայոց խումբը մարզի մէջ մտաւ:

Թալըփ-էֆէնդին ըսաւ անհշուռ.

Ռուբէն կանչեց. — «Գուրգէն զարկ էդ շուն»

Հրացան բացեցաւ, կռնակին դիպաւ,

Ու չար թշնամին գետին փուկեցաւ...

Այդ որ լսեցին խոտ ու գազ դազ բերին,

Մարազի չորս կողմը կրակ վառեցին:

Ով հայեր, հայեր, հասէք օգնութեան,

Գուրգէն կըզոհի ի սէր ազգութեան:

Խմբապետ Գուրգէն առիւծի նման,

Երկու ընկերով մարզից դուրս ելան,

Գնդակ պարպելով դէպի սար գնացին,
Վատ թուրքի զօրքը ընկաւ յետևեից...

ԲԱԻ Է՝ ԵՂԲԱՐՔ...

Բաւ է եղբարք վիզը ճկել,
Ողորմելի երևել,
Ժամանակը հասել է,
Հայ դրօշակին ծածանել.

Հայոց լիւրինք թող թնդան,
Հայոց բերանք թող գոռան,
Հայաստանի դաշտերում,
Հայ քաջերի զիւ ուռան...

Արիւն վոթէ թող հայը,
Աղաղակէ միշտ ուռան...
Մեր թշնամին այսուհետև
Սրտի վախէն թող դողայ:

Այսուհետև արտասուք,
Վախկոտները թող հեղուն,
Հայքս արդէն պատրաստ ենք.
Ոթել ազնիւ մեր արիւն:

Ու չենք դադարիլ ոթելուց
Մեր հայ ազնիւ արիւնը,
Մինչև ազգը չըստանայ՝
Իրա ազատութիւնը...

Ախ ու վախը մենք մոռնանք,
Այժմ գոչենք մենք ուռա.
Հայք գոչեցէք միշտ ուռա՝
Որ թշնամին մեր դողայ...

ԴԱՆԱԿԸ ՈՍԿՈՐԻՆ ՀԱՍԱԻ

Դանակը ոսկորին հասաւ
Էլի ասում են համբերէ,
Ցաւիս վերայ նոր ցաւ դրաւ,
Էլի ասում են համբերէ:

Թշնամին կանգնած է իմ մօտին,
Ձեռքը դրած է սրին,
Կուզէ հանել իմ հոգին՝
Էլի ասում են համբերէ:

Ինձի ասում են համբերէ,
Տանտէրը բան կը բերէ.

Նայում եմ կայքս կաւերէ,
Էլի ասում են համբերէ:

Կանգնած է թշնամին դաժան
Կատաղել է ինչպէս գազան,
Էլ ինչ մնաց համբերութեան
Էլի ասում են համբերէ:

Սիրաթուս ասում են թէ կաց,
Կասեն մի անէ լաց ու թաց,
Կաշեմ ետքը բան չը մնաց
Էլի ասում են համբերէ:

ԿՈՂՈՊՏԻԱԾ ԵԿԵՂԵՅԻ

Աւագակները օրը ցերեկով,
Տուն ու տեղս թալանեցին,
Լօմերով քլունկներով.
Դուռ պատուհանս կոտրատեցին:

Աւարառուք եկակ շարան
Ցոյց տւեցին սրի բերան.
Հազար ու վեց հարիւր տարւան.
Սրբութիւնը աւերեցին:

Գանձատունս լի էր, առատ,
Անթիւ փողեր, ոսկի արծաթ,
Առևանգեր մուրհակներ հաստատ,
Առան տարան թալանեցին:

Ունէի բազում կաշւածներ,
Գիւղեր, հողեր, ճոխ անտառներ.
Հազարաւոր տարւան կայքեր,
Զօռով ձեռքիցս խլեցին:

Այս ինչ դարի հասանք Աստուած,
Հին ցաւերից դեռ չազատւած.
Տանս տխուր, տրտում նստած,
Յանկարծ եկան մերկացուցին:

Մեր նախնիքը դաբճր առաջ,
Ունեցել են ողբ ու հառաչ,
Բայց այսպիսի անեղ հարւած,
Ամենևին չէինք տեսած:

Ահա քեզ դար, նոր, լուսաւոր.
Որ ընկածին կանեն տկլոր,
Զարդեն, կսպանեն ամեն օր,
Զեն թողնում, որ ազատ ապրենք:

Ես Հայրիկն եմ անմխիթար,
Զունիմ հանգիստ, չունիմ դադար,
Զաւակներս, անմեղ արդար,
Ա՛խ, չգիտեմ ուր մնացին:

Ա Ն Է Ծ Ք

Ունիմ Աստուած, բայց չունիմ Տէր,
Տարածներդ քեզ չի մնայ
Կստանաս փոխարէնը անխախտ՝
Տարածներդ քեզ չի մնայ:

Շուտ կստանաս դու փոխարէն.
Բռնած գործդ է անօրէն.
Տուրը կտաս վարէն վերէն
Գողացածներդ քեզ չի մնայ:

Մէջ տուն ունէի քանդեցիր,
Խեղճ զաւակներուս զրկեցիր,
Գուռ ու պատուհանս ջարդեցիր՝
Տարածներդ քեզ չի մնայ:

Շատ չըտեց գործդ երկար,
Տանջեցիր ինձ՝ դու էլ տանջւար,
Շուտով փոխարէն ստացար,
Գովածներդ քեզ չի մնայ:

Ձի կշտանայ գողացողը,
Պատիժ կստանայ տանողը,
Մեծի անէծքը առնողը,
Թալանածներդ քեզ չի մնայ,

Ձրկարողացար շուտով մարսել
Տարածդ քեզ է մնասել,
Սկսեցիր շուտով փսխել,
Տարածներդ քեզ չի մնայ,

Մարեցիր իմ վառ աշտանակը
Սրտիս զարկէր սուր նիզակը
Մէջս գցեցիր վառ կրակը,
Տարածներդ քեզ չի մնայ:

Մինչև անգամ հին հազուստներս,
Գտար, տարար պահուստներս,
Մարեցիր իմ վառ յոյսերս՝
Տարածներդ քեզ չի մնայ:

ՇԱՆԹ ԽՄԲԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(1899 թի 19 յունիսի)

Բնականից առաջ դնաց
Շանթի խումբը Հայաստան,
Տասնեութից էր բաղկացած,
Շաշոյի խումբը իսկական:

Երբ սահմանի գլուխն անցան,
Պատերազմի բռնւան.
Երկու հազար քիւրդերու դէմ.
Առիւծի պէս կուեցան:

Խմբապետն գոռաց. «Տղէրք,
Մեր կողմն է յաղթութիւնը»,
Գետի նման միշտ հոսում էր,
Շուն քիւրդերու արիւնը:

Երեք օրւայ կուից յետոյ,
Քիւրդերը փախուստ տւին.
Անթիւ սպանւած քիւրդեր,
Կուի դաշտում թողեցին:

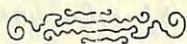
Շատ գիւղեր ազատեցան.
Շուտով անցան Վասպուրական,
Միայն երեք զոհ տեցին,
Մեր քաջերը պատական:

Քաջ Շաշօյի խմբի պէս խումբ,
Դեռ չի տեսնւած ոչ մի տարին,
Դաշնակցութեան Դրօշակը,
Ծածանւում էր Բարեղար սարին:

Քաջն Շաշօն երբ մահացաւ
Հանձնեց խումբը Սօջային,
Ասաւ, պէտք է կառավարես,
Մինչև քո շունչը վերջին:

Սօջան ուխտեց կառավարել,
Մինչև այսօրս հոգով,
Աշխատում է գիշեր-ցերեկ,
Տանել այդ լուծը սիրով:

Ս. Թ.

ԽԱՂԱՂ ԴԱՇՏԻ ՈՐԴԻԻՔ

Խաղաղ դաշտի որդիք լեռները ելնենք,
Արօր գութան մոռնանք, հրացան առնենք.
Խեղդւած մեր բողոքը յայտնենք զէնքերով.
Եւ մեր արդար դատը վարենք արիւնով.
Մեր կեանք, մեր մահ թող լինի ազատ.
Ճնշւած հայի որդիք հարազատ: (կրկնել):

Քան թէ ամեն վայրկեան կենդանի մեռնել,
Ազատութիւն վճռել և ազատ մեռնել,
Հինգ դարերով մեռեալ ստրուկ հայ ազգը
Այսպէս պէտք է լուծէ եղբարց վրէժը,
Մեր կեանք, մեր մահ և այլն...

Ըստրկութեան շղթան պարզ շառաչում է,
Ազատութեան ճնշւած ձայն հառաչում է,
Ազատ լեռներ լինին թող մեր ապաստան,
Եւ ընդարձակ հողեր Հայոց գերեզման,
Մեր կեանք, մեր մահ և այլն:

Յառաջ դիմենք, զարնենք Համիդին,
Ղրկենք հայ գիւղացուն, հասնի զաւակին.
Իմաց տանք Սուլթանին, անգութ բռնաւոր,
Ծագէ հայ հերոսի համար պայծառ օր,
Մեր կեանք մեր մահ և այլն:

Յրւած խմբեր հասնեն Զէյթուն և Վան
Շտապէ՛ք, միանանք, կազմենք խումբ հայկեան,
Հայի ազատութեան պարզենք Դրօշակը.

Կեանքը մահով կապւած, Կենքը նոր պսակ:
Մեր կեանք, մեր մահ և այլն:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ՎԵՐՁԻՆ ՈՒԽՏԸ

Թող չար օրհասը թափէ իմ գլխին,
Ապագութ մահւան բոլոր սև չարիք
Բայց քո սուրբ անուն մինչև վերջին շունչ,
Ես չեմ մոռանայ սիրուն հայրենիք:

Թող օրհասական բոլոր պատուհաս,
Թափէ խղճիս վրայ իմ անգութ օրհաս,
Բայց մինչև ես կեանքիս մաշւած հետին կծիկ,
Քեզ չեմ մոռանայ, անգին հայրենիք:

Թող գոմորական արիւնոտ մոխիր
Թափէ իմ գլխիս միշտ ճակատագիր,
Բայց մինչև չը մտնեմ մահու դամբարան,
Քեզ չեմ մոռանայ, ազնիւ հայրենիք:

Թող ինձ պատրաստէ անխիղճ թշնամին
Կախաղան, և սիւն, կամ մի այլ գործիք,
Բայց մինչև չը գցեն շիրիմ իմ մարմին,
Քեզ չեմ մոռանայ սէր իմ հայրենիք:

Թող թշնամութեան դժնեայ ծառի ճիւղ,
Տայ ինձ իւր փշոտ թունալից պտուղ,
Բայց մինչև կեանքիս վերջնական վայրիկեան,
Պիտի քեզ յիշեմ, սիրուն հայրենիք:

Թող կոյր ամբոխը անձրևէ գլխիս,
Քար, հուր, շանթ, երկաթ և շատ չարիքներ,
Բայց մինչ իմ բերնից չեղանէ հոգիս,
Քեզ չեմ մոռանալ անտէր Հայաստան:

Թող ինձ հալածեն Վասակի թոռներ,
Ասելով՝ տգէտ, յիմար և անբան.
Այդ ես կը տանեմ մինչ կեանքիս վախճան,
Բայց քեզ չեմ մոռանայ, երբէք Հայաստան:

Թող իմ դիակս, մանրած մաս առ մաս,
Տանեն սգալով դէպ մահու դարպաս,
Յայնժամ կաշկանդւած քնով մշտական,
Գուցէ քեզ մոռնամ, մայր իմ Հայաստան:

Բայց ոչ երկնքում լուսոյ որդոց հետ,
Իբրև մի անմահ սուրբ հրեշտակապետ,
Պիտի միշտ գոչեմ, կրկնեմ յաւիտեան,
«Սիրուն հայրենիք, սիրուն Հայաստան:»

ԽԱՆԱՍՕՐԻ ԿՌԻՈՒՄԸ
ԸՆԿԱՅՆԵՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յուզիս ամսի քսանուհինգին,
Մօսին հրացան պատրաստ ձեռքին,
Քրդի ոխը պահած սրտին,
Դէպ խանասօր դիմեց ուժգին:

Երեք հարիւր հայ քաջերով,
Բոլորը զինւած մօսիններով,
Շէրիֆ բէկին մեծ ջարդ տալով,
Կարօն ընկաւ վերժ կանչելով,

Ազուլեցի քաջ պատանի,
Հօրդ մօրդ հով լուր տանի,
Քեզպէսներին միշտ երանի
Դուք էք յոյսը Հայաստանի.

Ամեն աչքեր թող արտաւսեն,
Ամեն սրտեր թող կտրատուեն,
Խանի նման զոհեր տւին,
Խեղճ հայերին հնց համբերեն:

Փչեց մեզ զով Առաւուլից,
Հայերի սիրտն էլ այրեց.
Խանի պէս քաջն մեղանից խլեց,
Հայ քաջերի սիրտն էլ այրեց:

Դու ով ունիս որ քեզի լայ,
Գերեզմանիդ վրայ ողբոյ,
Թշնամիէդ վրէժ առնէ,
Անբաղդ հայուն օգնող չկայ:

Խունկ ու մոմով դամ խանասօր,
Արցունք թափեմ ես ամեն օր,
Քեզ հարցնելով մնացի մոլոր,
Նստած կուլամ միշտ սգաւոր:

Արտասուքս հեղեղ դարձաւ,
Պայծառ օրս խաւարեցաւ
Դաշտ ու ձորեր արիւն դարձաւ,
Խանի պէս քաջը զոհեցաւ:

Առնեմ սուրս ելնեմ Առաւուլ
Քիւրդեր մորթեմ ես ձախ ու աջ
Ես էլ հայ եմ պարտաճանաչ,
Հայերի համար մեռնել քաջ-քաջ:

Ախ երանի թող մեռնէի,
Ազգս ազատւած տեսնէի,
Ուրախ գերեզման մտնէի,
Եւ հանգստութեամբ ննջէի...

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մեծ էր կուրծքդ, մեծ սիրտ ունէիր,
 Մեծ էր հոգիդ ու արի,
 Հսկայ բոյդ, մեծ կամք ունէիր,
 Հերոս զինուոր ֆիդայի:

Դու սիրեցիր թշառ ազգիդ
 Անկեղծօրէն ուխտեցիր,
 Եւ քո սիրած հայրենիքիդ
 Զահել կեանքդ զոհեցիր:

Ու կնդակներդ անվրէպ
 Արձակեցիր աջ ու ձախ.
 Կանգնած հազարների հանդէպ.
 Մինչ վերջ կուեցիր անվախ:

Դու կուեցիր Օձիքներում,
 Այն վեհ կուում ահաւոր.
 Դու վախեցուցիր քիւր ու թուրքին.
 Դու մեր ազիզ Գրիգոր:

Ու յիշատակդ անթառամ,
 Քեզ արժանի երգերով.
 Պահել յաւէրժ մեր սրտերում,
 Անմահ անուանդ յիշելով:

ԹԻԿՈՒՆՔԻ ԼԱՅՆ

Թիկունքդ լայն, թևերդ ուժգին,
 Կոներդ ուժեղ, պինդ պողպատ,
 Սիրելի գիտես, կուել չիտես,
 Դու անզգայ երիտասարդ:

Քոյրդ տանում են քիւրդերը,
 Եղբօրդ արիւնն են ծծում.
 Դու անտարբեր, սառն արիւնով.
 Հանգստութիւն ես փնտրում:

Ամօթ քեզի, հազար ամօթ,
 Որ զէնք չունես քո ձեռքին,
 Քո եղբօրդ կուի դաշտում,
 Տապալում է թշնամին:

Ձեռքդ տուր ինձ, երդւենք այստեղ,
 Թողնենք փառքը աշխարհի.
 Գնանք, կուենք արիւժաբար,
 Ի սէր ճնշւած հայ ազգի:

ԿՈՌՈՆԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Բարով եկար սիրուն կուռնկ,
Ինչ լուր բերիր հայրենիքէս.
Սօսիր ինձ հետ ազատօրէն,
Կեանքս կնւիրեմ ես քեզ:

Տեսա՞ր իմ հայրենեաց տունը...
Գեղեցիկ, զարդարած գոյնը...
Նորա սիրուն տանջւում եմ,
Աչքերիցս կտրաւ քունը:

Ազատ տեսար մեր լեռները,
Հաղորդեցիր դու իմ սէրը.
Այն լեռներու պաշտպանողը,
Արծւի կորիւնի նեաերը:

Տեսա՞ր մեր փոքրիկ բուրաստան
Վարդ, մեխակ, շուշաններ շատ կան.
Նշեմական դրախտավայր,
Նա կոչւում է Հայաստան:

— Այնտեղ ունիս եղբայր ու քոյր,
Միջազ ի՞նչ կսպասես ի դուր,
Արի առնեմ իմ թևերուն.
Գնանք այնտեղ ուրախացուր:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

Ես ընկած եմ քիւրդերու մէջ,
Արնաշաղաղ վէրքով լցված,
Ինձ կարծել են մեռած,
Թողել գնացել են.
Կիսամեռ թշուառ ի՞նչ անեմ,
Մնացել եմ անօգնական:

Երբ նայում եմ լուսնի լուսով,
Հազարներով փռած գետին
Սատկած և վիրաւոր.
Շարիֆ-բէկ քիւրդեր մըմնջում են միլա,
Վախկոտ հեկտլօներ.
Տեսարանն ուրախալի էր.
Թեթեւանում էր իմ վշտեր:

Քիւրդ լաց կոծներ ժիջից,
Յանկարծ լսեց. «Մայր իմ անուշ»...
Ա՛խ, այդ ձայնն էր հայկական:
Գնացի դէպ նորան, տեսայ ընկերս էր,
Եինուր էր նա վէրքը ստացած,
Արեան դաշտում ինձ նման:

Ձեռք մեկնեցի մտերմիս ասի.
«Նայիր բոլորդ հոգի ստացիր»,
Հայի յաղթութիւնը, մեծ է ջանփիղան,
Փառք իւր Դրօշակին:
Վիրաւորներս սիրտ առած
Հեռացանք արեան դաշտից:

Էլի սաղ եմ քաջի պէս,
Տես իմ վերքերուս տեղերը.
Հաւատացէք հայ զինուորի ուղղութիւնը,
Որ չխնայեց իւր ազգին իր արիւնը,
Ազատութեան զոհեր ենք մենք,
Ազատ կամքով, ազատ խղճով:

ԵՐԲ ԵՍ ՄԵԾԱՅԱՅ

Երբ ես մեծացայ տղամարդ դարձայ,
Ու սիրտս զնգաց սիրոյ վառվառմամբ.
Ուզեցեայ սիրել աղջիկ սեաշեայ,
Բայց դու գիրկս ընկար, անգին հրացան:

Ու բոց- կարօտով գրկեցի ես քեզ,
Սխմեցի կրծքիս, անգին հրացան,
Իմ սրտի տէրը հարսնացուս դարձար,
Աննենգ ընկերս, իմ սէր հրացան:

Երբ թշնամու դէմ կուի եմ վազում,
Դու կրծքիս սեղմած, անբաժան հետս ես,
Դու ես միշտ սրտիս մըրիկը յայտնում,
Քեզնով եմ փնջում, որոտում վրէժ:

Եւ երբ գազազած գլուխս դնեմ
Կուի դաշտումը, կուգեմ, որ փորեն
Քեզնով ինձ մի փոս, կուի ընկերներ.
Քեզ հետս թաղեն, իմ հարս, իմ ընկեր:

ՄՇԵՅՈՒ ՄՕՐ ԱՂԱԶԱՆՔԸ

Թիփի բորան մութ զիշերին
Կըպտուէ ֆիդային,
Պատրօնդաշն խաչփաղ թալած,
Ձեռքին առած հրացան:

Ախ, ձեզ մատաղ, շանֆիդայիք
Ձեր մեր ձէզի թող մեռնի.
Մշու սուլթան սուրբ Կարապետ,
Ձեզի քեօմազ թող եղնի:

Դուք վախցուցիք քիւրդ անօրէն
Քշիք մեր սար ու ձորէն,
Քեաֆր քրդու աչք վախեցաւ
Ջան ֆիդայու գլուխայից:

Ախ, ֆիդայիք ձեր սաղաղէն.
Ձեր խեղ տարէք զիմ տղուն,
Ձեր խեղ մըռնի ձեր խեղ ապրի.
Ազգի մատաղ զիմ տղէն:

Թող դէն թողնի խարօր ու մաճ
Իմ մէկ ու ճար ազիկ լաճ
Քիչ մալ թող թուանքի խեղ խաղայ.
Էլ թող չը տայ քրդին խարճ:

ՄԵՆՔ ՊԷՏՔ Է ԿՌԻՆԵՆՔ

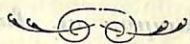
Մենք պէտք է կուենք և ոչ լաց լինենք,
Ազգի կորուստը զէնքով հետ խլենք.

Այսքան դար լացինք, ովքէ լսողը,
Մեզ ինչ շահ բերեց արցունքի ծովը:

Այլ ևս չլանք և ոչ լաց լինենք,
Կրակած սրտով մեր գործը վարենք,
Անվեհեր քաջին այս է պատկանում,
Միշտ ազատ մեռնել կուի լայն դաշտում:

Մոլի և երկչոտ տաճիկը թող լայ.
Երբ հայ քաջի գէմ կռիւ դուրս կուգայ,
Մենք վախեցող չենք մահից տանջանքից:
Եւ ոչ էլ մահու դաժան գնդակից:

Անէծք այն հօրը չի մղում որդուն,
Որ ազգի սիրունն նա թափէ արիւն.
Ամօթ այն հային և բիւր նախատինք,
Որ ազգի սիրունն չի գործում բարեք:

✓ ԵՍ ՀԱՆՆՅՈՒ ՍՈՒՐՍ ՊԱՏԵԱՆԻՅ

Ես հանեցի սուրս պատեանից
Արատաւորովս օծեցի,
Տրամաւ անուշ սիրականս,
Երբ իմ ողբս կարդացի:

Նա երգւեցաւ իմ սրովս.
Զը խնայել թուրքերուն.
Այս պայմանով աշխոյժ քաջին,
Սուր, հրացան յանձնեցին:

Ասուած սիրէք, հայ աջդիկներ.
Եկէք, խորհենք միասին.
Այսուհետեւ ալ չը սիրենք.
Կուից փախչող վախկոտին:

Խիստ զգւելի կերպով նայենք
Ոսկու սիրուն մեռնողին,
Համբոյրի տեղ, թոյն կամենանք
Թուրքից վրէժ չառնողին:

Ոգևորած կրկնեց քաջը
Ո՛ւմ կը սպասենք, վայ մեզի,
Նա հեռացաւ մոնչալով
Ինչպէս կորին առիւծի:

Կը գայ գարուն. մենք կը սպասենք.
Նոր կեանք, նոր բաղդ քիւրդի հետ.
Մեր լեռներից պիտի հոսայ
Արիւն՝ ինչպէս հղաւն գետ:

Քեզի մեռնեմ Տիրան-Տիրան
Քաջ Զէյթունի սիրական.
Հազար ենանի ամեն հայ կնոջ
Մարդ կունենայ քեզ նման:

Բարկենիկիա օրօրենք ոտքով
Վառօղ մաղենք ձեռքերով.
Շուն Սուլթանի հետ գործ ունենք
Դեռ Ձէյթունը չի ապահով:

Տիրանի պէս քաջեր սիրենք.
Արժանել էր մեր սիրուն.
Որը գիտէ որով պահել,
Կին չը յանձնել թուրքերուն:

Հ Ե Ր Ո Ս Ն Ե Ր Ի Ն

Հին հերոսներն ինչպէս մեռնող արևներ,
Անյայտացան հօրիզոնից ռազմական,
Կուրի դաշտում մի պահ տիրեց սև գիշեր...
Ազատութիւն ու իրաւունք սուգ հագան:

Ձը վհատւենք, վառ արշալոյս հայկական
Բիւր երբեք անգ արևներով կը ծագի:
Նորա համար այնքան արև մայր մտաւ,
Որ զարդարեն մեր մեծ այգը նոր կեանքի:

Եւ յարգարին ծիրանով շողշողուն,
Լոյս առաջատան երրորդութեան ճշմարիտ,
Ազատութիւն, իրաւունքի և սիրոյ
Որոնք տւին մեզ ազատ կեանք ու տաք սիրտ:

ՅԻՇԱՏԱԿ 1897 ՅՈՒԼԻՍ 25-Ի ԱՐՇԱԽԱՆՔԻՆ

Պաշարեցին խանայ ձորեր.
Դաշնակցութեան քաջ հայդուկներ
Շուն Շէրիֆի բիւր վրաններ
Կեցցէք, կեցցէք հայ հերոսներ
Որ ջարդեցիք շուն քիւրդեր,

Յարձակեցան քրդաց վրան,
Սարսափեցրին Շարաֆ աղան,
Կին ու աղջիկ, փոքրիկ տղայք.
Կեցցէք, կեցցէք և այլն:

Առաւօտեան արշալոյսին
Հայ քաջերը ձեռք վերուցին,
Դաշտ ու ձորեր դիակ լցրին
Նահատակաց վրէժ լուծին
Կեցցէք և այլն:

Հայկայ բանակը արշաւեցին,
Ձեռքին առած սուր ու մոսին.
Քիւրդաց ջարդին արշալոյսին,
Կեցցէք և այլն:

Չատրներաց բարակ սիւներ,
Այրում էին հայ հերոսներ,
Սև կապեցին քիւրդաց կիներ
Կեցցէք և այլն,

Ծածանւում էր դրօշակներ.
Որոտում են մօսիններ,

Փլորւում են անթիւ քիւրդեր
Կեցցէք և այլն

Սպարապետ քաջ Վարդան
Հրաման տուր քշենք դէպի Վան
Դողացնենք այն շուն Սուլթան,
Որ ճանչնայ հայուն իւր ձեռը
Բռնած սուր և հրացան ու ինքն ազատէ ազատ:

ՆՊԱՏԱԿԻՍ ՀԱՍՆԵՄ ՄԻԱՅՆ

Նպատակիս հասնեմ միայն,
Թող զիս հանեն կախաղան.
Կախաղանէն խեղդուկ ձայնով
Պիտի գոչեմ, ախ, Հայաստան:

Ախ, Հայաստան սիրտս ու հոգիս,
Քեզ նւիրեմ ընդունէ,
Թէ կարելի, թող ես մեռնեմ,
Թաք Հայաստան օտքի ելնէ:

Անոր սիրուն բանտն ալ մտնեմ
Պալատ է այն ինձ համար,
Ոտք ու ձեռքս շղթայակապ
Երջանակութիւն է ինձ համար:

Թէ մինչև իսկ աքսորւեմ ալ
Թափառական գտնէ զիս բախտ,
Հայաստանի սիրոյն համար
Փշոտ վայրեր կլլան դրախտ:

Ախ, Հայաստան դու սիրուն վայր,
Մինչ երբ այսպէս քո որդիք
Քեզնէն հեռի պիտ հառաչեն,
Իսկ զճւղ մինչ երբ թափառիք:

Ե՞րբ պիտի գայ հայ թագաւոր,
Սուրը ձեռքին, զօրը հետեւէն,
Դրօշակները ծածան-ծածան
Արքայական թագը զլիսին:

Ախ, Հայաստան աչքդ դարձուր
Քեզի վնասող որբերուն
Պէս-պէս ցաւօք կը տանջւին
Դարման եղիր հայ քաջերուն:

ՀԵՐԻՔ Է, ՄԱՅՐԻԿ, ԴՈՒ ԻՆՁ ՓԱՅՓԱՅԵՍ

Հերիք է, մայրիկ, դու ինձ փայփայես,
Հերիք է, մայրիկ, ինձ կրծքիդ սեղմես.
Ես կուզեմ խմել ջրի տեղ արիւն
Ես կուզեմ կուել, ես կուզեմ մեռնել:

Հասակս քսան տարուց անց կացաւ
Միրաս վրէժով լիքը լցւեցաւ.
Ձեմ ուզում տեսնել եղբայրս թշառ,
Ես կուզեմ կուել, ես կուզեմ մեռնել:

Լացով չենք կարող փրկել Հայաստան,
Մայրիկ, ինձ պէտք է ձի, սուր, հրացան,
Ձեռներս ծալած չեմ կարող նստել,
Ես կուզեմ կուել, ես կուզեմ մեռնել:

Համիզն ունի գործեր մեզի հետ,
Մեզ կոտորում են, մեզ թալանում են.
Հերիք է, մայր իմ, կարող եմ լուել,
Ես կուզեմ կուել, ես կուզեմ մեռնել:

Եթէ ԿԱՄԻՔ ՓՐԿԵԼ ԹՇԻԱՌ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Եթէ կամիք փրկել թշառ հայրենիք
Նախ պիտի կապենք մեր մէջ մի սիրտ ու հոգի,
Եթէ կամիք անցեալ փառքին տիրանալ
Հարկաւոր չէ կուսակցութեան բաժանել:

Արիք եղբայրք միանանք
Բաւ համարենք մեր տանջանք

Ի սէր ճնշւած հայ սպիտիկ,
Գործ զենք մեր ճիգ ու ջանք:

Մեր պապերն էլ ներկայիս պէս գործեցին
Որ մեր տունը իրանց ձեռքով քանդեցին,
Ուրիշները սուտ պարգեւին շլացած,
Որ մատնեցին մինչև այժմ գերութեան:

Արիք եղբայրք և այլն:

Մենք Հնչակեան, եղբայրք, դուք Դաշնակցական
Մենք երկուսս էլ կուլանք վիշտը հայկական.
Արիք վճռենք, հոգով սրտով միանանք,
Ձեռք ձեռքի տանք, ապա գործենք արշաւանք:

Արիք եղբայրք և այլն:

Մի նպատակ և մի վսեմ զաղափար
Մեզ կը սպասեն անհամբեր ու անզաղար.
Ուխտենք, եղբայրք, յայտնենք սրտի միութիւն,
Միութիւնով պիտի գտնենք փրկութիւն:

Արիք, եղբայրք և այլն:

Ն Ի Է Ր

Անուշաբոյր, թաքմ ծաղիկներ,
Հայ օրիորդն ինձ ընծայեց,

Հեռու երկրից անկեղծ նւէր,
Իր քոյրերուն ուղարկեց:

Ասաց. «Տուր այդ փունջն ու ասա.
Թէ չի անցնիլ էլ երկար
Կուի դաշտում հարս ու փեսայ,
Կը հանդիպենք մենք իրար:

Կուի կուտանք, կուի արդար
Կուի վերջին ճգնական.
Գօտէպնդւած, հերոսաբար
Ու կազատենք Հայաստան»:

Դուրս ցայտեցին արցունքներ տաք.
Իմ աչքերից այդ պահուն,
Հսում էի կարծես անյագ
Ազգութեան պատգամին:

Եւ երգեցի տանել փունջն այն,
Դէպի կարմիր Հայաստան
Ուր վերաւոր. հայերն համայն
Սպասում են փրկութեան:

ԿԵՆԱՅ ՓՇՈՏ ԱՍՊԱՐԷՁԸ

Կենաց փշոտ ասպարէզը,
Աւաղ, աւաղ ինձ դիպաւ.
Ջուրս լեղի, կերած հացս—
Ո՛հ, կերած հացս թոյն դարձաւ:

Հեռու երկինք, արեւ լուսին,
Աւաղ, աւաղ, տխրամած,
Ես կը հեծիմ բանտիս խորը
Ո՛հ, բանտիս խորէն շղթայած:

Ձը կայ հայր իմ, չը կայ մայր իմ,
Աւաղ, աւաղ, քոյր եղբայր.
Եւ ոչ միային մխիթարիչ,
Ո՛հ, մխիթարիչ բարեկամ:

Անմեղական լուր զրկելով
Աւաղ, աւաղ. Սուլթանին
Մուկերօն ու վայրաշեղ
Ո՛հ, վայրաշեղ իսլամին:

Վերաքննեց, չար նկատեց
Աւաղ, աւաղ իմ մասին,
Վնասակար զիս նկատեց
Ո՛հ, զիս նկատեց իւր ազգին:

Ահա կիջնեմ սև գերեզման,
Աւաղ, աւաղ զրկեմ հող
Իմ անունս, յիշատակս
Ո՛հ յիշատակս մնայ թող:

Մի հարցներ իմ շորերս,
Աւաղ, աւաղ, դուն Սարգիս,
Ես կը մեռնեմ մինչ յաւիտեան
Ո՛հ, հաւիտեան դուն Դաւիթ:

ԴԱԽԱՃԱՆ ՄԱՐԴՈՒՆ

Նա դաւաճան է՝ ով անտարբեր է
Մայր-Հայաստանի կոծը տեսնելիս
Մատնիչ է և դաւաճան՝
Մայր-Հայաստանի լացը տեսնելիս:

Մահ ուբացողին, մահ դաւաճանին,
Նզովք և անէծք նոցա է բաժին,
Մեռնելիս յաւէտ ջնջւին
Այդպիսիներն հայերի ցանկից:

Հայի նախանձը, հայի զայրոյթը
Պիտի գրգռւի նոցա տեսնելիս,
Արիւն նոցա, պիղծ արիւն
Զքնալու է հայերիս միջից:

Հերիք է. հերիք, հայ հսկաների
Սուրբ շիրիմներին նախատինք թափեն
Անէծք և բիւր նախատինք
Նոցա անունին և յիշատակին:

ՍԵՐՈՒԹԻ ԱՆՄԱՀ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(1849-1899 թ.)

Բոլոր աշխարհում լսեց քո համբաւ.
Առիւծ քաջարի, Սերոբ ջան.
Հայոց աշխարհի:

Հայութեան անուն խիստ բարձրացուցիր.
Քնացած սրտեր, աղբեր ջան,
Դուն բորբոքեցիր:

Մեզի օրինակ թողեցիր, գնացիր.
Երիտասարդաց, աղբեր ջան.
Դռներ բաց արիր:

Քաղցր հայրենիքդ բնաւ չի թողիր
Մինչև վերջին շունչ, աղբեր ջան,
Պատերազմեցիր:

Սուրբ գործ սիրեցիր, խմբեր կազմեցիր,
Անգուլթ թուրք և քիւրդ, աղբեր ջան,
Սարսափեցուցիր:

Բաղէշ վիլայէթը ոտքի կանգնեցուցիր,
Խեղճ ժողովուրդին, աղբեր ջան,
Հոգի, յոյս տւիր:

Գիշեր և ցերեկ Ախլաթ լալիս է,
Անդադար կը գոչէ, աղբեր ջան.
(Սերոբ և Սօսէ):

Այժմ ննջում ես սև հողի տակին
Մեզի թողնելով, աղբեր ջան,
Օգնել հայ ազգին:

Սերոբ աղբօր, գործին հետևինք,
Վրէժ կը գոչէ, աղբեր ջան
Հայեր վրէժ. առնենք:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՑ:

Ո՞վ իմ հայրենիք, սիրուն գեղեցիկ,
Զերթ փուշերու մէջ դու վարդ մենակիկ,
Քո տխուր սրտէն լսւի հառաչանք,
Վիշտն է պատեր քո սգաւոր կեանք
Անգութն իսկ չուզէ քո ողբ, հեծեծանք,
Եւ մենք քաջ հայեր անզգայ միանք:

Առ ձեզ կաղերսէ թշուառ հայրենիք,
Սիրոյ զօրութեամբ օգնութեան հասէք.
Անոր ողբերէն ելած արձագանք,
Զձեզ չի՞ թնդեր, արթնացէք, հայդուկք,
Ո՞վ ազատասէրք, պարծանք հայութեան,
Արդ եղէք սիրով հայրենեաց պաշտպան:

Եթէ ունիք սիրաք Վարդանայ պէս քաջ.
Ի՞նչու էք կեցեր, հն, քաջ հայք առանջ,
Անգութ. վատ թուրքի բարբարոսութիւն
Ի վրէժ կմղէ մեր սիրտն ու արիւն,
Կողբայ Հայաստան, կողբայ անդադար,
Արձագանք նրա շարժեն լեռ ու սար
Եւ ձեր սրտերը ժայռէն ալ կարծր են
Որ ողբն հայրենի՝ առ ոչինչ դնեն:

Ամօթ չէ՞ միթէ, դեռ լինենք գերի,
Ալ բաւէ, զարթիք դուք. հայեր արի,
Զեր վառ զգացմունք թող ալ խրախուսւին
Առնել սուրն ու զէնք ընդդէմ վատ թուրքին,
Եւ դու, տէր Աստուած, տուր մեզ սիրտ արի
Որով մեր անուն քաջութեամբ փայլի:

Ոչինչ են թուրքի թնդանօթն ու զէնք,
Երբ մենք հայերս միացած լինենք.
Յառանջ ընթանանք, անվախ, անվեհեր,
Մեզ զէնք ունենալով հայրենեաց վառ սէր,
Եւ մեր յոյսն այս միայն լինի՝
Ազատութիւն կամ մահ վասն Հայաստանի.
Ուրեմն պարզենք մեր զրօշակն հայկական,
Տալով նոր հոգի, նոր կեանք հայութեան:

ՀԱՅԴՈՒԿՆԵՐԸ ՎԱՆԱՅ ԾՈՎԻ ՎՐԱՅ

Ուշ գիշերին ծովն է խաղաղ
Ջրեր վճիտ ու յստակ,
Ջինջ է երկինք միապաղաղ
Աստեղազարդ, կապուտակ:

Պարզ հորիզոն մէկ էլ յանկարծ
Սև ամպերով մուսլւեց,
Քամի բրդաւ, քամի անսանձ,
Եւ ծովակն այլայլւեց:

Կուրծքն ուռած ու փրփրուն.
Ալիքներն ա՛նպին,
Սուգ ու հառաչ, գոռ ու գոչիւն
Թռան ծոցից ծովակին:

Սիրուն ծովակ, ասա դու մեզ
Էլ ի՞նչ նորից յողւեցիր,
Այն ի՞նչ բօթէր, որ բերեց քեզ
Քամին մոլար, անձանձիր:

Արդեօք, ողբ էր թէ հառաչանք
Երգեց նա քո ականջին,
Կոյսի մրմննջ, մօր հեծեծանք,
Թէ՛ ճիչ անմեղ մանկիկին:

Արինապատ մեր ձորերում
Հիւսել էր իր մեղեդին,
Թէ՛ աւերակ մեր գիւղերում
Կազմել երգը ցաւազին:

Ախ. այդ ցաւոտ, սև երգերով
Մեզ քունն ասին մեր մայրեր,
Ու սարսափի զրոյցներով
Խլացրին մեր ճիչեր:

Ու այնուհետ շատ տարիներ
Նոյն երգերը տխրազին,
Սև դարձրին կարմիր օրեր
Վախով լցրին մեր հոգին:

Մի անգամ էլ մեր լեռներում
Մի հողմ փչեց ա՛նաւոր...
Էլ արտասուք նա չէր երգում
Ո՛չ ողբ ասում սգաւոր:

Սև լեռների մուսլ ծոցից
Խլած հսկայ գոչիւններ
Սև ժայռերի գիշիւններից
Նա կազմել էր իր երգեր:

Պղտոր, կարմիր գետը յուզւած
Այնտեղ ունէր իւր բաժին,
Մայր բնութիւնն էլ զարհուրած
Միացել էր այդ երգին:

Երբ ժայռերը գոռում էին
Հայր ի՞նչպէս լուռ կենար
Երբ լեռները դողում էին
Մեր սիրտն ի՞նչպէս դիմանար:

Եւ խլեցինք մենք պատեանից
Սրեր վաղուց մոռացւած

Եւ դուրս ընկանք մեր տներից
Դէպ սուրբ վաթան աւերւած:

Լո՛ւս կայ քամի, մի՛ փշիւր, լո՛ւս,
Շատ յուզեցիր ծովակին,
Թող շշնջայ մեղմիկ գեփիւն,
Թո՛ղ, հանգիստ թող ծովակին:

Լո՛ւս կայ ծով, դարերի լալկան
Է՛լ բաւ է այսքան հառաչներ,
Մենք զօր ունինք, սուր, հրացան
Շուտ վերջ կառնենք քո ցաւեր:

Թող միայն մեզ շուտով լողանք,
Թո՛ղ որ հասնենք այն ափին
Տես, լուում են ճիշ, հառաչանք
Աղբւս ու ողբ անմեղին...

Դէ՛հ, ընկերներ, զարնենք թիւեր
Հօր բազկով միասին.
Մօտ է ափը. հէ՛յ եղբայրներ
Ահա հասանք ձեր հաւարին:

ՄԵՐՈՒ ՓԱՇԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գլուխդ Բաղէշ և մարմինդ ի Մուշ,
Հովի պէս անցար դու քաջի նմուշ:

Անունիդ մատաղ, թուրքի աչքի փուշ:
Աղբեր Սերոբ ջան, անունդ քաղցր-անուշ:

Անմահ դիւցազն Խլաթայ
Հսկայ կորիւն Նեմրուծայ,
Հայերուս փառք և բաղձանք
Քեզ մատաղ, Սերոբ փաշայ:

Ասկից վերջ Բաղէշ քեզ պիտի յիշէ
Եւ յորդ արցունքներ միշտ պիտի թափէ
Գլուխուդ, գերեզմանդ, երբ նա կը տեսնէ
Աղբեր Սերոբ ջան, միշտ պիտի կանչէ:

Հողի տակ ննջէ դուն զաւակ Հայկայ
Անունդ ազգիս մէջ միշտ պիտի մնայ:
Հայք քեզ կոչեցին դիւցազն Խլաթայ,
Թուրքը սարսափած քեզ կասէ փաշայ:

Սաէ Սիփան, սև սար Գրգուր և Նեմրուծ
Որք են մնացել քաշենք քո կարօտ
Երկիր դող հանիր անցար քո խմբով
Աղբեր Սերոբ ջան մաշւանք քո սիրով:

Մենք քո ընկերներ կուխտենք երգումով
Որ վեր սար ելնենք մեր գէնք զրահով,
Երթալ միշտ լեցուն փուշ և տատասկով
Աղբեր Սերոբ ջան, քո ճանապարհով:

ԴԵՐՈՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Դերոյեան Տիգրան, Մքօ և Արշակ
Դաշ-Կորուղաշ եղան նահատակ
Քաջ երիտասարդ Վասպուրականի
Դերոյեան Տիգրան, անուն ցանկալի:

Նա իւր խմբի մէջ հրեշտակի նման
Էնօր սև օրն էր քաջ Դերոյեանի
Համիդի զօրքեր շրջապատեցին
Երեք հայ զինուոր սայլով բերեցին

Բոլոր հայերուս սրտերն այրեցին
Չար կուսակալի փափագ լցուցին,
Քաջ երիտասարդներ կուլան ու կողբան.
Էւ միշտ կը կանչեն Դերոյեան Տիգրան:

Էնա մատիչներ
Մէջ Կուրուբաշա
Պիտի որ լինեն
Նման Վասակայ:

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՅ

Ես գնում եմ հեռու երկիր
Իմ սիրելի Թանգազին

Բաժանում եմ ես քեզանից
Գուցէ կրկին չը դառնամ:

Վեր կաց սիրուն քո ձեռքովդ
Մէջքիս կապէ սուր, նիզակ
Պատերազմի փող հնչեցին
Պիտի մտնեմ զէնքի տակ:

Մնաս բարով իմ սիրելի
Իմ Թանկագին բարեկամ
Միշտ աղաչէ Աստածանից
Որ կենդանի հետ դառնամ:

Հայրենիքի սիրոյ համար
Աշուղ երգիչ եմ դառել
Գերեզմանս մէկ քարի տակ
Դուք պիտ ծածկէք սև հողով:

Ե Ր Գ Ա Ձ Գ Ի

Ա՛խ, վասպուրական, տխուր Հայաստան.
Անթիւ հերոսներ քո մէջ ժողեցան,
Ահեղ կուլի մէջ այսքան դիմացան
Ի սէր ազգութեան նահատակեցան:

Ո՛հ, բաւ է, հայեր, միշտ այսպէս գերի,
Թողնել հայրենիք, դիմել օտարի,
Օտար սիրում է մեզ իբրեւ գերի
Մեր հացն ու շուրը դարձել է լեզի:

Ո՛հ, բաւ է հայեր, մեր անմիութիւն.
Պատիւ չը բերեց մեր հայ ազգութեան
Պէտք է մենք գտնենք միութեան դարման.
Որով ազատենք մեր Մայր-Հայաստան:

Պէտք է միանայ ամբողջ Հայաստան.
Թող տեսնէ Եւրոպան ու Ամերիկան.
Պէտք է մենք լուծենք վրէժ հայկական
Քսենի այսպէս տխուր է Հայաստան:

Վան սիրուն քաղաք իւր գաւառներով
Լցւեցաւ դիակ հարիւր հազարով
Ներկւեցան դաշտեր հայոց արիւնով
Ձայն տւեց ամբողջ երկիրն աստղերով:

Տեսէք թուրք ազգին ինչ անամօթ է
Քաշեց մեզ վրայ սուր ու թնդանօթ.
Բայց երբ շողացին հայկական սրեր,
Խաւարով պատեց թշնամեաց սրտեր:

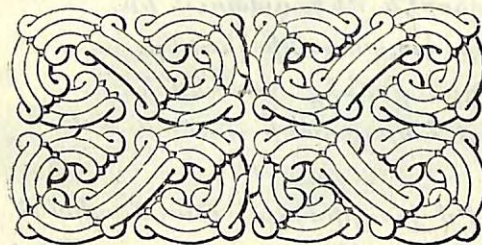
ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՐԵԻ

Մնաս բարեւ, իմ հայրենիք,
Իմ մանկութեան օրօրան,
Քեզ պաշտել եմ իմ վառ սրտով,
Եւ կպաշտեմ յաւիտեան:

Թէպէտ բախտը, խլում է ինձ,
Նւիրական քո գրկից,
Բայց երբէք նա չի ջնջել,
Սուրբ անունըդ իմ սրտից:

Ուր էլ լինիմ, ուր էլ ապրիմ,
Թէկուզ օտար երկրի մէջ,
Սիրել եմ քեզ և այդ սէրն,
Կմնայ անխախտ և անշէջ:

Մնաս բարեւ. իմ հայրենիք,
Ինձ կեանք առն պարգևող,
Մնաս բարեւ... վերջին անգամ,
Բաժանւում են վերջնական:

ԱՆԹԻԻ ԴԱՐԵՐ ԹԱՓԱՌԵՑԻՆՔ՝

Անթիւ դարեր թափառեցինք,
Դարձեալ օտար հող մնացինք,
Մեր անուշիկ Հայաստանէն,
Հեռու-հեռու բնակւեցինք:

Հայ անունը ամենքի մօտ,
Դարձել է լոկ չնչին մի խօսք,
Հայեր-հայեր մտածեցէք,
Ձեր խոր քնից ըսթափուեցէք:

Սասնա քաջեր ձեր գլուխներ
Բարձրացրէք գերեզմանից,
Տեսէք թէ ձեր երջանիկ ազգը,
Թէ ինչ վիճակի է հասել:

ԱՆԽՂՃՕՐԷՆ

Անխղճօրէն մեզ դատում են,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ,
Եղբայրս ինձնից դատում են,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Իմ խնդրիս չեն զնում ականջ,
Ասում են սուտ է քո պահանջ,

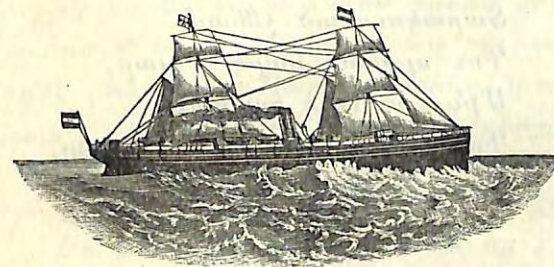
Այս հողերը համն էր առաջ,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Գուցէ յիշէք դուք այն օրը,
Որ պապըս լծած արօրը,
Ցանում էր ձեր դաշտ ու ձորը,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Գիտեն իմ պապիս անունը,
Բայց ստում են ուղղութիւնը,
Գոնէ նրանց պատմութիւնը,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Հիմայ ձեզ մեաց ամեն բան,
Պէտք է դուք գաք վկայութեան,
Ո՞ւմնով էք կոչւում Հայաստան,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

Պայծառիս զիրաւորել են
Հողերուն հաւասարեր են,
Մեր կայքը օտարք տիրեր են,
Խօսիք Հայաստանի լեռներ:

ՍԻՐՈՒՆ ԾԻԾԵՌՆԱԿ

Բարով ես եկել ծիծեռնակ սիրուն,
Ինչ լուր ես բերել պանդուխտ հայերուն,
Գիտես որ մենք միշտ աչքներին յառած.
Քեզ ենք սպասում ամեն մի դարուն:

Գլուխս ծռած խեղճ ու հեզ,
Աղաչում եմ ահա քեզ,
Եկել ես հայրենիքից,
Ինչ աւետիս բերիր մեզ,
Եկել ես հիւր ասա մեկ լուր,
Մի սպասէ զուր,
Լեզուովդ սուր աւետիս տուր,
Մեզ ուրախացուր:

Ինչ լուր ես բերել սիրուն ծիծեռնակ,
Դու հայրենիքից աստ եկած թռչնակ,
Ասա ինչպէս է իմ հայրենի տունը,
Ոստիւր ինձ հետ ազատ համարձակ,

Ասա մի բան իմանամ,
Որ քեզանից գոհանամ,
Ուրախացուր սիրտըս իմ,
Տարակուսած չմնամ,
Դու սլացար սարէ ի սար,
Մինչ այստեղ հասար,
Դու ինձ համար բարով եկար,
Ասա մի խաղար:

ԿՈՒԿՈՒՆԵԱՆԻ ԵՐԳԸ

Թողել եմ վաթանս ընկել դարբէզար,
Խմածս արտասունք է կերածս զահրումար
Մահաւն մկրտող կուզէ կտրել կեանքիս լար,
Կռունկ մեր վաթանից ինչ լուր բերիր ինձ:

Մի տեղում թողել եմ մայր, քոյր եղբայրներ,
Մի տեղում ամուսինս և գառ զաւակներ,
Սկացան իմ կեանքի անցեալ փայլ օրեր,
Կռունկ մեր վաթանից ինչ լուր բերիր ինձ:

Հիւսիսի խորքերում ան լսիս եմ կանչում,
Արիւն արտասուքներով Աստղիկըս եմ յիշում,
Աստղեր արև լուսնեակ նայել եմ ուզում,
Կռունկ մեր վաթանից ինչ լուր բերիր ինձ:

Կռունկ քեզի մատաղ շատ բարենբերս տար,
Ասիր նրանց կարօտը չի տալ ինձ դադար,
Թէ չմեռնեմ կտեսնեմ նորանց մինչ նոր դար,
Կռունկ մեր վաթանից ինչ լուր բերիր ինձ:

Կռունկ ես Կուկունեան եմ հոգիս վերաւոր,
Ցաւերս մէկ չէ հազար չէ այլ բիւրաւոր,
Կօզնէ ինձ սուրբ Սարգիս զօրեղ ձիաւոր,
Կռունկ մեր վաթանից ինչ լուր բերիր ինձ:

Շղթայակապ բանտում նստած կողբամ,
Սև է տարին ամիս շաբաթ օր իսկ ժամ

Ազատութեան դուռը փակէ առաջիս,
Մտիկ տուող չկայ ցաւ ու հառաչիս.

Անգուժ բախտի երկաթէ ձեռքն ինձ ճնշեց,
Սրտիս վերայ ծանրանալով չունչս կտրեց
Անընկճելի պողպատ կամքս փշրեց
Բախտի դէմը զլուսս խոնարհ հաղթեց:

Հեռացայ իմ հայր, մայր, եղբայր, քոյրերից,
Ձաւակներիցս սրտիս մօտիկ ամուսնից,
Որոնց համար վառ արիւնս ցամաքեց,
Նորանց սիրոյն կեանքիս հովը խորտակեց:

Մռայլ երկինք մռայլ բնութիւն մռայլ բանտ,
Անգթութեան ձեռին իմ կեանքն է պատանդ,
Ձուրկ արեւից զուրկ աստղերից, զուրկ լուսնից
Ձուրկ բնութեան ազատ օդը ծծելուց:

Ինձ կասեն, թող քո պաշտելի հայրենիք,
Գնա Հիւսիս այգ է ճակատիդ սև կնիք,
Այնտեղ պէտք է թաղւես օտար հողի տակ,
Օտար արծիւը բլբլելու է քո գիակ:

Կըզայ փրկիչ ազատիչ սուրբ հրեշտակ,
Ձի թողնիլ ինձ բռնութեան լծի տակ,
Նա կսրբէ ճակատիս քսւած անարգ մուր
Թոյլ չի տալ որ քամեմ մահաւան դառն մրուր:

ՈՐՍՈՐԴԻ ԽՄԲԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ղառսից դուրս եկան, Թաղբուր ժողվեցան,
Նոյն գիւղի մէջը քաջերը կարգով շարեցան
Գիշերւայ ժամի՛ զանգերը ղօղանջեցան,
Քաջերը սուրբ հաղորդութիւն ստացան:
Քաջ Թումանեանը խնդրեց թշնամիներին,
Չըլսեցին հերոսին քաջերին զոհեցին:

Քաջերը կանգնեցին սուրբ սեղանի առաջ,
Երգեցին միասին սուրբ դրօշակ բռնած,
Քաջ խմբապետ Թումանեանը առաջն էր կանգնած,
Ձայն տւեց, եղբայրք գնանք, դէպ առաջ-առաջ:
Քաջ Թումանեանը և այլն:

Շտապով գիշերն գիւղից դուրս եկան,
Արշալոյսը բացւեց Բիւրիկ աղբիւրը հասան.
Անպիտան թշնամիները շուտով տեսան,
Երկու կողմերից օգնութեան հասան,
Քաջ Թումանեանը և այլն:

Ղալայ Բողազից անշուշտ նկատեցին,
Թշնամիները քաջերին շրջապատեցին.
Օգնող չեղաւ անօգնակսն մնացին,
Յոյսները կտրեցին այնպէս զոհեցան:
Քաջ Թումանեանը և այլն:

Քաջ Որսորդ Գէորգն չկտրեց յոյսը,
Սուրբ դրօշ պարզեց տասնապետ Պետրոսը.

Գնդակով թաղում էին թշնամեաց յոյսը,
Անվեհեր կռւում էր Գեօսայ հերոսը:
Քաջ թումանեանը և այլն:

Ծերունի քահանան բռնել էր խաչը:
Թումանեանից խնդրեց այսպէս Գուրգէն քաջը,
Կրակ բանա՞ք զէպի թշնամու շարքը,
Զի կարելի ասաց խորամիտ քաջը:
Քաջ թումանեան և այլն:

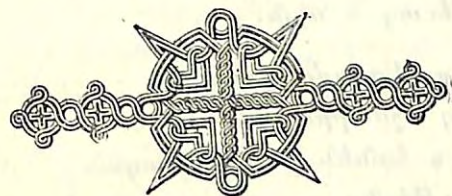
Թումանեանը մտածում էր մեր վիճակը,
Ասաց մի բանա՞ք թշնամու վրայ կրակ,
Սուկալի կըլինի Կովկասի վիճակ,
Թող մեր եղբայրները քնեն մեր վիճակ:
Քաջ թումանեանը և այլն:

Թումանեանցը ասաց մենք լինինք նահատակ,
Կովկասը թող լինի ազատ համարձակ,
Մնանք մինչևի յաւիտեան յիշատակ,
Մի՞թէ չկամի հայը, որ լայ մեր տանջանք:
Քաջ թումանեանը և այլն:

Եւէք վրէժ գոչենք անվախ եղբայրներ,
Այն լեռը դոհեցան առիւծի կորիւններ,
Նոցա աղերսանքից լեռը ողբում էր,
Ամօթ է հայեր, թէ մոռնանք այն դիակներ:
Քաջ թումանեան և այլն:

Դէհ, հայեր վերցնենք սուր և հրացան,
Ուռն գոռանք թշնամուց բարձրաձայն,

Թշնամին թող դողայ երբ լսէ ուռան,
Քիւրդեր ջարդելով մտնենք Հայաստան,
Քաջ թումանեանը և այլն:

ԽԱՆԻ ԵՒ ՄՈՒՐԱԴԻ ԵՐԳԸ

(Զեւե Սուլթանի եղանակով)

Հասակս քստն տարեկան.
Հրացան տւէք, բարեկամ,
Մենք չենք ուզում ստրկութիւն,
Մեզ խրախուսող մայրեր կան.
Աւանդ, աւանդ, աւանդ:

Ինչո՞ւ ենք կեցեր խաղաղ,
Խմբեր ունենք Պարսկաստան,
Շուտով կանցնենք Տաճկաստան,
Ունիս բազում հերոսներ,
Կուգան քեզ Մայր-Հայաստան:

Հրացանը ուսիս կախեմ,
Ես իմ կեանքս պիտ թանգ ծախեմ,
Կեցցեն կտրիչ հայ հերոսներ,
Թշնամու դէմ միշտ անվախ են.
Աւաղ և այլն:

Սուլթան, գլխիդ դու միշտ վայ բեր
Քանի որ կան խան, Մուրադներ,
Կեցցեն նրանց թիկնապահներ,
Մեր հայրենիքը չէ անտէր:
Աւաղ և այլն:

Միջագ, երգովդ վրադէ,
Որտեղ ճշմարիտ հոն վազէ,
Թէկուզ հանեն քեզ կախաղան
Ուղղութիւնը դու միշտ պարզէ.
Աւաղ և այլն:

ՏՈՒՐԲԱՆԻ ԵՐԳԸ

Ուրեմն քնաք բարով ազնիւ ընկերներ,
Մեռնեմ ձեր հոգուն երջանիկ քաջեր,
Քո հողին մեռնեմ Տալուրիկ ազատ,
Կեցցես դու յաւէտ Անդրանիկ քո զարդ:

Քաջի համբոյրով տւաւ հրաժեշտ,
Անվեհեր Տուրբախ ընկեր հարազատ,
Բոպէ անցաւ սլացաւ ուժգին,
Վեհ դաշնակցութեան սուրբ անւան արժան

Երկինքը պատել էր գունդ-գունդ սև ամպեր,
Արեգակ չկար, մութ ու խաւար էր,
Դժուար էր գատուել քաջ ընկերներին,
Հայ ազգի սիրած ու պաշտած տեղին:

Հեռւից տեսնող էլ ու աշիրաթ
Երնէկ կուտային քեաֆուր Տուրբախին.

Ահ ու սարսափով լցած թուրք միլլաթ,
Կապուտ աչերից արցունք կը ցայտէր:

Նժոյգ ձի նստած անուրի դէմքով,
Երկինք ձայն տւեց վեհ քաջի արարք,
Խնուսայ փաշէն լցած էր դողով,
Թռչում էր ցոլակ, ցայտում էր կրակ:

Անհամբեր սրտով Դաշնակի ճիւղեր.
Կտրիչ Դուրբախի գալուն կը սպասեն.
Փառք ու պարծանք են մեզ այսպէս քաջեր,
Ուրախ լուր բերաւ ազատ Սասունէն:

ԵՐԳ ԿԱՐՆԵՑԻ ԳԱՐԵԳԻՆԻ

Հայաստանի փառք ու պարծանք Գարեգինը կարնեցի.
Թիկունքը լայն, թևերը հաստ, ինքը կորիւն առիւծի:

Հայաստանի վերքին հմուտ, վիրաբոյժ էր խելացի,
Եղբայր լացէք ու ողբացէք այն քաջ հերոսի անձի:

Խմբով ելան դալաբուլաղ թշնամու դէմ կուեցին,
Մի քաջ հերոս վիրաւորւած՝ Գարեգինին յանձնեցին:

Նա ուզում էր վիրաւորին հեռացնել արեան դաշտից.
Չորս կողմիցը յարձակեցին և քաջին պաշարեցին:

Անիրաւ, վատ թշնամի դու քաջ ֆիդայուն լաւ ճանաչէ,
Ուրիշից օգնութիւն փնտռող Եւրոպայից ամաչէ

Որքան կուգես մեզ հետ կուէ, ամբողջ այդ զօրքերովը,
Վստահ եղիր, որ քեզ յաղթող պիտի լինի քաջ Փիղան:

Նա ուխտել էր պէտք է զոհէր իրա կեանքը Դրօշակին,
Եւ ճշտապէս նա նւիրեց իրա կեանքը Թանգազին:

Կուրծքին չորս գնդակ ստացաւ, վերք ունեցաւ ահագին.
Կրկին հրացանն էր պարպում այն քաջ հերոս Գարեգին:

Միջազին եմ պէտք է յիշեմ ձեզ հման միշտ քաջերին.
Որ Թափեցիք ձեր արիւնը Հայաստանի հողերին:

Ամբողջ հայութիւնը կանգնած է ձեր վրէժը լուծելու,
Քնէք: Հայաստանի քաջեր, հանգիստ ձեր ոսկորներուն:

Ս Ա Ս Ո Ւ Ն Յ Ի Ք

Հայաստանի քաջ Սնդրանիկ զաւակներ,
Ողջ հայերուն փառք ու պարծանք սասունցիք.
Ձեր ոտքերուն մատաղ, սուրբ նահատակներ,
Մեզ յոյս ու ապաւէն մեզ կեանքս սասունցիք:

Դէմ դրիք Թշնամուն, անվախ քաջաբար,
Չորս ամիս շարունակ կուելով երկար,
Ձոհեցիք ձեր կեանքը հայութեան համար,
Տւիք հայրենիքին փրկանք սասունցիք:

Ամեն մէկդ մէկ-մէկ խութեցի Յովնան,
Առիւծի կորիւններ հայրենեաց պաշտպան,

Կամ կը մեռնէք կամ կը մեռցնէք նրան,
Ով որ ձեզ տայ վիրաւորանք, սասունցիք:

Բնութեան զաւակներ, ահարկու ոյժեր,
Մհերայ Թոռներն էք, անարատ անմեղ,
Ձեր Թափած արիւնը անցնէր բանի տեղ,
Ձլինէր անօգուտ, զուր ջանք, սասունցիք:

Քաջ Վարդանը նահատակեալ բանակով,
Ձեզ է դիմաւորում երկնից պսակով,
Լուսաւորիչ, սուրբ Ղեռնդով-Սահակով,
Ձեզ տալիս է մեծ զովասանք սասունցիք:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՐՇԸ

Մեր գործերը, խորհուրդները հայրենիքի սէրն է,
Մեր կայքերը, մեր կեանքերը մեր ազգի նւէրն է,
Ժառանգը պապի և հորա կալածների տէրն է.
Այսքան տարիներ միշտ նեղութիւն տանողը մենք ենք.
Եւ չենք դիմանար, Թշնամու դէմ կանգնողը մենք ենք:

Մեր նախնիքը անկախ հողի մէջ կապրէին ազատ,
Ով որ լսում էր Հայ անունը, դողում էր հաստատ,
Մարդիկը նրանք չեն, արիւնը նոյնն է հարազատ.
Այսքան տարիներ և այլն:

Արիւն ու սուր է և կրակ է մեր Դրօշակը,
Մեռնելու համար վախ չունի մեր քաջ նահատակը,

Առիւծ կը լինի խեղճ հայը, երբ առնէ նիզակը,
Այսքան տարիներ և այլն:

Մենք չենք վախենայ թնդանօթից, եթէ ունինք ջանք,
Մեռնենք կը գնանք արքայութիւն, այնտեղ է լաւ կեանք
Ինչքան վախեցանք մեռնելուցը, կենդանի մեռանք:
Այսքան տարիներ և այլն:

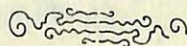
ԴէՊԻ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Մեզ պէտք է երգել
Ո՛չ սիրոյ երգեր,
Մեզ պէտք է երգել
Ազատման երգեր:

Դէպի հայրենիք աշխարհ Հայաստան,
Ոգևորելու երգեր հայութեան,
Դոքա պիտի դուգուն մեր անեղ հային,
Դէպի թշնամու բանակ անազին:

Դէհ, հայեր, յառաջ
Դիմենք մենք անվախ,
Յաղթենք թշնամուն,
Փշրենք աջ ու ձախ:

Հայեր, մենք պէտք է փրկենք Հայաստան,
Մեզ օտարը չի լինի պաշտպան,
Հայեր. դէհ, յառաջ, դիմենք Հայաստան.
Փրկենք հայերին, կորչի Տաճկաստան:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ

Դիշեր-ցերեկ աշխատում ես անդադար,
Քո խեղճ ազգի քաջ պահպան Անդրանիկ,
Կեանքդ ընծայել ես ազգիդ համար
Ձեռն մոռանայ քեզ յաւիտեան Անդրանիկ:

Քո անունը օր-ըստ-օրէ բարձրացաւ,
Լսեց ձայնը չար Սուլթանը սարսեցաւ,
Ձէնքիդ շառաչիւնը Եւրոպան իմացաւ,
Քեզի գոչեց քաջն Վարդան—Անդրանիկ:

Քաջեր ունես դու քեզ մօտը, քաջ հսկայ,
Առիւծի պէս միշտ կռուում ես անխնայ,
Քո սրտի մէջ ահ ու երկիւղ հէջ չկայ,
Յոյց կուտաս գործ դու քաջութեան—անդրանիկ:

Երկու հազար ոսկով մարդիկ ճարեցին,
Քո դէմ հազար մի թակարդ լարեցին,
Ինն հազար քիւրդեր քեզ պաշարեցին,
Որ հանեն քեզ կախադան—Անդրանիկ:

Քիւրդիստան—Տաճկաստան էր որոտում,
Բարձրացուցիր զրօշակ Սասնոյ լեռներում.
Սիրաթս խնդրում է, ունենաս բազում,
Ազնիւ քաջեր, դու ինքնանշան Անդրանիկ:

✓ ՄԵՆՔ ԱՆԿԵՂԾ ԶԻՆԻՈՐ ԵՆՔ

Մենք անկեղծ զինուոր ենք, առանցի վիճակ
Ուխտել ենք ծառայել երկար ժամանակ,
Պարսկաստանի խորքից եկել խիստ նամակ,
Գնում ենք բարով, կուշանանք տարով,
Արիւն, սուր ու հուր, պատերազմի դաշտ կսպասեն մեզ:

Դուշմանը մեզ տաւ «Նան ֆիդայ» անուն
Այդ անւան համաձայն, տեսաւ զօրութիւն,
Մենք չենք ուզեր ազատ կամաւ բռնութիւն,
Ուխտել ենք կուել, այդ սիրով մեռնել,
Համոզւած ենք որ այդպիսով միայն կայ մեզ փրկութիւն:

Ստամբուլը պիտի լինի արեան ծով,
Ամեն կողմից կռիւ կսկսի շուտով,
Կոտորենք Բաշկալայ, անցնենք հեշտ կերպով,
Աջից Վարդանը, ձախից Խշխանը,
Գրաւենք Աղբակ, տարածենք սարսափ,
Փառք Դաշնակցութեան:

Բաշկալայ գաւառում, այն պատերազմին.
Աւելի մեծ սարսափ տիրեց Սուլթանին,
Քաջ Զէյթունը յաղթեց վատ, չար գազանին,
Կեցցէ Զէյթունը խրոխտ Սասունը կուսակցութիւնը,
Բաղդաւոր օրեր, պարծանք հայերուն:

✓ ՔԱՋ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ

Դարձեալ փայլեց Սասնոյ գլխին.
Ազատութեան Դրօշակ.
Կեցցէ հայրենիք գոչելով,
Բարձրացրին աղաղակ:

Թնդաց, որոտաց ձայներից
Ողջ աշխարհքը հայկական,
Խումբ-խումբ կարգած հայ զաւակներ
Հասնում էին օգնութեան:

Գուրգէն, Վահան, Հրայր (Դժոխք)
Քաջ Անդրանիկը ղեկավար,
Տալոորիկի լեռներում,
Շրջում էին անդադար:

Սարսափեցան քիւրդ ցեղերը
Մինչ պալատը Սուլթանին,
Հրամայեց շուտ կործանել
Դիրքերը հայդուկներին:

Ահա անգութ քիւրդ ու տաճիկ,
Սարսափելի տեսարան.
Ժամանակ է վրէժ լուծել,
Գոչեց ձայնը հայկական:

Կրակ տեղաց հայ քաջերի,
Բնակավայր դիրքերից

Դայլայլեցան քիւրդ խուժաններ,
Առհելի գնդակներից:

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՄԱՐՇԸ

Հայ երիտասարդներ, շուտ շտապեցէք,
Բոպէն շատ թանգ է, առաջ քայլեցէք,
Օտարք հայերին կասեն վախկոտ են,
Քաջութեան դրօշակը պարզեցէք:

Միթէ մենք Վարդանի ցեղից չենք.
Մէկս հազարի դէմը կը կուենք,
Մի ժամանակ մենք շղթայւած էինք,
Հիմա ազատ ենք և ունինք շատ գէնք:

Օգնութեան հասան քաջ Խան ու Մուրադ.
Ճիշտ հայու դաւակ ծնունդ անարատ,
Մոկացի Գրիգոր և երկու Արշակ
Գնդակ թափում են կարկուտից արագ:

Քաջ թուժանեանցը, որսորդ Գէորգը
Կազմել պատրաստել են իրանց խմբերը,
Դաշնակցութեան դրօշակի ահից
Սարսափահար վախճում էին վատ թուրքերը:

✓ ՍԵՐԵՄՁԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Վերքերով լի ջանֆիղայ եմ,
Թափառական տուն չունեմ
Նարիս փոխարէն գէնքս եմ գրկել,
Մի տեղ հանգիստ քուն չունեմ:

Արիւնոտ երկիր, սուգ ու շիւան,
Ինձ դուրս կանչեց փակ կեանքից,
Տանջւած հայրենիքի սէրը,
Զը վախեցուց ինձ վտանգից:

Ես կոչեցայ ջան ֆիղայի,
Դարձայ զինուոր գաղափարի
Թողիմ թափած արեան շիթեր,
Օրինակ դառնայ հայ զինուորի:

Մակեդոնեայ իմ եղբայրս
Իմ խաչովս պսակեց,
Նղբայրական սիրուն գէնքով
Գազան Սուլթան խորտակեց:

Ահա հանգիստ հող կմտնեմ,
Յոյսս դուք էք ընկերներ,
Շարունակէք մեր սուրբ գործը
Դաշնակցութեան վեհ քաջեր:

Կախաղանից երբոր քամին.
Ինձ տարբերեց ճօճալէն,

Յիշէք Պետրոս Սերեմշեանին,
Թուրքից վրէժ գոռալէն:

ԵՐԳ ԱՇՈՏ ԹԱԹՈՒԼԻ

Ելող քեօշքից հրաման տւեց դահլճ Սուլթանը,
Մնաք բարեւ ազնիւ ընկերք, մօտ է կեանքիս վախճանը:

Կարմրագոյն պատանքս, բանտի պատէն մեխել են,
Դիւապաշտպան անգուլթ ֆարմանը գլխիս վերան կախել են:

Թող չթաղէ ինձ թուրքն, թողնէ հողի երեսին,
Թող կատարէ անգուլթ ֆարման զազանական հանդիսին:

Ես պաշտել եմ գաղափար, ուխտել եմ զոհուել ազգիս.
Կախաղանի — անգուլթ սարսափ, չի փոխիլ իմ սուրբ վճիռս:

Բայց դուք ազնիւ ընկերներ, ձեր սրտի մէջ գերեզման
Թող Թաթուլին հանգերձներով, մահս յիշէք մշտական:

Արեւ լուսնի կարօտով, երկար տարու տանջանքով,
Էրւած, վառւած իմ կեանքին, վերջ դրեց իմ թշնամին:

ԹՈՂ ԵՐԳԷ ԲԼԲՈՒԼ

Թող երգէ բլբուլ Մշու դաշտերում,
Թող վարդեր բացւեն Սասնոյ լեռներում,
Թող մեր թշնամիք սարսեն, սարսափեն,
Գազան քիւրդերն ճաքեն, տրաքեն:

Մշու դաշտերը ծաղկունքով բացւած,
Հայու սերունդը կը պահէ Աստուած,
Ինչքան որ կուգեն թշնամիք թող դան,
Սասնոյ լեռներէն ի՞նչ պիտի ստանան:

Ինչո՞ւ չը ծաղկէ ծաղիկն անխնայ,
Այդ թշնամուցը ո՞վ կը վախենայ,
Թող հայ աղջիկը երգէ վառվռուն,
Սուր գէնքը ձեռքին ջարդէ քիւրդերուն...

Ս. Թ.

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԳԵՐԻՑ

Ե՛լ ֆիդայի, առ գէնքերդ,
Գնա՛ դէպի Իսլամին
Զօրքեր ցրէ, բանակ կոտրէ,
Ճաքեցուր չար Սուլթանին:

Ցոյց տուր, որ Սերօք փաշայի,
Յաջորդն ես դու յոյս հայի.
Կսիւ, սարսափ, ահ ու վրէժ,
Մահը դարձիր Թիւրքիայի:

Անյաղթ քաջեր հետը առած,
Ամպրոպ կուգայ օգնութեան.
Զուխտակ ղուժրիներն էլ հետներին.
Շէֆ Անդրանիկ քեզ ղուրբան:

Երկու Արշակներ միասին,
Քաջ տղամարդ Մաշադին,
Ուխտ ու պայմաններով ձեռքին,
Մէկն էլ հօր Մուրադին:

Ել սարերը արծւի մօտ,
Տաք երեսիդ հով դիպցուր,
Նոր սիստեմի հետ դինամիդ,
Գազան պետին քով դիպցուր:

Գործեր գործիր, որ ամաչէ,
Կռապաշտ հայ հարուստը,
Անամօթն գուցէ զգայ,
Թշառ հայի կորուստը:

Գործեր գործիր հեռու տեղից,
Զարմանալու լուր առնեն,
Ընթերցողներ բացականչեն,
— Շէֆ Անդրանիկ, քեզ մեռնեմ:

ՍԻՓԱՆ

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ԵՐԿԸ

Ես պարծենալ ինչ է չիգեմ,
Եւ ուսում ալ ես չունեմ.
Միայն թէ քաղցր՝ երգել գիտեմ
Եւ զէնք շարժել սուրբ սրտով:

Բնակարանս է անտառներ,
Անկողինս է կանաչներ,
Իմ լապտերս է պարզ լուսնեակ,
Եւ ինձ ուրախացնողներն են ճնճղուկներ:

Իմ եղբայրս է իմ մաւզէր,
Եւ իմ զարդս են փամփուշտներ,
Իմ սիրելիս իմ սարերս են,
Եւ իմ ընկերս իմ մօսին:

ՄՈՒՇԵՂԻ ԵՐԿԸ

Խնուսից գալող հայ զինւորները քաջ,
Արեան դաշտից եկած և պարտաճանաչ,
Հին-հին վրէժներ առնել էր նոցա պահանջ,
Քաջի պէս վազեցին թշնամու առաջ:

Մօտ թւով տասն ու չորս և իրանք անվախ,
Ղեկավար՝ Տիգրանն էր, գործում էր անկախ,
Անմահ Մուշեղ հերոս, Շապուհ և Մելիք,
Համադասպ, Մարտիրոս կանգնած էին դիրք:

Թաթօն ընտրեց Մօսոյ, Շապուհ և Մխիկ,
Անւանեցան սրանք խմբեր թռուցիկ,
Խարփուխ թաղի դիրքերումը միշտ անքուն,
Այրեցին, ջարդեցին անգութ Մօլի տուն:

Վրաստանի չքեղ թիֆլիս բաղաբը,
Չէր ճանաչում կանխաւ իրա որդոցը,
Երբ նրանք Մուղնու թաղում կանգնեցան,
Այն ժամանակ հայերն ուրախացան:

Թէպէտ քաջ Մուշեղին նրանք զոհ տւին,
Անգութ թշնամեացը շուտով յաղթեցին,
Կլինի ազատութեան գրաւական,
Նրանք պատիւ բերին հայ Դաշնակցութեան:

Թ Ո Ղ

Թող ինչպէս ընկել եմ, այնպէս վեր կենամ,
Դիմակաւոր ընկեր խրատդ պէտք չէ:
Թող իմ հօրս, պսպուս ճամբովը գնամ,
Հաւատ ունիմ, քո նոր հաւատդ պէտք չէ:

Այն գոյնով կըմեռնիմ, ինչով որ ծնայ.
Չեղք մի տար իմ վերքիս, թող այնպէս մնայ,
Մի կարատիր ծառիս ճիւղերը, գնա,
Վնասատու կոպիտ մկրատդ պէտք չէ:

Միայն դու Զիւանուն եղբայր անուանէ,
Միւս ծրագիրներդ մտքիցդ հանէ,
Իմ փլփլած տունս ինձ բաւական է,
Քեզի լինի, բարեկամ, պալատդ պէտք չէ:

ԹՈՂ ԿՈՐՉԵՆ ՏԱՃԻԿՆԵՐԸ

Թող կորչեն տաճիկները
Հայաստանի սուրբ հողէն,
Իսլամական անարգ լուծը
Թող ջնջւի Հայաստանէն:

Բաւական է որքան նոքա,
Հայի արիւնը ծծեցին,
Հայի ջանքով, աշխատանքով
Պետութիւն պաշտպանեցին:

Հայի հացը հայի ջուրը
Բաւական է տաճիկն ուտէ,
Եւ գարշելի պիղծ բերանով,
Հայութիւնը անարագէ:

Աչքերի տեղ աչքեր հանենք,
Ատամի տեղ ատամներ
Մեր մէկ հաւը գողացողին,
Ամբողջ տունը թալանենք:

ԽԱՆԻ ԵՐԳԸ

Լուսին չկար, մութ գիշեր էր,
Մի խումբ կերթար արագ-արագ,
Տեսանք, որ քաջ Խանի խումբն էր,
Զինված էին բոլոր նրանք:

Կեանքերը ազգին նւիրած,
Կտրիճ Խանն առաջ ընկած.
Գնում էին Տաճկաց սահման,
Թռչում էին ինչպէս կրակ:

Հրացանները ուսերին.
Դրօշակը պարզել էին.
Գնում էին ուրախ, զւարթ.
Ազատութիւն երգում էին:

Մութ անտառից անցնում էին.
Ամեն մէկը առիւծ էին.
Նժոյգ ձիաներ նստած.
Մերկ սրերը քաշել էին:

Երբ քաջ Խանը ելաւ Բասեն.
Թնդանօթներ արձակեցին.
Հայ քաջերի մօտիններից
Գնդակները գողգողացին:

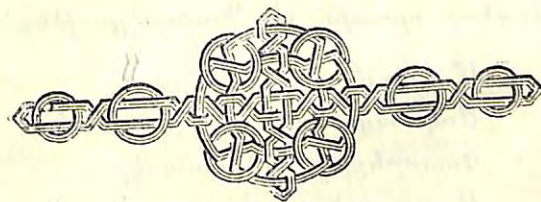
Երբ քաջ Խանը հրահանգ կուտար.
— Արի՛ք առիւծներս իմ քաջ.
Մտան թշնամու խիտ շարքեր.
Կոտորեցին ձախ ու աջ:

Երբ քաջ Խանը ուռնյ գողաց,
Թշնամիքը մոլորեցան,
Հազարաւոր տաճիկների,
Գլուխները ջախջախեցան:

Զերմ եռանդով կուռւմ էին,
Սրտերումը կար շատ պահանջ,
Փախչում էին տաճկաց զօրքեր.
Զէին կարող կանգնել սուս:

Կեցցէ խանը իւր խմբովը,
Սարսափ թողեց Բասենումը,
Երեք օր ու գիշեր կուեց,
Աչքերիցը կտրեց քունը:

Հայաստանի հողի վերայ,
Քաջը թափեց իւր արիւնը,
Միճաղ, յիշէ չրմոռանաս,
Կտրիչ Խանի քաջ անունը:

ԶԻՆԻՈՐԻՆ

Հայաստանից եկած զինւոր,
Պատմէ ինձի հայրենիքից,

Անդրանիկի զինւորները
Վրէժ լուծում են քիւրդերից:

— Ուրախ եղիր, դու հայ տղայ,
Ունիս պաշտպան քաջ Անդրանիկ,
Մուրադի պէս հոտոտ ծաղիկ,
Էլ ի՞նչ է ուզում հայրենիք:

Վիթխարի պէս կարիչ Սեպուհ,
Պողպատի պէս բաղուկները,
Կայծակի պէս կարիճները,
Էլ ի՞նչ են ուզում հայերը:

Գէորդ Չաւուշն ու Հրայրը,
Հազարաց զօրքի դէմ կանգնած,
Թուրքաց զօրքին փախցուցին Վան,
Էլ ի՞նչ է ուզում Եւրոպան:

Երկու առիւծ Պօղոս, Տիգրան,
Չեռքերը բռնած հրացան,
Թշնամուն արին ցիր ու ցան,
Արդեօք պատիւ չէ՞ Դաշնակցութեան:

Մոկացին ու Աւետիսը,
Սարսափ ձգեն թիւրքեստանը,
Կոտորեցին սղջ բանակը,
Ապառաւ չէ՞ Հայաստանը:

Ֆէրհատ, Արշակն ու Մէշէգին,
Կուռում էին միշտ անխախտ,
Թշնամուն զարկին մեծ փնատ,
Ուրախ չէ՞ս դու երգիչ Միջագ:

ԿՈՐԿՈՏԵԱՆԻ ԵՐԳԸ

Հայեր, ջարդենք քիւրդ ու տաճիկ,
Մեր պապերի վրէժը լուծենք,
Նրանց կայքը մեզ դարցնենք,
Սուրբ հաւատը բարձրացնենք:

Չարթիւր, զարթիւր քաջ Կորկոտեան,
Չարթիւր հրացանդ բռնէ,
Քիւրդի աչքերն անվախ փորենք,
Ատամները փշրենք,
Լեզուն ծոծրակից դուրս հանենք,
Սրտերին արձիճը հալենք:
Չարթիւր և այլն:

Տաճկաց զինարանը մտնենք,
Այնպիք Հայոց ցրենք,
Թնդանօթներն էլ դուրս քաշենք,
Պատերազմի դաշտը մղենք:
Չարթիւր և այլն:

Ամրոցների վրայ վազենք,
Անխիղճ տաճկաց զօրքը ցրենք,
Հայաստանի սուրբ դրօշակը,
Միջնաբերդը բարձրացնենք:
Չարթիւր և այլն:

Ո՛վ Կարնեցի դու Կորկոտեան,
Յանկայ հայրենիքիդ բարի,

Նրա անւան զոհ եղիր դու,
Հանգիր մտիր գերեզման:
Զարթնիր և այլն:

ՍԱՍՈՒՆԱՅ ՍԱՐ

Առանց վախի առանց անի,
Քաջերի բուն Սասնայ սար,
Քեզնից հրդեհ կը պատահի,
Կրակի բուն Սասնայ սար:

Եկաւ ողջ Արաբքստանը,
Որ նւաճէ Հայաստանը,
Քեզ չըյաղթեց Զինգիդ խանը,
Կեցար կանգուն Սասնայ սար:

Հայաստանը երբ կանաչեց,
Թշնամին տեսաւ ամաչեց.
Եւրոպան քեզ լաւ ճանաչեց,
Առար անուն Սասնայ սար:

Քիւրդի, թուրքի դահիճները,
Թունաւորող կարիճները.
Սարի միջի կարիճները
Դու և Զէյթուն, Սասնայ սար:

Վերցաւ խաւար գիշերը,
Փայլեց երկնային լապտերը,
Կսպասեն Տաճկա-հայերը,
Քեզնից վարուն, Սասնայ սար:

Ե Ր Գ Զ Ի Ն Ի Ո Ր Ի

Սուրբ Դաշնակցութեան անկեղծ ղինւորներ,
Բաւէ, համբերէք անձնագոհ քաջեր,
Հասել է ժամը չար Սուլթանի անկմանը,
Միացած ուժով դուրս գանք գէպի դաշտ:

Բռնապետութեան գահը տապալենք,
Մեզ ճնշողներին մաս-մաս կոտորենք,
Գոչենք մենք կեցցէ ազատ երկրում,
Փշրենք շղթաներ բռնութեան գրկում:

Մահ, ազատութիւն ուխտենք, եղբայրներ,
Որտեղ կայ ճնշում, թռչենք մենք այնտեղ,
Դրօշակ պարզենք սուրբ Դաշնակցութեան.
Մինչև որ փրկենք թշուառ Հայաստան:

Ամեն տեղ ճնշում, լաց ու աղաղակ,
Դարերով ճնշած սարուկ հայ ազգը,
Սրբութեամբ պահենք Հայկայ անունը,
Թափենք մեր վերջին կաթիլ արիւնը:

ՆԱԻՐՈՒՉԻ ԵՐԳ

Դաշնակցութեան քաջ խմբերը, Պերնա գիւղում միացան
Խմբապետն էր քաջ Նաւրուզը, բաժանեց քաջաց հրացան
Երգեցին դրօշակին, քահանայով միասին,
Շարժեցաւ խումբը յառաջ, երկու սահմանից անցաւ:

Արշալոյսը նոր բացւում էր, տեսան թշնամեաց զօրքեր,
Քաջ Նաւրուզը հրահանգ տւեց—յառաջ եկէ՛ք տասնեակներ,
Ամեն մէկս հազարի դէմ պիտի կուենք, եղբայրներ,
Կարնեցի քաջ Դերենիկին առաւ.—բռնէ՛ լաւ դիրքեր:

Դերենիկն ու Արտաշէսը, ինչպէս կորիւն եղբայրներ,
Բասէն դաշտու մէջը լցրին թշնամու շատ դիակներ,
Քաջ Սերոբը և իւր որդիք, ինչպէս ազնիւ էակներ,
Նահատակւան քաջերն այնտեղ մեղի մնաց վրէժներ:

Հայաստանի հողի վերայ դրօշակ ծածանւեցաւ,
Երեսուն ժամ ճակատամարտ հազարաց դէմ կուեցաւ,
Հայ քաջերի գնդակներէից, շատ տաճիկ զորւեցաւ,
Ես Միշազ, կրպարծեմամ ունեմ փամփուշտ հրացան:

ՁՄԵՌՆ ԱՆՅԿԱՅԱԻ

Ձմեռն անցկացաւ, գարուն էր արդէն,
Ծաղկունք բացւեցան, բլբուլք թող երգեն,
Հայոց քաջերի ժամ է հարսանեաց,
Ահեղ պատերազմի ձայնը որոտաց:

Ձէնքի շաշիւնէն թնդում է երկիր,
Հերոս, հայրենեաց օգնութեան հասիր:

Ծաղկեցան այգիք, ծաղկեցան դաշտեր,
Վրէժ գոչեցէք, անվախ քաջ հայեր,
Ժայռեր թող դողան. քարեր պատուեն,
Իսկ դուք քիւրդ որ տաճիկ ու պէտք է փախչէք:

Ձէնքի շաշիւնէն և այլն:

Քանի դարերից ծանր շղթաներ,
Այժմ կը փշրեն մեր հայ հերոսներ,
Իսկ դուք դաւաճանք ուր պէտք է փախչէք,
Որ հայ հերոսի սրից ազատուէք:

Ձէնքի շաշիւնէն և այլն:

ԱՆՏԵՐ ԿՈՒԼԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Սև ամպերը Հայոց երկիրքը պատեցին.
Պայծառ արևն ու լուսին խաւարեցին,

Աստղերն ընկան երկնքից երկիր, չքացան:
Նստեր անտէր, արիւն կուլայ Հայաստան:

Կայծակ խփեց, այրեց, սրբավայրերը,
Հայապատկան գեղատեսիլ դաշտերը:
Արծաթափայլ գետերն ամենն սևացան,
Նստեր անտէր կուլայ Հայաստան:

Ովկիանոսն ալ արեկոծւած կատաղեց,
Կլանում է խղճուկ հային, ուր փախչի,
Ո՛չ յոյս մնաց, ո՛չ ապաստան, ո՛չ պաշտպան,
Նստեր անտէր արիւն կուլայ Հայաստան:

Էլ մենք ի՞նչու արդեօք կասենք թէ հայ ենք,
Որ ամեն ժամ թշնամեաց դէմ չուկենք,
Պէտք է կուեւ կամ չքանայ հայութիւն,
Կամ ազատել գերութիւնից Հայաստան:

✓ ՆՊԱՏԱԿԻՍ ԳԷԹ ՄԻ ՄԱՍԸ ԿԱՏԱՐԻՔԻ

Նպատակիս գէթ մի մասը կատարւէր,
Եւրալի բլբուլ եմ:
Հայրենիքիս ազատութիւնը տեսնեմ ու մեռնեմ,
Եւր արի, տուն արի, շուտ արի բլբուլ,
Սարերի գիւղն եմ:

Ախ իմ դարդս շատացել է չեմ կարող,
Եւրալի բլբուլ եմ,

Դարդի ձեռքից ո՞ր ջուրն ընկնեմ ազատւեմ,
Տուն արի, շուտ արի, եւրալի բլբուլ եմ,
Սարերի գիւղն եմ:

Ախ, անբախտ հայդուկիս Տէր իմ, դու խղճայ,
Եւրալի բլբուլ եմ,
Մի թողնիր թուրքի գնդակով դուր գնամ կորչեմ:
Եւր արի, տուն արի, շուտ արի բլբուլ եմ,
Սարերի գիւղն եմ:

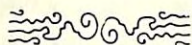
✓ ՄԻ ԳԵՂԵՑԻԿ ՊԱՐԶ ԳԻՇԵՐ ԷՐ

Մի գեղեցիկ պարզ գիշեր էր,
Երկինքը լի աստղերով,
Եւ լուսինը մեղմ փայլում էր,
Կաթնանրման իւր լուսով: (կրկնել)

Նա նայում էր, լուիկ մնջիկ,
Իբրեւ մի կոյս գէպի վան,
Նորա աչքին երևում էր,
Բիւր ցաւալի տեսարան, (կրկնել):

Նա տեսնում էր անթիւ քրդեր,
Առած սուր, թուր, հրացան,
Կոտորում են, կողոպտում են,
Աւերում են Հայաստան (կրկնել):

Եւ կարծես թէ երկնքիցը,
Ասուած էր այդ լուռ վկան.
Վրայ հասիր հայ ազգասէր,
Ձեռքից գնաց Հայաստան (կրկ.):

ԴՈՒ ԶՈՎ ԽՆԴՐԵՍ...

Դու դժիվ խնդրես մայր իմ անուշ,
Ե՛կ, մի դողար, ժօռեցիր հոս,
Անլաց աչօք դիտէ գորգիդ,
Ու իւր վերքերն արիւնահոս:

Թուրքաց մայրեր թող լան ու դուն՝
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

Ինչպէս երբեմն օրրանիս մէջ,
Կակուղ ձեռքով փայփայելով,
Մանկիկ մարմնոյս հանգիստ ապիր,
Իբրեւ հրեշտակ նւագելով:

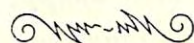
Ձիս հանգչեցուր ի հող, ու դուն՝
Ուրախ լուրեր...

«Նորեկ որդւոյս կենացն արեւ
Ձեզի համար փայլի հայեր»,
Այսպէս յայնժամ դու կերգէիր,
Օրօրոցիս նստեալ քովեր:

Անոնց համար շիջաւ, ու դուն՝
Ուրախ լուրեր...

Վերջին համբոյր մը տամ քեզ, մայրիկ,
Հատուցանես զայն սիրելւոյս,
Վերջին անգամ զրկեմ մեր հող
Ուր արդ կիջնիմ ի ծոցն անլոյս.

Խաչ մը տնկէ վրաս, ու դուն՝
Ուրախ լուրեր տար ի Զէյթուն:

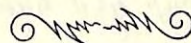
Ե Ր Ա Զ

Ես լսեցի մի անոյշ ձայն,—
Իմ ծերացած մօր ժօռ էր.
Փայլեց նշոյլ ուրախութեան,
Բայց ափսոս որ երազ էր:

Կարկաշահոս աղբիւր այնտեղ,
Թաւալում էր մարգարիտ.
Նա յստակ էր որպէս բիւրեղ,
Այն երազ էր ցնորամիտ:

Եւ մեղեդին տխուր, մայրենի,
Յիշեց մանկութեանս օրեր.—
Մօրս համբոյրն ես զգացի,—
Ա՛խ, ափսոս որ երազ էր:

Կրծքին սեղմեց կարօտազին,
Աչքերս սրբեց — շատ թաց էր,
Բայց արտասուք գնում էին,
Ախ այդ ինչո՞ւ երազ էր:

Պ Ա Ն Դ Խ Տ Ի Ե Ր Գ.

Օտար երկիր, օտար պանդուխտ կը հեծեմ,
(վերջին խօսքը միշտ կրկնել).
Դու հայրենիք քեզ յիշելով կ'արտասուեմ:

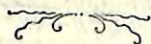
Զը կայ ծնող, չը կան որդիք, քոյր, եղբայր,
Զիք ամուսին, որով ցաւերս մեղմանան.

Օտար երկիր, արև, աստղեր և լուսին,
Թէև պայծառ՝ ինձի խաւար կը թւին:

Բնակարանս՝ տխուր պանդուկ օտարաց,
Օդս օտար, ջուրս օտար, օտար հաց:

Ո՞ւր է հայրս, հօւր է մայրս քաղցրանուն.
Ո՞ւր դաւակունքս, հօւր սիրելիքս սիրասուն:

Սակայն ունեմ քովս Յիսուս, փրկէ զիս.
Նա օտար չէ. նա իմս է, սիրէ զիս:

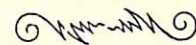
ԱՀԱ ԲԱՅԻՆՅԱԻ ՄԻ ՆՈՐ ԱՍՊԱՐԷՉ

Ահա բացւեցաւ մի նոր ասպարէզ.
Խմբւեցէք զինւորք Սասուն երթալու,
Մայր-Հայաստանը սպասում է մեզ.
Անգութ բիւրդի դէմ կռիւ մղելու:

Զէնքեր ատենք կռիւ դաշտ վազենք,
Անվեհեր կանգնենք չար բռնութեան դէմ,
Հայկական դրօշ ձեռքներս առած,
Անգութ Սուլթանին հասցնենք հարւած:

Մարտնչենք այնպէս, ինչպէս Սասունցիք.
Եւ այդ շնորհով փրկենք Հայաստան,
Խրախոյս առէք, ով խմբապետներ,
Վրէժ են գոչում մեր նահատակներ:

Հրաւէր կը կարգան, ով քաջ հայդուկներ,
Զարդել աներկիւղ թշնամու դիրքեր,
Արդէն փայլում է հայի դրօշակներ,
Մօսին հրացան ահեղի գնդակներ:

Մ Ա Յ Ր Ի Կ Ի Ս

Հայրենիքէս հեռացեր եմ,
Խեղճ պանդուխտ եմ—տուն չունիմ.
Աղիւղ մօրէս բաժանւեր եմ,
Տխուր-տրտում—քուն չունիմ:

Սարէն կուգաք նախշուն հաւքեր,
Ա՛խ, իմ մօրս տեսեր չէք.
Ծովէն կուգաք, մարմանդ հովեր,
Ախրը, բարև բերեր չէք:

Հաւք ու հովեր եկան կըշտիս,
Անձէն զիպան ու անցան.

Պապակ—սրտիս, փափագ—սրտիս
Անխօս դիպան ու անցան,

Ա՛խ, քու տեսքին, անուշ լեզւին
Կարօտներ եմ, մայրիկ ջան,
Երնէկ, երնէկ, երազ լինեմ,
Թոնեմ մօտդ, մայրիկ ջան:

Երբ քունդ գայ, լուռ գիշերով,
Հոգիդ զրկեմ, համբոյր տամ,
Սրտիդ կրպնիմ վառ կարօտով,
Համ ու խնդամ, մայրիկ ջան...

ՍԻՐԵՅԻ ԵԱՐԴՍ ՏԱՐԱՆ

Սիրեցի,—եարբս տարան,
Եարայ տւին ու տարան,

—Էս ի՞նչ գուլում աշխարհ է,
Պոկեցին սիրտս ու տարան:

Յաւս խորն է, ճար չկայ.
Ճար կայ, ա՛խ ճարող չը կայ

—Էս ի՞նչ գուլում աշխարհ է,
Սրտացաւ ընկեր չը կայ...

Հաւ օրերը գնացին,
Ափսոս ասին, գնացին,

—Էս ինչ գուլում աշխարհ է,
Սև դարդերը մնացին...

ԴԱՐԴՍ ԼԱՅԷՔ, ՍԱՐԻ ՍՄԲՈՒԼ

Դարդս լացէք, սարի սմբուլ,
Ալւան-ալւան ծաղիկներ.
Դարդս լացէք, բաղի բլբուլ,
Ամպշող երկնուց զով-հովեր...

Երկինք-գետինք գլխուս մթնան,
Անտուն-անտէր կուլամ ես.
Եարիս տարան, ջանիս տարան,
Հոնգուր-հոնգուր կուլամ ես...

Ա՛խ, եարս ինձ հանեց սրտէն,
Անճար թողեց ու գնաց...
Սրտիս սաւդէն—խորունկ եարէն
Անդեղ թողեց ու գնաց...

Դարդս լացէք, սարի սմբուլ,
Ալւան-ալւան ծաղիկներ.
Դարդս լացէք, բաղի բլբուլ,
Ամպշող երկնուց զով-հովեր...

ԵՐԲ ՀԵՌԱՅՍ ՀԱՅԲԵՆԻՔԷՍ

Երբ հեռացայ հայրենիքէս՝ դառայ ես մի խելագար,
Մի մասնաւոր վերք ունէի, նա մեծացաւ եղաւ սար,

Չունիմ հարազատ բարեկամ բոլորին եղել եմ վատ,
 Խնդրում եմ քեզանից, Արարիչ, դու արա վերքիս ճար.
 Իմ մտերիմ լաւ ընկերս բոլորովին խոյս տւեց,
 Ինձի երեսայ կարծելով մի աննշան յոյս տւեց,
 Աւելացուց իմ վերքերը խոր արմատից բոյս տւեց,
 Փութն ինձ. օգնութեան հասիր. սիրելի հարազատ մայր:
 Ապերախտից ինչ կսպասես, նա չի տալիս քեզ օգուտ
 Նա իրա զբաւնն է քաշում, որովհետեւ է անգութ,
 Տարիներով քաղցած մնա թշնամուն ինչո՞ւն է փոյթ.
 Մի խափւիր նրանցից. սիրելիս, քեզ կը զարնեն բարէ քար:
 Մնացել եմ խեղճ ու շւար, չեմ կարող օգնել ազգիս,
 Ոյժ ու զօրութիւնը գնաց երկաթի նման բազկիս
 Գիշեր, ցերեկ, արիւն-արցունք թափում եմ ես, Միջագիւ
 Թագաւորաց թագաւորը ցաւերը ինձանից տար:

Շ Ո Ւ Շ Ի Ի Ե Ր Գ Ը

Պատերազմը սկսեցաւ անվախ Շուշի քաղաքում,
 Հայ քաջերը կրակ տւին իրանց ամուր գիրքերից,
 Սարսափեցաւ թուրք խուժանը Իշխանի խրոխտ ձայնից
 Ո՛չ մի մարդ չէր կարող ազատուել առիւծի ճանկերից:

Քաջ Իշխան և Մարգար քաջերը պարտաճանաչ.
 Դաշնակցութեան դրօշակը տանում էին միշտ յառաջ,
 Ամեն կողմից խումբ-խումբ հայեր հասնում էին օգնութեան:
 Յետ մղեցին թուրք խուժանին զինուորները Դաշնակցութեան:

Քաջ Իշխանը և Մարգարը պատերազմի սիրահար,
 Հայ քաջերի առաջն ընկած շրջում էին անդադար.
 Հազարաւոր զնդակի դէմ կանգնած էին քաջի պէս,
 Մեր թշնամեաց արիւնը լիճ էր դառել իսկապէս:

Կեցցէ Շուշայ քաջերը. թող պարծենան հայերը.
 Երկէնք-գետինք ձայն էր տալիս թնդացուց մեր ումբերը,
 Միջագն եմ ձեր, խնդրում եմ կապեցէք սէր, միութիւն.
 Սիրեցէք սուր, զէնք. փամփուշտ որ գտնէք դուք փրկութիւն:

ՈՐՈՆՅ ՈՐ ԱՆԿԵՂԾ ՍԻՐԵՅԻ

Որոնց որ անկեղծ սիրեցի, նա եղաւ ինձ թշնամի,
 Աշխատեցի բարիք անել, նա եղաւ ինձ թշնամի,
 Լսելով այդ վատութիւնը, մի ըռպէն եղաւ տարի,
 Հեռացիր այդպէս մարդուց, որ սրտում չկայ բարի,
 Մոլորւած ոչխարի նման մնացի ապառաժ քարի:

Բախտը ինձի որոնեց, որ պիտի չարչարւիմ այն տարի,
 Թէ սիրես անկեղծ ընկեր, աշխարհի պայծառը դու ես,
 Կունենաս երջանիկ օրեր, Աստուծոյ գառը դու ես,

Անշարժելի, անխախտելի, ինչպէս բարձր սարը դու ես,
Յուսահատուած հիւանդներուն գեղն ու ջուրը դու ես,
Մոլորած և այլն:

Կորուցի փառքս ու պատիւս, որոնում եմ չկայ,
Քանի որ սէրութիւն չունէք, մեր աշխատանքը դիմ գուրն են,
Միջագ, դու ճանապարհդ ուղղէ միթէ՞ քո աչքերդ քոռ են,
Մոլորած և այլն:

ԱՔՍՈՐԱԿԱՆԻ ԵՐԳԸ

Ա՛խ, հայրենիք քեզնից զրկւած,
Օտար աշխարհ եմ գնում.
Սիրուն հողդ. սիրած, գգւած,
Սիրաս միջումդ եմ թողնում:

Ես իմ կամքով չեմ հեռանում,
Ա՛խ պաշտելի Հայաստան,
Չար ոսողն է ինձ ուղարկում
Դէպի օտար Ռուսաստան:

Դէհ, կաց բարե, իմ հայրենիք,
Իմ մանկութեան օրօրան,
Ես չեմ մոռանայ քո երախտիք,
Ազգիս պարծանք, Հայաստան:

Ո՛ւր էլ գնամ. ի՞նչ տեղ լինեմ,
Լաւ թէ վատ պայմաններում.

Դարձեալ թեք կառնեմ թռչեմ,
Քո դառ ցաւիդ անապատում:

Ճշմարտութեամբ ես կը զինւեմ.
Դէպ արձանը բռնութեան.
Եւ այդ լուսով կը խորտակեմ.
Նախատինքը գիտութեան:

Շղթայակալ երբ դուրս բերեն,
Մեռելի բանտից, որ դուրս տանեն
Դէպի հիւսիս մութ սարերին,
Սառնամանեաց մէջը տանջեն:

Տեսնողները գուցէ ասեն.
Տեղն է գող աւազակին.
Գուցէ շատերն էլ լաւ գիտեն.
Որ գոհեմ աւազակին:

Բայց ո՛չ գող եմ, ո՛չ աւազակ.
Յափշտակող քինաբար.
Եւ ո՛չ մատնիչ ինչպէս Վասակ
Ուրացող վեհ գաղափար:

Տներ քանդող աւազակի
Դէմը կուող մի գոհ եմ,
Արեւ տուող հայրենիքի
Լոյս տարածող զինուոր եմ:

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ

ԳԷՈՐԳ ԶԱԽՈՒՇԻ ԵՐԳԸ

Թուրքը լսաւ անունդ Չաոււշ
Դէմքդ սիրուն, լեզուդ անուշ,
Կեանքիդ մէջ հանգիստ չունեցար,
Թշնամեաց դարձուցիր ապուշ,
Սասունն է քո ապաստան,
Վրէժ է քո դատաստան.

Հայոց համար սպարապետ,
Անդրանիկին ընկեր վարպետ,
Սասունը կանգուն պահեցիր,
Օգնող է քեզ սուրբ կարապետ
Սասունն է քո և այլն:

Կոտորեցիր քանիցս վաշտ,
Թուրք արիւնով ներկեցիր դաշտ,
Անվախ հերոս թուրքաց դէմը,
Մինչև վերջը մնացիր անհաշտ:
Սասունն է քո և այլն:

Անվախ հերոս ես ճշտապէս,
Հայք պիտի յիշեն մշտապէս,
Քաջաց քաջն ես Գէորգ սարդար
Վարդանի տիպ ես խկապէս:
Սասունն է քո և այլն:

ԵՐԳ ԱԼԱԳԵԱՉԻ

Ան մութ ամպեր ճակտիդ դիպան
Դուման հագար, Ալագեազ,
Սրտումս արև հէշ չի ծագում:
Սիրտս էլ դուման, Ալագեազ:

Չառ փէշերդ անցայ, տեսայ,
Առանց դարդի մարդ չկայ,
Է՛հ, իմ դարդս, ջան Ալագեազ,
Իմ դարդիս պէս հէշ չկայ:

Է՛յ, Մանտաշի մարմանդ հովեր,
Իմ դարդս որ ձերն եղնէր,
Ձեր նուշ-անուշ ծաղկանց հոտը
Թոյնի, տօթի կը փոխէր:

Է՛յ, Մանտաշի նախշուն հաւքեր,
Իմ դարդս որ ձերն էղնէր
Ձեր էդ զառվառ, խաս փետուրներ
Կը սենային քանց գիշեր:

Է՛յ, վախ կոտորան իմ թևերս,
Ընկայ գիրկդ, Ալագեազ,
Ա՛խ, մեծ սրտիդ սեղմեմ սիրտս,
Լամ, արուն լամ, Ալագեազ:

ԵՐԳ ՍՈՒՍԿԻ

Սիրուն սոխակս գիտեմ արթուն ես,
Կարօտ եմ ձայնիդ. որտեղ երգում ես,
Աւանդ որտեղ երգում ես (կրկն.):

Մշտապէս կասեմ սիրունիկ վարդ ես,
Էլ չեմ սպասիր սէր է իմ զարդը.
Աւանդ, սէր է իմ զարդը (կրկն.):

Ինձ մոռացար, ինձ ուրացար
Ո՞րտեղ սլացար.
Թողիր ինձի անտէր, անճար,
Ո՞րտեղ հեռացար:

Վարդի թուփերին ագռաւն է կանգնել,
Որ նրա տեղը ապառաժ, քարէ (կրկն.):
Ինքը ծերացած, ձագերը փոքրիկ,
Յետոյ կը մեծանան մայրերին կօզնէն (կրկն.):
Աւանդ սրտեղ ես, արի. աւանդ քո սիրտն է բարի.
Աւանդ ընկերներ ճարի:
Ինձ մոռացար, ինձ ուրացար (կրկն.):

Սոխակ խօսքերս սրտումդ գրէ,
Քո հայրենիքիդ կեանքդ նւիրէ,
Աւանդ կեանքդ նւիրէ (կրկն.):

Այն պարտէզը, որ քեզ կը պատկանի
Թողեր ես անտէր, քանի մէկ տարի.
Աւանդ, մի սգար պարտէզ. աւանդ քեզ կուգայ հանդէս,

Աւանդ չես ֆնար այդպէս:
Ինձ մոռացար և այլն:

Սոխակը դարձաւ դէպի հայրենիք,
Տեսաւ իւր տեղը նստած վայրենիք,
Աւանդ նստած վայրենիք,

Ջարդեց, փշրեց ագռաւի բոյնը
Վերանորոգեց հայրենի բոյնը (կրկն.):

Վարդը հասաւ իւր նպատակին.
Իւր կարօտն առաւ.
Ագռաւն ընկաւ նախանձը սրտին.
Շուտափոյթ մեռաւ:

✓ ԱՐԱՐԱՏ ՄԵԾ ՍԱՐ

Ո՞վ սեպակատար Արարատ մեծ սար,
Ո՞ւմն էիր առաջ և հիմա ումն ես,
Դաշտ Արարատեան բարութեան ամբար,
Ո՞ւմն էիր առաջ և հիմա ումն ես:

Ծաղկանցով չքնաղ սիրուն Արագած,
Դու ծաղիկ հոտով ինձ արիր հարբած,
Չորս կողմդ նայեմ անդիւր ու ջուր ես,
Ո՞ւմն էիր առաջ և հիմա ումն ես:

Ո՞վ շքեղազարդ դու սիրուն Անի,
Դու մայրաքաղաք հայոց պիտանի,

Պատմիր դու ինձի շինողդ սիրես,
Ո՛ւմն էիր առաջ և հիմա ումն ես:

Այգի անտառով լի երկիր Կովկաս,
Մինչի երբ այլոց ձեռքի տակ մնաս,
Հայոց սեփական բնիկ երկիրն ես,
Ո՛ւմն էիր առաջ և հիմա ումն ես:

Ո՛վ Տաճկաստանի Փոքր ու Մեծ Հայք,
Տիգրան, Արամի երկիրը և Կայք,
Տաճիկն է տիրում տես հիմա ուր ես,
Ո՛ւմն էիր առաջ և հիմա ումն ես:

Ա՛խ թէ հայերս իրար կսիրենք,
Տես ձեզի դարձեալ ի՛նչպէս կտիրենք,
Թէ՛ զաւակացդ զէնքով կզինես,
Մերն էիր առաջ և էլի մերն ես:

ՊԱՐԶԻՐ ԱՂԲԻՒՐ

Պարզիր աղբիւր. պարզիր քեզնից ջուր տանեմ.
Պարզիր, պարզիր, բէկի տղին ջուր տանեմ:

Աղբիւր, գիտե՞ս քիւրդը մեզի ի՛նչ կանէ,
Կը կողոպտէ, կը չարչարէ, կսպանէ:

Կար ժամանակ, որ մենք էլ ազատ էինք,
Մեր սեփական թագաւորներ ունէինք:

Գահ ու փառքից, ազատ կեանքից զրկւեցինք
Արիւնարբու թշնամու ձեռք մատնւեցինք:

Դէ՛հ, շուտ պարզիր բէկի տղին ջուր տանիմ,
Պարզիր. պարզիր. խան-Մուրադին ջուր տանիմ:

ԲԱԳՈՒԻ ԵՐԳԸ

Ձի ցամաքում աչքիս արտասուքը
Երբ յիշում եմ Բագուայ վատ դրութիւնը.
Տեսէ՛ք ինչքան թեւաւորւան թուրքերը
Նրանց ուժէր տալիս Թաղիւլի հարստութիւնը:

Երբ լսեցի Բագուայ կոտորածները,
Պատեցին սրտիս մէջ ցաւը ու վէրքերը.
Նախընտան էլ վերցրեց այն պատկերը.
Բագուայ քաջած հայերի գերութիւնը:

Քաջ Վարդանի դարն է այսօր մեր օրը.
Հայերի վրայ են կատաղել բոլորը.
Երկնքին ինչ պատասխան տայ հզօրը,
Տաճկա-Պարսկա — Ռուս Նոր ընկերութիւնը:

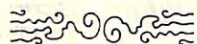
Թշնամիներին պարսկի շոր հագցրած,
Ձեռքերին մօսիններ վերցրած.
Փողոցներումը հայի դիակները վար ընկած,
Ո՛վ էր պատճառը այսպէս անխղճութեանը:

Ո՛վ որ այս վատ օրերին պատճառ դառաւ,
Նա էր եղել հայերի արեան ծարաւ,
Այն արիւնն էլ իսկոյն նրան զոհ տարաւ,
Կեցցէ՛ մեր հայ Դաշնակցութիւնը:

Կրակ տւին Աղամովների տունը,
Զնջեցին աշխարհի երեսից Լալայի անունը.
Փողոցներում հոսում է երեսանց արիւնը.
Զէր պատկանում թուրքի, հայի սէրութեանը:

Դաշնակցական խումբը հասաւ օգնութեան
Յոյց էր տալիս քաջութիւնը մարդկութեան.
Մերն էր կեանքը զոհէր վերջին յաւիտեան.
Երիտասարդ չէր սպասում ծերութեան:

Բազուից, Երևանից, Նախիջևանից, լուր.
Մեզի հասաւ սիրտս դարձաւ տխուր,
Աբդուլ-Բադին ալ մեզ վրայ հանեց սուր.
Զի պատկանի իսկ նրա ծերութեանը:

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ԵՐԳԸ

Խնդացէք վեհ բնութեան զարդեր.
Նախշուն քնքուշ ծաղիկներ.
Ուրախացէք, սիրուն վարդեր,
Պայծառ երկնից աստղիկներ:

Անառիկ Զէյթուն
Իւր անյաղթ քաջերով,
Վրէժ է գոչում
Անվախ առիւծներով:

Երկինքը մեր գլխին պարզւեց
Լացը փոխւեց հրճուանքի

Ստրուկ հայը արդէն ցնցուեց,
Զեռքը մեկնեց նա զէնքի,
Անառիկ և այլն:

Խորհրդաւոր քնից զարթնեց,
Հայ պատանին քրտնաթոր.
Աչքը բացեց և ինչ տեսաւ
Նա, քաջերին զինաւոր:
Անառիկ և այլն:

Ամեն մի հայ պարտք համարեց,
Իւր սուրբ դատը պաշտպանել,
Ազատ, անկախ, ու անվեհեր,
Թշնամեաց դէմ մարտնչել:
Անառիկ և այլն:

ՄՇԵՅՈՒ ԵՐԳԸ

Զուր երբ մնանք զէլու դռներ,
Երթամ գտնիմ զիմ խեղճ գառներ.
Սուքեմ զիմ պախչայիս ծառներ.
Զարթիր, լաօ, մոնիմ քզի:

Խեղճ Մշեցին մեռաւ լալով
Օտար երկիրներ մանգալով,
Մեռաւ թուրքի պարտքը տալով,
Զարթիր, լաօ, մոնիմ քզի:

Կրող տանի քուրդ Հասոյին.
Որ չսպանէր ջօջ Ափօյին.
Ի լաճ մացեր Արաբօյին.
Զարթիր, լաօ մեռնիմ քզի:

Դէն իրիշկէ. գալողն ո՞րն ա,
Քաջ Արաբօ բաղդաւորն ա,
Կարմիր երկցանց զինւոր նա,
Զարթիր, լաօ, մեռնիմ քզի:

ՄՈՒՇԵՂԻ ԵՐԳԸ

Քաջ Անդրանիկի այրող կայծակի.
Առիւծ Մուրադի ընկերն ես, Մուշեղ:
Հայոց անձնուէր, կտրիճ խմբակի.
Փայլուն Փարոսը, լապտերն ես, Մուշեղ:
Հայրենիքդ Մուշ լեզուդ քաղցր անուշ,
Ինքդ դեռահաս, ոյժդ անսպակաս,
Պապիդ Վարդանայ պատկերն ես, Մուշեղ:

Թողած տունն ու տեղ, հայրենիք, ծնող,
Վսեմ, սուրբ գործին, սրտանց հետևող,
Զինավարժութեան հմուտ ու յաջող,
Կրակն էլ մտնես, դուրս կենես յաղթող:
Անյաղթ քաջի պէս դուրս կուգաս հանդէս,

Կուռում ես անվախ, խփում աջ ու ձախ.
Սասնոյ դիւցազն, մհէրն ես, Մուշեղ:

Բերդաղաքում հրաշք գործեցիր,
Մարտնչող խմբին նորից կեանք տւիր,
Մեծից ու փոքրից սիրւած, անխտիր.
Ժողովրդի ճուտ, ինքդ քաջ ու ժիր:
Թաթարներու քով չեղար ամօթով.
Տէրը տայ քեզ կեանք. դու հայի պարծանք,
Գոհ ենք Արարչից, որ մերն ես Մուշեղ:

Լևոն ու Մարգար, Շամիր, քաջ Իշխան,
Հայ լպտուի համար նահապետ եղան,
Երանի նրանց քաջի պէս մեռան,
Դու էլ ստացար ծնկէդ մէկ նշան
Բայց չը մահացար, դեռ կապրիս երկար.
Քեզ շատ են յարգում քաջերի շարքում
Բարձր տեղ ունիս, միշտ վերն ես, Մուշեղ:

Քաջն Վարդանի, հերոս Իշխանի,
Դու քաջ զինակից զինւոր պիտանի,
Արցախ գաւառում եղար անւանի.
Պատւական մօրդ հաղար երանի
Ծնել է իստակ քեզ նման գաւակ.
Անխարդախ գործիչ,
Լուռ ու մունջ, անճիչ,

Խումբդ մաքուր կաթ
Դու սերն ես, Մուշեղ:

Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք

Իմ պաշտելի քաղցր հայրենիք,
Հողիդ, ջրիդ ես մատաղ,
Քանի տարիք քեզնից հեռի.
Կարօտակէզ քաշեմ ան...

Լալով աչքերս կուրացաւ,
Ձրկւեցայ քո քաղցր տեսքից,
Լեզուս բերնումս չորացաւ,
Քո սուրբ անունն երգելից:

Ա՛խ, տօնելի սուրբ հայրենիք,
Երկիր բարի պտղաբեր,
Անունդ քաղցրիկ և սիրելի,
Դրախտ, եզեմ ցանկալի:

Քեզնից հեռի չունեմ հանգիստ,
Սուգ է ինձի ամեն ժամ,
Քունը աչքիցս հեռացել է,
Ինձ չարչարում յարածամ:

Ձի կարող ինձ ուրախացնել,
Հարստութիւն փառք աշխարհի,
Ատելի են ինձ ամեն ինչ,
Նրբ քեզանից ես հեռի:

Ա՛խ, իմ բարի, զթած Աստուած,
Լինելու է՞ մի օր մի ժամ,
Որ ես հասնեմ իմ բաղձանաց,
Գրկիմ սուրբ հողն իմ հայրենեաց:

Մօտ է կեանքիս թելը կտրելուն,
Հասել է իմ վերջին ժամ,
Հայրենեացս մեռնել կարօտ,
Կաղաչեմ մի տար Աստուած:

Ա՛խ երբ կլցի բաղձանքիս վերջ.
Տեսնեմ իմ սուրբ հայրենիք,
Տեսնեմ ծնողք ու սիրելիք,
Ապա հոգիս հանգիստ տամ:

ՀԱՄԱԶԱՍՊԻ ԵՐԳԸ

Ծագեց արև ազատութեան,
Փախէք ամպեր երկնքից,
Համազասպը իր խմբովը
Կուգայ Խաչէն գաւառից:

Գալիս էին բազմաթիւ զօրքով.
Աղիգեօզալ Բէգովը.
Յանկարծ ընկաւ Ասկեարանը.
Հերոսների ուռկանը:

Թուրք խուժանը սարսափահար.
Փախչում էին, իսկ գլխակոր,
Թողնելով իրանց յետևից,
Դիակներ հարիւրաւոր:

Խաչէն, գաւառը սրբեցիր
Թարաքեամայ թուրք ցեղից
Ժողովրդին հանգիստ տւիր,
Թուրք չի անցնում այնտեղից:

Հայերիս տէր Դաշնակցութիւն,
Քաջեր ունիս սրտալի.
Ամբողջ աշխարհ հռչակեցաւ
Համազասպը պանծալի:

Ո Ի Խ Տ Ի Ր

Նւէր իմ քոյր Ս-ին

Փափկասէր քոյրիկ, տես հայրենիքում,
Անթիւ զոհերի արիւն է բուրում,
Բայց տես, կիսուներ զիւղերի միջից
Անվախ հայդուկը վրէժ է գոչում:

Անվեհեր է նա, տաք կուր շեմքում.
Ուխտել է անխաղտ իր ամբողջ կեանքում
Ծծել արիւնը չար դուշմանների
Հուծել վրէժը նահատակների:

Պճնասէր քոյրիկ, տես հայդուկուհին
Նոյնպէս քաջաբար սեղմած իր կուրծքին.

Փրկող հրացանը դէպի թշնամին.
Գնդակ թափելով վրէժ է գոչում:

Կուռում են, երգում կախարդիչ ձայնով.
Երգը ռազմիկի, քաղցը հնչիւնով.
Որոնց աչերում կարծես բոցավառ.
Կայծեր են փայլում հայրենավառ:

Նւ խորհրդաւոր այդ վսեմ ժամին
Գոռում են այսպէս «վայել չէ հային
Սրանից յետոյ ապրել աշխարհում.
Անմոռնչ գերի բռնութեան ծոցում:

Քոյր ու եղբայր են միասին ուխտած.
Ձէնքով վճռել են սրբել անարգւած
Բախտը՝ լկըւող անբախտ քոյրերի.
Նւ արտասուքը՝ լացող մայրերի:

Իսկ դուռն մինչև երբ նստած մունջ լռիկ
Հազիզ նուրբ թաւիշ, կրծքիդ վարդ գողտրիկ.
Խոր-ծով վշտերին անփոյթ, անզգայ
Ի՞նչ ես երազում, բախտ թէ ապագայ:

Փայլուն ապագայ, կամ բախտ երջանիկ,
Ձեռն տեսնիլ երբէք, նազելի քոյրիկ,
Քանի դեռ մեզնից արիւնոտ ներկան
Ձոհ է պահանջում, զոհ նւիրական:

Նա այդ զոհերի մաքուր արիւնով,
Վաղուց եմ ուխտել փրկարար զէնքով

Փշրել դարեւոր շղթան բռնութեան.
Գրկել պսակը՝ վեհ ազատութեան:

Դո՛ւ էլ ուխտիր. ու հէնց այսօրից
Թուլութեան փոշին թափ տո՛ւր քեզանից
Եւ թաւիշի տեղ վարդի փոխարէն
Կրծքիդ պինդ սեղմիր անգութ հրագէն:

Ու մի ազիզ օր, քոյրիկ երբ լսես,
Որ ես գնում եմ կուլի վառ հանդէս.
Եւ կամ կախաղան ինձ առաջնորդեն.
Անարգ դահիճներ, բիրտ արիւնալէզ:

Շտապիր, անվախ, եկ կուլի դաշտում,
Կապիր վէրքերս ուրախ անտրտում.
Կամ կախաղանից, քոյր իմ, Մաթենիկ,
Գոչենք միասին, կեցցէ հայրենիք:
ԽՄՕ

ՈՉ ՈՒՅ ՄԵՉ ԱՅՆՊԷՍ ԶԷ ՀԱՐԻԱԾԵՐ

Ոչ ոք մեզ այնպէս չէ հարւածեր խիստ մահացու վէրքերով
Յատուկ մենք ենք մեր թշնամին թոյն աւերիչ ձեռքերով
Նախանձ, ամբարիշտ բամբասող, գինին ձեռքերուս ազգասէր
Զւարճանում ենք թուրքերու անպատւաբէր երգերով:

Մենք իրար չը գիտենք սիրել եղբայրական ջերմ սիրով
Թշնամի ենք մեր լաւ մարդկանց հալածասէր չար սրտով:

Ազատ, անկախ ապրել բառը, հասկանում ենք վատ մտքով
Ազատութեան հակառակ ենք, անմիաբան բարքերով:

Մենք միասին գործել չգիտենք, կուսակցական ենք ծայրայեղ,
Հին նախարանների ոգին մեր մէջ եռում է անհղ,
Հայրենիքից ընթանում է անուելի արեան հեղեղ.
Կոյր ենք, չենք տեսնում, ապրում ենք հին ստրուկի վարքով:

Փոխան ազգի սուրբ պատմութիւն, Շահ-Խսրոյի, Այսմաուրք
Աւետարանից խօսողին, կասեն Ֆարմասիօն կամ թուրք
Մայրաքաղաք պաշտող հայ զիտնականն է իդէալից զուրկ
Գաւառներում չկայ խրատող ու ապրում են տգէտ մտքերով:

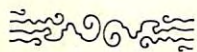
Մեր թշնամիք հեղ սրտով մեզ հրէայ են ասել
Բայց սխալ են, հրէաներ գիտեն իրար շատ սիրել
Մենք հակառակ ենք իրարու, հարստահարող ու զրկող
Մասնիչ ենք մեկգմեկու թուրքին հաճելի կրքերով:

Օտարը մեղաւոր չէ, իրար փառ պատճառողը մենք ենք
Մէկ մէկու ջան ապա՛ծ բառը, չոռի ճառողը մենք ենք.
Մեզ մորթող քիւրդն ու թուրքը չեն, վաճառողը մենք ենք
Այդ զիտնալով գործում ենք, սև զրոշ ձեռք բերելու յոյսերով:

Զուկինք տէրտէր, և ուսուցիչ լաւ վեհափառ հովապետ
Որ կուլինք մեզ դարաւոր, վէրք պատճառող ախտերի հետ,
Գաւառներում կին ու աղջիկ ապրում են անգրագէտ.
Անգրագէտներից մարդիկ, ծնւում են փթած իղձերով:

Երգիչ Խոջաս չեմ տեսած հայ հարուստից մի լաւ բան
Դեռ չի մեռած կտակ անեն օգուտ խղճուկ հայութեան.

Դառնում են երեցփոխաններ, գողնում, գեղծում անպայման,
Մեռնելիս մի սուտ կտակով թաղում են մեծ փառքերով:

ՄՇԵՅՈՒ ԳԱՆԳԱՏԸ

Ողորմացիր տէր իմ, գութով նայիր մեզ.
Մինչ երբ թողնիս նկուն տխուր հայ ազգիս,
Հինգ հարիւր տարի է կաղաչենք քեզի,
Չարիր մէկ օգնութիւն տխուր հայ ազգիս:

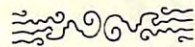
Քեզ պաշտեցինք, մեզ շղթայով փակեցիր,
Մեր բերդերն ու ամրոցները փակեցիր,
Կարծես գերութեան հետ մեզ պսակեցիր,
Տւիր ստրկութիւն տխուր հայ ազգիս:

Առար քաջ Տրդատի ձեռքէն թագ ու թուր,
Ելնելով սարն ասաւ աշխարհն է իդուր,
Այն օրից մինչ այժմ խեղճ հայն է տխուր,
Տւիր թոյլ բնութիւն թշառ հայ ազգիս:

Առ միշտ արիր Մհրութանին սիրական
Պարսկաց զօրքեր ուղարկեցիր Հայաստան,
Ջարեանդի մօտը մեծ հարւած տաւ,
Անիրաւ չար Շապուհն խղճուկ հայ ազգիս:

Խեղճ Խօջան եմ, երկար ողբալով լացինք,
Մեր սխալը յետոյ, յետոյ զգացինք,

Թողինք ցնորք, աղօթք, զէնքի դիմեցինք,
Գուցէ տաս յարութիւն խղճուկ հայ ազգիս:

ՀԱՅԻ ՄՐՏԻՆ ՍՈՒՐ ԵՆ ԶԱՐԿԵՐ

Հայի սրտին սուր են զարկեր
Արեան գիտեր են դարձուցեր.
Զկայ բժիշկ, որ բժշկէ
Ինձ մահ տանող խոր խոցերէն:

Մինչ երբ լսենք, հայ տէրտէրին
«Խոնարհեց՛, ապրեցո՛ւներ»
Մինչ երբ փակե՛ն մեր աւանջներ,
Զեր անկատար ողորմեա՛ներ:

Հայի սուրը ահա վեց դար.
Փոխւել, դառել խաչ ու խաչվառ
Այդ խաչերով պիտի փրկենք
Գերի ընկած եղբայր ու մայր:

Ո՛վ դու թշառ շահամու Արմէն.
Դու չես լինի քաջ ազգասէր.
Մինչ երբ արբես պարբեցուցես
Գինիներով լի բաժակներ:

Հայոց բերդեր ու ամրոցներ,
Վաղուց եղան կործան աւեր.

Հայոց դրօշակ Մասեաց գաղաթ
Այլ փակւած են չեն փողփողեր:

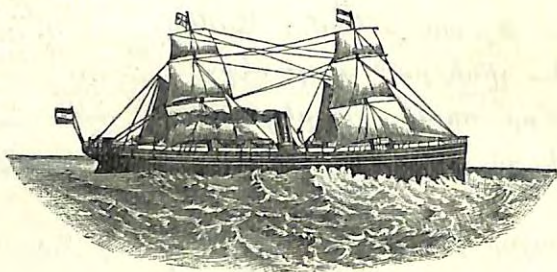

ԵՐԵՐ ԶԱՅՆ

Երեք ձայն կայ շատ է սիրում աղանջս.
Ոսկիի ձայն, սիրունի ձայն ջրի ձայն,
Այդ երեքն են մշտական իմ պահանջս
Ոսկիի ձայն, սիրունի ձայն, ջրի ձայն:

Չուրը կեանք է, ոսկին զօրաւոր, յաղթող,
Սիրունից կը լսես կենսատու ներբող,
Արդեօք մարդ կայ այդ երեքը չը սիրող,
Ոսկիի ձայն, սիրունի ձայն, ջրի ձայն:

Փրպանդ ունենաս ոսկով լի քսակ,
Մօտդ մի չքնաղ կոյս, դիմացդ գետակ,
Երեքին էլ լսես գիշեր ժամանակ,
Ոսկիի ձայն սիրունի ձայն ջրի ձայն:

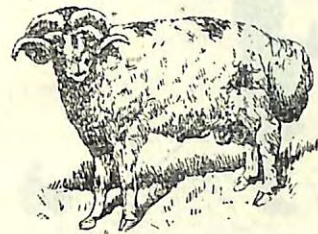
Ի Ր Ա Ի Ո Ի Ն Ք

Թող ես մշակ լինեմ, դու եղիր իշխան.
Պատւիս ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի.
Թէ կուզես հաշտ ապրենք, բարի հարեան,
Պատւիս ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի:

Անհատական իրաւունքս է ամեն ժամ,
Իմ պարտքս է աշխատեմ, ոչ ոքի չը տամ,
Թէ կուզես իրար հետ մնանք բարեկամ
Պատւիս, ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի:

Անպատարի մարդու մօտ չի լինի հաւատ,
Պատիւ չեղած տեղը հաց չը կայ առատ,
Կը ցանկանաս որ չանեմ քեզանից դանդաւատ,
Պատւիս ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի:

Բնաւ չեմ նախանձի քու ճոխ սեղանին,
Քու ոսկուն արծաթին, քո գանձարանին,
Այս երեքով կապրի աշղ-Ջիւանին,
Պատւիս ու կրօնիս, հացիս մի դիպչի:

ԱԶԳԻ ԻՄ, ՈՐՔԱՆ ՆԿՈՒՆ ՄՆԱՍ

Ազգ իմ, որքան նկուն մնաս,
Սիրտս քեզնից չի զատուի,
Հազար տեսակ չարչարանք տաս,
Սիրտս քեզնից չի զատուի:

Քեզ չեմ մոռանայ յաւիտեան,
Հարազատ մայր իմ Հայաստան,
Թէկուզ դրախտն էլ ինձի տան,
Սիրտս քեզնից չի զատուի:

Քեզանով եմ ես երջանիկ,
Իմ սիրելի, իմ անուշիկ,
Ծոցիդ մէջը հանգչիմ մայրիկ,
Սիրտս քեզնից չի զատուի:

Ձիւանին եմ, քեզ բարեկամ,
Քանի ողջ եմ, ամենայն ժամ,
Հնդկաստանին էլ տէր դառնամ,
Սիրտս քեզնից չի զատուի:

✓ ԽԱԻԱՐԵԼ ԵՄ ԻՆՉՊԷՍ ԳԻՇԵՐ

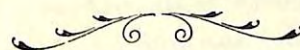
Խաւարել եմ ինչպէս գիշեր,
Իմ չորս կողմս է փոթորիկ.
Չունեմ ես սէր, չունեմ ես սէր,
Ես սիրում եմ իմ հայրենիք: »

Այնտեղ անթիւ անբախտ մայրեր,
Որդեկորոյս ծնողներ.
Եղբայրագուրկ անթիւ քոյրեր,
Թափում են յորդ արցունքներ:

Ինձ մի սիրիր ինձ մի սիրիր.
Ես շատ ու շատ փոխել եմ.
Առ թաշկինակդ սրբիր աչերդ.
Ես քեզ սիրել չեմ կարող:

Մնաս բարե իմ աչքի լոյս,
Սէրդ լինի ինձ խրախոյս,
Այդ արտասուքը ես պիտ թափեմ
Որ իմ ցաւերս սփսփեմ:

Ա՛խ տւէք ինձ բաղցր մի քուն
Կեանքից հեռու սլանամ
Այն աշխարհը ուր խնդութիւն
Ուր սէրն է միշտ անթառամ:

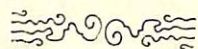
ԱՐԹՈՒՆ ՄՏՔԻՍ ՀԱՆԴԱՐՏ ՔԱՅԼԵՐ

Արթուն մաքիս հանդարտ քայլեր,
Չէ պէտք կապանք ձեռքերիս,
Կուգեմ ման գալ Հայոց լեռներ,
Այնտեղ գտնել իմ պապիս:

Բազուկներիս կապ ու կապանք
Չէ պէտք սրտիս դեռահատ,
Կուգեմ զրկել մի արծաղանք,
Հայ դաւակաց մանկահատ:

Իմ մարմնիս բանտ ու շղթայ,
Այլ է քաղցր հայրենիք
Սակայն Մասիս թող պարծենայ
Մէկ օր կանէ հարսանիք:

Հայ քաջերին թող չը մոռանայ
Այդ օրն ուրախութեան տօն
Չմոռանայ սէզն Սիփանայ
Երբ ես հասնիմ ի Տարսն:

Ա. Լ. ՈՒՐԻ Մ Է Յ Դ Ա Ն

Խեղճ պոկւած հաւ ես գտնել գեղեցիկ ալիւրի մէյդան
Ողջ Թիֆլիսի պարէն տուղ բարիքների շտեմարան,
Ո՛ւր են կշտիգ խանութները աւերակ դարձել են չկան
Չարամիտ թուրքերու ձեռքով կրակի բոցի զոհ եղան:

Մէջի եղած ապրանքները գողացան, բոլորը տարան
Ձեռքերը ծոցը դրած խեղճ տէրերը արիւն կուլան,

Մարգասպանութեան չար հոգին Գանձակից մինչ Թիֆլ. հասաւ
Առած պատուէրի համեմատ թուրքերի հոգու մէջ մտաւ:
Կովկասի մայրաքաղաքը չազատեց հնար չեղաւ,
Ձինեց կտրիչ զաւակները պատերազմի շորեր հագաւ,
Ով որ կուի ընդունակ էր շտապեց ձեռքը գէնք առաւ,
Հարուստ աղքատ կանչում էին տւէք մեզ սուր հրացան:

Նոյեմբերի քսաներկուսին երեկոյեան ժամի ութին,
Մէջիթի կամուրջի մօտը աղմուկ բարձրացաւ ահագին,
Հաւաքարից դէպի քաղաք եկող երիտասարդ հային,
Թուրքերը ուղեցան սպանել կրակ բացին վրայ տւին:
Հայերի վրայ յարձակողը՝ թուրքերը եղան առաջին,
Գարշելի թունաւոր մաղձը կրկին երևան հանեցին,

Շարունակեց պատերազմը, այստեղից սկսեց բանը
Երկու կողմից ամպի նման գոռաց անգուլթ հրացանը:
Պատերազմի ասպարէզ է դարձել ալուրի մէյդանը,
Քաղաքը անտէր էր քնացել ժողովուրդն էր իւր պաշտպանը,
Անտարբեր նայում էր զօրքն ապշած բաց արած բերանը,
Գործի մէջ խառնւելու չկար վերեկից հրաման:

Դաշնակցական և Հնչակեան քաջերը ձեռք ձեռքի տւած,
Կուում էին առիւծի պէս, կանչում էին հայի Աստուած,
Ձինւած ֆէդէրալիստները իսկապէս եկան օգնութեան,
Հայերու հետ եղբօր նման կուի ասպարէզ մտած:
Սօցիալ-Դեմօկրատները խաղաղութեան ուղին բռնած,
Երկու կողմին էլ բարեկամ աշխատում էին հաշտութեան,

Վերջը զօրքն էլ միջամտեց պատերազմին եղաւ ներկայ,
Ասաւ հայերին յետ քաշւէք պէտք է մենք կուենք հիմա,
Գլխաւորի հրամանով դուրս եկաւ մի սպայ,
Կարծում եմ Թիֆլիզեան գնդից զօրք վերցրեց մի բօտա,
Բարձրացաւ մեր հայ քաջերու ունեցած զիրքերու վրայ,
Մի քանի յարձակում գործեց թշնամուն բռնելով նշան:

Բօրչալից դէսից դէնից հաւաքւած խուժան յիմար
Կուշտ եկան անօթի փախան Թիֆլիսը չուեց պաշար,
Բաւական մեծ զօհեր տւին, իղձերը մնաց անկատար,
Կորան սև ու սուգը մտան, թելադրող մարդիկը չար:
Համարեա թէ Թիֆլիսի մէջ հայ կայ մօտ հարիւր հազար,
Իսկապէս հայաշատ տեղ է, ոչ Գանձակը, է ոչ Նախիջևանը

Զիւան խնդրէ ջարդ ու փշուր լինի չարի օրօրոցը,
Չար մարդ չը մեծացնէ չարի առաջնորդ որդոցը:
Յունաց եկեղեցու կայքին դիպաւ չարի վառ հնոցը,
Լափեց բոլոր խանութները մինչ երկինք բարձրացաւ բոցը
Հրդեհն էլ բան չը թողեց, Անին դարձաւ մեր փողոցը.
Չգիտեմ ուր պիտի երգեմ, ոչ տեղ մնաց ոչ սրճարան.

ՄԻՀՐԱՆԻ ԵՐԳԸ

Խմբապետ քաջ Միհրանը,
Սրտումն ունէր ուխտ ու պահանջ,
Պատրաստեց իւր քաջ խմբերը,
Արշաւեց Տաճկաց սահման:

Անցան սահմանը ազատ,
Անվախ պատրաստեցին զէնքերը,
Ամեն կողմից երևացին,
Զինւած քիւրդաց խմբերը:

Հրացանների որոտը
Սկսեց երկու կողմից
Գլորւում էր քիւրդ ու տաճիկ
Ասատուրի գնդակից:

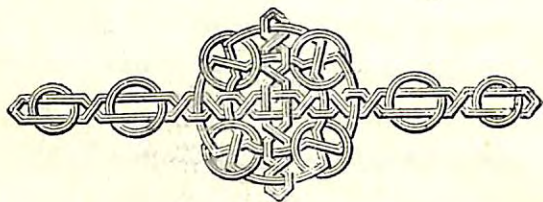
Քաջ Միհրանն ու Ասատուրը,
Առաջ անցան կուէրով,
Լեռներ, ձորեր ներկւեցան,
Թուրքաց քիւրդաց արիւնով:

Օգնութեան հասան տաճկաց զօրքերը:
Արիւնարբու քիւրդերուն,
Երկու կողմից կրակ տւին,
Հայ քաջերի զիրքերուն:

Աստղն ու լուսին միացան,
Կռիւ տւին եռանդուն,

Նահատակւած հայ քաջերից,
Ասատուրն ու Արաբոն:

Նա ձնւել է վասպուրական,
Կուզէր գնալ Հայաստան,
Ասատուրի քաջ անունը,
Միճագ յիշիր անպայման:

ՂԱԶԱԽԵՅԻ ՀԱՅ ԱՂԶԻԿԸ

Փրփրադէզ գետի յուզւող ալիքներ,
Դեռ նոր են ներկւել հայի արիւնով,
Զայրոյթով լցւած թունոտ բողբոջներ,
Գրկած գնում են դառն աղբիւրով:

Ահարկու ժայռեր գետի եզերքին,
Սուզի սլար բռնած խոժոռած դէմքով,
Դիտում են անվերջ մռայլ երկնքին,
Զուլում են կանչում խոր հառաչելով

Այնտեղ մօտակայ փոքրիկ պուրակում,
Բնութեան երգիչ սօխակը սիրուն,
Ողբակէզ ձայնով իր դայլայլիկում,
Գուժում է տխուր արիւնոտ դարուն:

Եւ մի հայ աղջիկ, չքնաղ հերարձակ,
Վառ ծաղիկներից փունջեր գեղեցիկ,
Քաղում է դաշտում ազատ, համարձակ
Հայդուկի երգ է երգում անուշիկ:

Նորա շրթունքից ցայտող երգերը, ||
Կռիւ են մղում հայդուկի սիրտը,
Շանթող սրտավառ նրա երգերը,
Յուզեցին իմ մէջ էլ թախծալի վիշտը:

Եւ զիլ, զիլ ձայնը ինչպէս մի դաշնակ,
Դիւթեց իմ սիրտը անբաժան կերպով,
Իսկ սուր հայեացքը, այրող մի նիզակ,
Խրկեց իմ կրծքում սիրային կապով:

Դիմեցի նրան զգայուն սրտով,
Մի փունջ խնդրեցի իմ ետրի համար,
Եւ ուրախ դէմքով ուրախ ժպիտով,
Բաց արի սրտիս դարգերն անհամար:

— Ի՞նչ ես դու խօսում այդպէս անյարմար,
Տւեց պատասխան նա ձայնով մեղմիկ,
Ծաղիկփունջ խնդրում դու ետրիդ համար
Այդ չի կատարիլ ոչ մի հայ աղջիկ:

Զե՞ս լսում արդեօք, որ հայրենիքում,
Քանի հայ քոյրեր, քանի հայ մայրեր
Գերել է թուրքը, իր սիրիժ հարեմում,
Վրէժ են կանչում նոքա անվեհեր:

Երբ կը լուծես վրէժը նրանց,
Անարդ դուշմանից սրով մահաբեր,
Ահա այն ատեն սիրով և սրտանց,
Ծաղկեփունջի տեղ կը տամ քեզ համբոյր:

ԽՄՕ

ՏԱՃԿԱՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հայաստանը ընկած, կործան,
Ձի կտրուում նորա կական,
Չկայ մէկը լինի պաշտպան,
Բայց միշտ կասենք որ մենք հայ ենք:

Վանքեր աւեր, բերդեր քանդած,
Սուրբ տաճարներ հողով ծածկած,
Հայի խղճուկ որդիք ցրւած,
Բայց միշտ կասենք, որ մենք հայ ենք:

Սուրբ հարց երգոց դեռ նոցանում,
Քու բուն իրա վայն է կանչում,
Աւեր բերդեր, տաճարք ողբում,
Բայց միշտ կասենք որ մենք հայ ենք:

Նախնեաց շիրիմք հաւասար հողին,
Չկան Վարդան և Գարեգին,

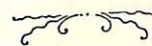
Ոչ հետևողք նոցա շաւղին,
Բայց միշտ կասենք որ մենք հայ ենք:

Ամայի են դարձել դաշտեր,
Յամաքել յստակ վճիտ ջրեր,
Անգուլթ տաճիկ նոցա տիրեր,
Բայց միշտ կասենք, որ մենք հայ ենք:

Քաղցից հայեր միշտ կոտորւին,
Սով է տիրում Հայաստանին,
Չուզենք օգնել խղճուկ հային,
Լոկ խօսքերով կասենք հայ ենք:

Կը վայելէ ուղիղ հային,
Այսպէս թողնել իւր հայրենին,
Չըհողալ թշուառ օրւայ մասին,
Դատարկ խօսքով կրկնել հայ ենք:

Երբ սփոփենք նորա ցաւեր,
Երբ փարատենք նորա վշտեր,
Քրդի ձեռքից հայն ազատենք,
Ապա ասենք, թէ մենք հայ ենք:

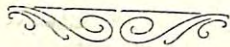
ՄՕՐՍ ՎԵՐՁԻՆ ՀԱՄԲՈՅՐԸ

Տւեց համբոյր վերջին անգամ,
Իմ հարազատ ծնող մայր,
Ես ուր գնամ, որտեղ ման գամ,
Բանտ է աշխարհն ինձ համար:

Ես այն օրից թափառում եմ,
Անթիսան թռչնի պէս,
Օտար երկրում տանջւում եմ,
Կեանքս արդէն եղաւ կէս:

Դեռ չեմ գրել ես տուն ու տեղ,
Ընտանեական յարկի տակ,
Թափառում եմ անտուն անտէր,
Անհիւրընկալ երկնի տակ:

ԱՐՇԱՒՈՅՍ

ՀԱՅ ԱԶԳԻ ՈՐԴԻՔ

Հայ ազգի ուրդիք, էլի՞ համբերենք,
Թշնամու արած մինչև երբ ներենք,
Դանակի ծայրը հասաւ ոսկորին,
Վտանգը մօտ է մեր մայր աթոռին:

Նա դաւաճան է, ով այս օրերին,
Կուրծքը դէմ չի տայ թշնամու սրին,
Լաւ է վաղ մեռնել, քան այսպէս ապրել,
Եւ կամ թշնամուն հիմքից կործանել:

Չարբաշ այս կեանքը այլևս պէտք չէ,
Մեր թշնամին էլ, որ չի ամաչէ,
Չաղդեց Եւրոպին մեր լաց ու հառաջ,
Մնում է դուրս գալ թշնամու առաջ:

Ահա տեսնում ենք թուրքը կոյր գործիք,
Աւերել կուզէ տուն տեղ հայրենիք,
Ձէ՞ որ Վարդանի մենք արիւնիքն ենք,
Էլ ինչի լռենք, ինչո՞ւ համբերենք:

Կոչնակ դու հնչէ երկրի ծայրից ծայր,
Հայեր իմանան վազեն Աւարայր,
Այնտեղ մենք պարզենք դրօշն հալկական,
Տարածենք լուրը սուրբ ազատութեան:

ԱՆԻՐԱԻ ԶԿՆՈՐՍԸ

Անիրաւ վատ ձկնորսը, մտաւ գետը որսալու,
Պաշարելով ամբողջ գետը, ուզեց բոլորը պարպելու,
Բայց չէր տեսած գետի ափին, մի անագին վիշապ կար,
Երբ որ տեսաւ քաջ վիշապին, սկսեց նա փախչելու:

Այդ ձկները շատ քիչ էին, չունէին տէր տիրական,
Մնացել էին խեղճ ու մոլոր, յուսահատաւած անպաշտպան,
Յանկարծակի մի լոյս ծագեց, վիշապն հասաւ օգնութեան,
Երկնքիցը կրակ թափեց, չարժանացաւ կուլ տալուն:

Այդ խեղճերի սրբավայրը կոտորեցին քանդեցին,
Բազում մարդով մօտեցան աւերեցին վառեցին,

Չէին կարծում թէ յետ տալ կայ, գողացան ու թալանեցին,
Կէս ճամբայ մնացին չը կարողացան տանելու:

Երգիչ Սիրաթ քաջ վիշապը դար ու կէս շարունակ,
Տարաւ յաղթութեան պսակը, թափելով անշէջ կրակ,
Նրանով է մեր գործերն յանկարծ դարձաւ աջողակ,
Այնուհետեւ սկսեց մէկիկ մէկիկ յետ տալու:

ԱՐԱՋՆ ԵԿԱԻ ԼԱՓԻՆ ՏԱԼՈՎ

Արազն եկաւ լափին տալով,
Ժեռ քարերին ափին տալով,
Որտեղ թաղեմ ես իմ դարդը,
Չոր գլուխս տափին տալով:

Այ իմ Արազ ջուրդ վարար:
Սիրուն եարիս եարաբ տեսար,
Ես չը հասա իմ մուրազին
Արազ եարաբ կարօտս առար:

Ամպերն ընկան Մասիս սարին,
Կարօտ մնացի ես իմ եարին,
Աստուած սիրես էրւած սրտիս,
Չուղար բերես էկող տարին:

Գիշերն անքուն գիր կը գրեմ,
Արտասուքս թանաք շինեմ,

Արազ ծէգը ջրիդ չառած,
Իմ սև դարդը քեզ կը բերեմ:

Կասես շողքը քարին ընկաւ,
Կրակն իմ սրտիս մէջն ընկաւ,
Կամար ունքից թուխ աչքերից,
Յաւն իմ ջիւան ջանիս ընկաւ:

ԴԱՐԴՈՏ ԵՄ

Դարդոտ եմ, դարդաքաշ եմ,
Սարի չափ դարդ կը քաշեմ,
Դարդըդ դիր դարդիս վրայ
Էն էլ ես կը քաշեմ:

Մօրից անից ձեր քաշի,
Սիրու խաթեր ձեր քաշի,
Ազիդ եարիս որ տարան,
Չոր գլխուցս էլ ձեր քաշի:

Դօխիկ ջան, ես ինչ անեմ,
Կարօտ եմ ես ինչ անեմ,
Ես կերթամ, սիրտս չի երթայ,
Դուն կերթաս ես ինչ անեմ:

Կեանքս գնաց յետ չի գայ,
Հաւք էր թռաւ յետ չի գայ:

Մարգուս սիրտը որ կտարաւ,
 Կեանքն էլ զնաց յետ չի գայ:

ԸՆԿԵՐՆԵՐՍ ՎԱՂ ԵՆ ՄԵՌԵԼ

Ընկերներս վաղ են մեռել,
 Ազիդ սրտերն հող են դառել,
 Չոր ծառի պէս են եմ կեցել,
 Ընկերներս հող են դառել:

Անգին մէրս ան մէջքը կոր,
 Անկուշտ հողին աչքն է քցեր,
 Ազիդ մօրս կեանքն է հատեր,
 Չոր ծառի պէս ինչ եմ կեցեր:

Ծառս ծաղկաց անբեր մնաց,
 Ծիւ ու ճուղկս դարնան չորցան,
 Դարգի որդն էլ սիրտս է մաշեր,
 Չոր ծառի պէս ինչ եմ կեցեր:

Մի վռագի էյ մաշած սիրտ,
 Աշնան քամին հիմա կուգայ,
 Ծառդ արմատով կաննի կերթայ,
 Աշնան քամին հիմա կուգայ:

ԳՈՂ ԿԱՏՈՒ

Այս գող կատու քո երեսդ լինի սև,
 Քանի մէկ մնաս տաս իմ խեղճ ձագերուս,
 Հիմա եկել զէմս ես կանգնել դու կաղ դև,
 Մոմալով ման ես գալիս իբրև կոյս:

Չուեր դրի ձագ հանեցի խեղդեցիր,
 Խղճուկ փիւնիկ հաւիս ձագից զրկեցիր,
 Որտեղ մի բան տեսար յափշտակեցիր,
 Լացւեցար յետ քաշւեցար սուս ու փուս:

Քո աչքերդ քոռ են չես ճանաչեր տէրդ,
 Ձրգուելի գարշելի քո պիղծ պատկերդ,
 Գող ու աւագակ էր անառակ մէրդդ,
 Աս էլ քեզ պէս հարւած տուեց ձագերուս:

Վերեն ասի գող ես դու չար ու դաժան,
 Աղ ու հացը չը ճանաչող կեղտոտ անպիտան,
 Վատ հորդդ ես քաշել գարշելի դապան,
 Յուսահատւած թողիր երգիչ Սիրաթուս:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱԻԱԶԱԿ

Ազգդ զօրացնելու համար,
Ապրիս շատ տարի աւագակ,
Այլոց հանգցնելու համար,
Արի համբուրեմ աւագակ:

Ջարթիր խղճութիւնդ բաւ է,
Քու արիւնդ թշնամուն ցաւ է,
Ինչպէս ազգիդ համար լաւ է,
Այնպէս գործիր աւագակ:

Սովածութիւնից նեղացիր,
Այդքան գործը կարողացիր,
Ազգիդ օգուտ բռն գողացիր,
Վարձքիդ համարիր աւագակ:

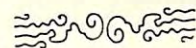
Որտեղ ունիս թշնամիներ,
Արիւնը խմէ միսը կեր,
Քեզպէս էլ քաջ կտրիչ ընկեր,
Ուրիշ էլ ճարիր աւագակ:

Ձեռքդ չվերցնես սրէն,
Մինչև վիզդ չկտրեն,
Խորւածի պէս սրիդ վրէն
Շարիր թշնամուդ աւագակ:

Դու ես քո ազգիդ մշակը,
Պատրաստ է, թուր ու նիզակը,
Միտէ քիւրդի թիւի տակը
Թող խաւարի կեանքն աւագակ:

Երբ դու, պատրաստել կը սիրես,
Ձէնքդ ազգիդ կը նւիրես,
Հայրենիքիդ հողը տիրես,
Սուրբ զինուոր բարի աւագակ:

Այս կատարէ սրով նետով,
Հազիրուս սպանն է փայտով,
Ազգըս ազատէ տեսնեմ. յետոյ
Թող մարի մուխս աւագակ:

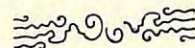
Մ Օ Ր Ս Ո Ի Գ Ը

Մարի լանջին ընկած որդիս,
Կրծքիդ վարդին ես մեռնեմ.
Մէկ ճար գտիր արուն դարդիս.
Ա՛խ, քո դարդին ես մեռնեմ:

Արնաշաղաղ, մենակ ընկած,
Կանաչէ քեզ անկողին.
Անուշ քնով լուռ-մունջ քնած
Ձես լսում քո ծնողին:

Բաց, բալն ջան, աչքդ մէկ բաց,
Մէկ ինձ նայիր, այ անսիրտ.
Ա՛խ, իմ սրտին՝ էրւած, վառւած,
Մէկ ճար գտիր, քարասիրտ...

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՀՐԱՇԱՆԻ ՏԱՓԻ ԹԱՂ

Հրաշալի Տափի թաղ, որ կոչուում ես եարմուկայ,
Անտանիլի հարւածի, ցաւի եղար ենթակայ,
Տփխիսու սիրտն ու հոգին, առեարի մեծ շուկայ,
Անգութ դաժան ձմեռը սև սուգ բերին քեզ վրայ:

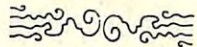
Տխրահուշակ դեկտեմբեր ամսի քսաներկուսին,
Կէս օրւանից քիչ անցած, համարեա ժամի մէկին,
Պայթուցիկ ձու գլորեց իժի ծնունդ սև հոգին,
Վիրաւորեց չորս կողակ և մի անտէր երեխայ:

Տրաքւեց հրանիւթը, չը քաշեց շատ ժամանակ
Անմիջապէս զօրքը եկաւ, ձիաւոր ու հետեակ.
Հրածիգ, վաշտ թնդանօթ մի ահագին գումարտակ,
Դարձել է խեղճ եարմուրկան, մի տեսակ նոր Մանջուրիա:

Հայոց վանքի կալվածքը, զօրքով շրջապատեցին,
Թնդանօթով, հրացանով, անդադար կրակեցին:
Ասորոց թէյատուներ, սկիզբը կրակեցին,
Փորձութիւնը նոյն տեղից դուրս էր եկել այդ օրվա:

Մի անպիտան մեղք գործեց, շատ անմեղներ զոհւեցան,
Հարիւր մարդուց աւելի ի դուր տեղը փչացան,
Որը անգութ գնդակով, որը կրակով մեռան,
Ինչո՞ւ եղաւ այս բանը, հարցնող, քննող չկայ:

Ձիւան մեծ գործի տէրը, մի օրում աղքատացաւ,
Օր հացի կարօտ մնաց, ցաւալի թշուառ եղաւ,
Կէս միլիօն արժեցող կալւածքը մոխիր դառաւ,
Անբախտ Ներսիսեան դպրոց. դու արտասէ, դու ողբայ:

ՀԱԶԱՐ ԻՆՆԸ ՀԱՐԻԻՐ

Հազար իննը հարիւր, տխուր հինգ թւին,
Դեկտեմբերի տասնըեօթին լուր եկաւ,
Չարը մտաւ մէջները հային ու թուրքին,
Գանձակի մէջ նոր կոտորած սկսաւ:

Մեր պարզ հորիզոնը նորից մըթնեց,
Խաղաղած սրտերը վրդովեց, ցնցեց.
Կովկասու հայերուն նոր հարւած տւեց,
Չախորդութեան չար շրջանը վատ անցաւ:

Կազմակերպութիւնը իբրև օժանդակ,
Հայոց կտրիճներից զինեց մի տասնեակ,
Ամսի տասն ութին ուղարկեց Գանձակ,
Խմբին գեկավարող Բարսեղը եղաւ:

Տխուր մութ գիշեր էր ցաւալի վայրկեան
Տխուր երկինք. գետին դարձել էր լալկան,
Ժամը տասներկուսին հասան կայեարան
Գանձակի մօտ երկաթուղին կանգ առաւ:

Կայեարանից մինչև քաղաք շատ երկար,
Տանջեցին չը գիտնալով ճանապարհ,
Ընկան ցեխ արտերը, ընկան սար ու քար,
Արաջնորդող ծանօթ մարդ չը պատահաւ:

Չարչարուելով անվախ կտրիչները մեր,
Լուսը բացուեց հասան Գանձակ տասն ընկեր,
Օգնութեան են եկել զինուած հայ քաջեր,
Քաղաքում տարածուեց ցնծութեան համբաւ:

Գանձակի հայերը շատ ուրախացան,
Սրանց համար տներուց դուրս թափուեցան,
Առաջնորդարանում սարքեցին սեղան,
Ճաշ տուին յարգեցին, խումբն ուրախացաւ:

Թուրք խուժանի կողմից կէս օրւան մօտիկ,
Հրացանաձգութիւն սկսեց սաստիկ,
Դուրս թռաւ Բարսեղը վեհ քաջամարտիկ,
Տղերք, դէպ առաջ, գոռաց ձայն տուաւ:

Ափսոս մեր տղերքը վարժ չէին շիտակ,
Դիրքերին անծանօթ գործին անտեղեակ,
Ճանապարհ ցոյց տուող եղաւ մի համբակ,
Դէպի այգիները բաշերին տարաւ:

Հանդիպեցին զինւած թիւրքաց մի խմբի-
Հայոց կորիւնները բռնւան կուրի,
Տասն էլ մահն անարգող, նման քաջ արծւի
Թռչող արագաշարժ, վազող սրարշաւ:

Բարսեղի մօտ Արտաշէսը Գալստեան,
Կուռում էր անվեհեր առիւծի նման,
Սարի-Բէկը Տէր-Սիւքասեանց անխափան,
Նշանին խփում էր գնդակը շատ լաւ:

Վարդան Յարութիւնեան քաջը անմոռաց,
Դարձել էր սարերու այծեամ սրրնթաց
Տիգրան Սարգսեանը, ուղիղը ասած,
Թռչում էր բազէի նման նա իրաւ

Ախլցխացի Գրիգորը թանկագին,
Տապալում էր գողեաթներ ահագին,
Տասն էլ անձնուրացներ զոհեր զլիւծին,
Ազգի համար իրանց սիւտ դնող գրաւ:

Հայոց կտրիճները անասան անվախ,
Գնդակ թափում էին սաստիկ աջ ու ձախ,
Վախկոտ ոչխարի պէս թշնամին խարդախ.
Փախուստ տալով գետի այն կողմը անցաւ:

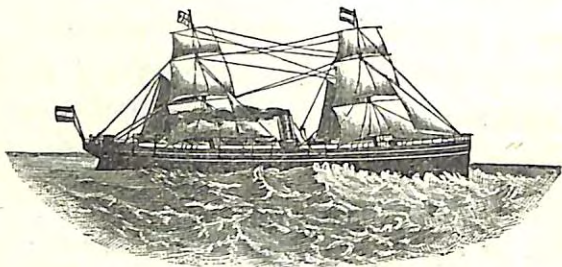
Թշնամու հետ մերոնք երկար կուեցան,
Ժամը տասներկուսը մինչև գիշերւան,
Փախցրին թշնամուն յաղթութիւն տարան,
Նոցա առաջնորդը երկիւղից փախաւ:

Հայ ու թուրք իրար դէմ ամուր դիրք բռնած
Ղազարն էլ հայուն տալիս էր հարւած
Նրեք տեսակ կրակի մէջ պաշարւած
Բարսեղը իւր խմբով խիստ նեղը ընկաւ,

Վիրաւորւած քաջ Բարսեղը անդադար,
Դարձեալ ընկերներին խրախոյս կուտար
Գրիգորն էր խմբապետին հաւասար,
Մեծ վերք ունէր ցոյց չէր տալիս վիշտ ու ցաւ:

Տէր Սահականը Մկրտիչը, Տիգրանը,
Սարի-Բէկը, բերին կուրի վախճանը,
Նրեում է խաղաղութեան նշանը,
Թուրքը փախուստ տւեց լոյսը բացւեցաւ:

Ջիւան մեր քաջերը դուրս եկան յաղթող,
Վերադարձան ուրախ, պարզերես, յաջող,
Հայի պատւի համար նահատակ լինող,
Հայոց կտրիճները, շատ են, չեն ստկաւ:

ԽՐԱԽՈՅՍ ՔԱՋԵՐԻՆ

Միւսեաց աշխարհում կռիւ մղելով,
Մեր քաջ հերոսներ յաղթութեան յոյսով՝
Կտրիճ, անվեհեր, վրէժով վառւած,
Թշնամուն տւին սաստիկ կոտորած.

Ելէք հայդուկներ, օգնութեան գնանք,
Մեր ընկերներին խրախոյս կարգանք...
Ազատ Միւսիքի Վաղուտի ձորում
Պառկած գերթ առիւծ՝ վերք առած սրտում,

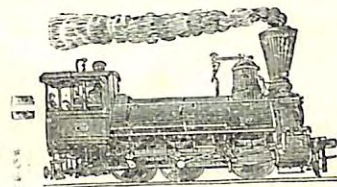
Քաջ Ստեփանեանց պատանի Վահան,
Եւ կտրիճ Զաքօ, ազգին զոհ եղան,
Դէհ, գնանք, ընկերներ, փունջեր պատրաստենք,
Դրանց շիրիմներ, վարդով զարդարենք...

Ո՛հ, չկան հանգիստ հայ զիականերին,
Մնացին նոքա թշնամու ձեռքին,

Դրանց ամեն մի կաթիլ արիւնի,
Փոխան պիտ թափենք արիւն ոսոխի:

Շուտ հասնենք, տղերք, քաջ զոհի տեղ,
Կարմիր արիւնները ամփոփենք մէկ տեղ...
Միթէ մենք չունինք Հայկ ու Արամին,
Անարատ արիւն մէջ մեր երակին...

Հերիք չէ, որ մեր աչքերի առաջ,
Արեամբ պսակւին հայ տղերք քաջ-քաջ,
Դէհ, գնանք առաջ մենք անկեղծ սրտով,
Որ սուրբ նպատակ պսակւի շուտով:

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Հազար իննը հարիւր չորս թւականին,
Տաւրոսի լեռներում ժայթքեց նոր կրակ,
Թնդացին լեռները մայր Հայաստանին,
Փայլեց հերոսութեան կարմիր դրօշակ:

Բանտից, ու կապանքից ազատւած ոմանք,
Անւանի Սասնոյ մէջ որոնեցին կեանք,
Տեղական քաջերից գտնելով յարգանք,
Հանգստանալ ուղեցին մէկ ժամանակ:

Հայ քաջերը աւելացան օր, օրի,
Նրանց թիւը հասաւ մինչև հարիւրի,
Ամենքն էլ միասիրտ և մի հոգի,
Զինավարժութեան մէջ հմուտ ընդունակ:

Զինւած, ու պատրաստւած ողջը ժրաշան,
Ունէին հեռաձիգ բանուկ հրացան,
Երդում արին Սասնցոց հետ միացան,
Կազմեցին հայկական մի փոքրիկ բանակ:

Բազմազէտ Անդրանիկը բազմաշահ,
Եղաւ կառավարիչ հայ դօրքին անահ
Զորս գլխաւոր քաջեր ընտրեց թիկնապահ,
Մուրատ, Հրայր, Վահան, և Սեպուհ Արշակ:

Փոքրիկ ընդհարումներ եղան թէպէտև,
Գործը չմեծացաւ անցկացաւ թեթև,
Ինքնապաշտպանութեան տուին ձև,
Թուրքերի մէջ բարձրացաւ, ճիշ աղաղակ:

Այս լուրը Սուլթանի ականջին հասաւ,
Հայոց պատրիարքի վրայ նեղացաւ,
Սպառնալով այսպէս հրաման տաւ,
Խրատիր հայերիդ ուղարկիր կոնդակ:

Պատրիարքը պատասխանեց խոր հոգուց,
Ասաւ ես ոչինչ եմ այսօր թէ էքուց,
Հեղինակութիւնս ընկել է վաղուց,
Քաղցր խօսքս նրանց թուում է ներհակ:

Սուլթանը այլայլեց տխուր սրտմտած,
Տակն ու վրայ եղաւ սաստիկ ցաւ զգաց,
Իւր նախարարներուն ասաւ բարկացած,
Բիթլիզի վալուն տալ հրովարտակ:

Վալին Տիրոջ հրովարտակը կարգաց,
Հայերուն կոտորել հասկացաւ զգաց,
Առաքելոց վանքի վանահօրն ասաց,
Արի գնայ Սասուն եղիր պատւիրակ:

Գնա խրատէ քու հայ ժողովրդին,
Վնաս չհասցնեն, թուրքին, ու քրդին
Ասա չհետեւեն այլոց խորհրդին,
Ողջ սասունը կղարձենմ աւերակ:

Վարդապետը գնաց դատարկ հետ դարձաւ,
Նրա քարոզներուն մի լսող չեղաւ,
Աճապարեց վալին շատ զօրք մօտ արաւ,
Խառն ի խուռն քիւրդ ու խուժան ելզուակ:

Մանր խօշոր թնդանօթներ մօտ քսան,
Ռազմամթերքը առատ բաւական,
Թուրքաց զօրքի թիւը կլինէր այսքան,
Քսան հազար ձիաւոր ու հետեակ:

Առիւծ Կէորդ Չաւուշ, կայծակ ու Վահան,
Աւետիսը խմբով հասան օգնութեան,
Կանգնեցին թուրք զօրքի դէմը յանդիման,
Հայոց կտրիճները անվախ համարձակ:

Վալին ասաց Անդրանիկին, ով տխմար,
Անփորձ ճնճղուկի պէս թակարդն ընկար,
Զգիտես ո՞ւմ դէմ ասպարէզ մտար,
Ես ըագէ եմ դու մի չնչին կաշաղակ:

Անդրանիկն ասաւ, հոտած խելքի ծով,
Ոստերդ քո գլխիդ կբերեմ խռով,
Բուրդդ բարեբարը կհանեմ շուտով,
Անեղիս մէջ կառնեմ քեզ որպէս բամբակ:

Վալին ասաւ, Ազրաիլն եմ ես հիմայ,
Իսկապէս քո հոգիդ առնելու եկայ,
Ո՞ւմ վրայ ես դրել յոյսդ ինձ ասայ,
Ո՞վ դու անբարտաւան ըմբոստ աւազակ:

Անդրանիկն ասաւ շատ բարձրամիտ ես,
Գիշակեր բորենի մէկ պարազիտ ես,
Անգէն խեղճ հայերին կոտորել գիտես,
Քաջերու մօտ դու կը դառնաս նապաստակ:

Վալին ասաւ, արի անձնատուր եղիր,
Լսիր թագաւորիդ գէնքերդ վար դիր
Ողջիդ կգարձնեմ ես հող ու մոխիր,
Մէկ ամիս անդադար կարձակեմ գնդակ:

Անդրանիկն ասաւ լսիր ով փաշայ,
Մեզ համար մեռնել կայ յանձնել չկայ
Արս, մի խնայիր ձեռքէդ ինչ կուղայ,
Շատ ենք լսել, տեսել մենք քամու տողրակ:

Վալին ասաւ, թող գայ ամբողջ աշխարհը,
Զի կտրի օսմանեան աղեղի լարը,
Փոքրիկ ուժով կուղես շրջել մեծ սարը,
Գլխիցդ անցել ես խեղճ հայի գաւակ:

Անդրանիկն ասաւ, Դաւթի ճփերը, »
Միթէ դու չես լսել Սասնայ գփերը,
Շատ սարեր են շրջել փոքրիկ ուժերը,
Բռնակալին Ասուած ինքն է հակառակ:

Վալին տեսաւ, չեն խոնարհվում հայերը,
Իրենք անվախ և հատու են գէնքերը,
Խրախուսեց առաջ մղեց քրդերը,
Բայց հայերուց կերան կատաղի ապտակ:

Զորս ամիս շարունակ պատերազմ եղաւ,
Դղրդաց սար ու ձոր գոռաց թունդ ելաւ,
Թուրքաց կողմից երկու հազար մարդ ընկաւ,
Հայերը ունեցան քսան նահատակ:

Վալին փախաւ զօրքն էլ իրան հետեց,
Անարգաւած անպատիւ դէպի Մուշ չւեց,
Իջաւ դաշտը անգէն հայոց ջարդ տւեց,
Տեսաւ Սասնեցոց հետ չի լինի կատակ:

Հայերն էլ դիրքերը թողին հեռացան,
Որ թուրքերը անգէն հայոց ջարդ չտան,
Յրւեցին ամենը մի տեղ պահւեցան,
Մինչև որ կծագէ մի նոր արեգակ:

Հմուտ կառավարիչ խելահաս վարպետ,
Մահից, ու կրակից նա չկեցաւ յետ,
Կեցցէ Անդրանիկը ընկերներու հետ,
Բոլոր աշխարհի մէջ ստացան հռչակ:

Ջիւան ուժեղի մօտ եթէ խեղճ լինի,
Տկարին օգնելը դժւարը կը թւի,
Տայ Աստուած որ հայոց թեղն էլ էրնւի
Անձրև չգայ քամին փչէ աջողակ:

ՄԵՐ ԱՅԺՄԷՈՒԹԻՒՆԸ

Ախ մեր խմած ջուրը մեր կերած հացը,
Դառնացել են նրանց մէջը համ չկայ,
Մեզ բաժին է ընկել սուգը և լացը,
Ուրախ շաբաթ, ուրախ օր, ու ժամ չկայ:

Ինչու չեղանք արիւնարբու աւազակ,
Գող գող վրիժառու ելուզակ,
Ծով աշխարհում մնացել ենք միայնակ
Մեզ համար սրտակից բարեկամ չկայ:

Մարդ գիտենայ ինչ ենք արել մարդկութեան,
Որ վարւում է մեզ հետ այսպէս չար դաժան,
Որ չի անում արդար դատ ու դատաստան,
Կամ քնել է մեր Աստուած, կամ չկայ:

Ջիւան մեր արեւ մութ ամպի տակ է,
Այցելութեան դուռը մեզ համար փակ է,
Հայը առանձնացած թռչնոց խմբակ է,
Մօտիկ արնակից մէկ երամ չկայ:

ՍԱՆԴՐՈՒ ՄԱՀԸ

Հայ թուրքական կռիւը երբ սկսեց,
Քունը դադարումը կտրւեց նրան,
Ամեն կողմից հայի հառաչանք լսեց,
Չափազանց զրգուեց Սանդրօն Աւաքեան:

Բոլորովին թողեց իր գործը բանը,
Ուրազի տեղը վերցրեց հրացանը,
Նոր մարդ էր, նոր մտած կեանքի շրջանը,
Նորաբողբոջ քսան և երեք տարեկան:

Քաջերի սերունդից մի նոր շառաւիղ,
Դադեթից դուրս եկաւ անձնէր ուղիղ,
Իսկապէս տապալող շատ մարդակերպ փիղ,
Առիւծի կորիւն էր ընտիր հայկազեան:

Երբ որ գնաց խմբի մէջ մտաւ,
Համազասպի թե ու թիկունքը դառաւ,
Ինչպէս սարի այծեամ փախչող սրարշաւ,
Անվեհէր մարտնչող բազէի նման:

Թշնամու դէմ կանգնած Սանդրոն քաջագով,
Շատերին անուամ էր գնդակախորով,
Բայց մի անգամ սրանք քսան հինգ հոգով,
Ապրաւանում մի մեծ կուլի բռնւած:

Թուրքերին նեղեցին սրանք սկզբից,
Գնդակներ թափեցին դիրքի վերևից,
Հետզհետէ կուլի ներքևի կողմից,
Հաւաքւեցան թշնամիք շատ-շատացան

Փախան ընկերները. չորսը մնացին,
Սանդրոն երեք քաջով երկար կուռեցին.
Ամենքը հինգ հարիւր փամփուշտ պարպեցին
Շատ թիւրք վիրաւորեց, շատերն էլ մեռան:

Փամփուշտներ ամենին մէկ մէկ հատ մնաց,
Նստան ձիաները յուսահատ յոգնած,
Փախչում էին, ընկան արտը նոր ջրած
Հնար չեղաւ, փախչել չ'կարողացան:

Հասաւ վերջին ըոպէն այսպէս վճռեցին,
Որ մեռնին՝ բայց թշնամու ձեռքը չընկնին,
Իրանց ձեռքով, իրանց կեանքին վերջ տւին,
Քաջերը ունեցան ցաւալի վախճան:

Սգացին բարեկամ և ծնողները,
Քոյր ու փեսայ և Օհաննէս ախպէրը,
Ամիր, Ասլան, Գէորգ մօտ ընկերները,
Պիտի յիշեն քաջ Սադրօին մշտական:

Ջամալի միշտ բարձր է քաջերի յարգը,
Ձահէլ ջիւան մեռան ստացան փառքը,
Նբանք դասաւն նահատակների շարքը
Անունները կմնայ մինչև յաւիտեան:

ԲԱՇԽԻԻ ԵՒ ԽԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Բարով եկար դու քաջ Բախշի,
Ազգիդ համար դու զոհ եղար,
Աւեր դառնար չայլի-լարը,
Որ գնացիր էլ յետ չեկար:

Իմ ոյժերս սպառւեցան,
Օգնականներս հեռացան,
Դէ կուլի դու քաջ Խան,
Ջարդենք վերջ տանք թշնամուն:

Աստուած սիրես դու Ալկսան,
Վերցու դու իմ հրացան,
Գոնէ դու էլ իմ եղբօրս,
Արեան վրէժս թող առնէ շուտով:

Ինձնից լուր տարէք Համօյին,
Որ լաւ պահէ իմ ընտանին,
Հիւանդ թողի ու գնացի,
Արեան դաշտում ես զոհւեցի:

Ես Խանն եմ Բալասանեան,
Ազգիս համար ես զոհ եղայ,
Իմ ընկերներ ինձ օգնեցէք,
Արեան դաշտից հեռացրէք:

Դէ մնաք բարեւ եղնայրներ,
Թշնամուցը վրէժ առէք,
Մեր կեանքը ձեզ ենք նւիրել
Մեր արիւնը զուր չը կորցնենք:

Յ Ո Յ Ս Ե Ր

Հայի լաւ օրը մօտեցաւ, էլ մեզ բաժին լաց չկայ,
Լացն ու թացը կանանց բանն է, տղամարդին լաց չկայ,
Քաջի համար ինչ լաց, ինչ բան, դուրս է գալիս ասպարէզ:
Թշնամու դէմ կռիւ տալով, փռւի գետին լաց չկա:

Ահա Սասունի քաջերը ազատ-անվախ կուեցին,
Պատերազմի դաշտի վերայ քաջ մեռնողին լաց չկայ,
Նրանք մեռան, նահատակւան, բայց կենդանի անմահ են,
Բոլոր Եւրոպան դղրդաց, չէ առանձին լաց չկայ:

Գազան քրդին, անգուժ տաճկին, լաց ու սուգը ինչ կանէ,
Նրանց դէմը, պէտք է սուր-թուր, գնդակ ու ժգին լաց չկայ,
Արշալոյսը արգէն ծագեց, շուտ կը բացւի առաւօտ,
Զամալի կըլի հայոց ազգը ազատ, կը կին լաց չկայ:

ԳԱՌՆԻԿԻ ԵՐԳԸ

Ես խնդրում եմ տխուր մայրիկ,
Իմ մօտիցս հեռացիր,
Իմ վերքերիս մուք արիւնը
Արատասունքով լացիր:

Երկու ազնիւ քաջ որդւոցդ,
Վերջը դու չխնդացիր,
Մի լար մայրիկ, նպատակս,
Թերի թողած գնում եմ:

Վարժարանից ընկերներս,
Խումբ-խումբ ելած պիտի գան,
Գերեզմանիս քարի վերայ,
Տխուր ձայնով պիտի լան:

Մեծ կենդրոնի հրամանով,
Ազնիւ կերպով գինւում եմ,
Իսլամական չար թշնամուն,
Խոտի նման հնձում եմ,

Ես խնդրում եմ սուր-սուր զէնքս,
Այլոց ձեռքին չթողնէք,
Իմ ուխտածս կատարեցէք,
Իմ գործերին հետեւէք:

Խոնարհ պատմեմ իմ յանցանքս,
Նամակներով գրելով
Մի լար մայրիկ նպատակս,
Թերի թողած գնում եմ:

ԴԺԲԱԽԴ ՀԱՅԵՐ
(Գանձակու աղէտ)

Հայեր ինչ էր ձեր ցաւերը,
Աշխարհ լսեց սե համբաւը,
Ուրբաթ ժամի տառնակին:
Եղաւ ձեր անցքերը:

Գանձակն էր նոր զարդարւած,
Արտասուում է նա սուգ ու լաց,
Եկեղեցում երգւեցին,
Անօրէնները մեզ խաբեցին:

Գուբերնատոր Տակայշիլին,
Կաշառք կերաւ թուրքերից,
Խեղճ հայերին կօտորեցին,
Դուքան բազար թալանեցին

Հայերը իրանց գործին,
Յանկարծ վրայ թափւեցին,
Մեծ ու փոքր կոտորեցին,
Դուքան բազար աւերեցին:

Երբ հրացաններ արձակեցին, ⁾⁾⁾
Հայրը իւր որդուն չտեսին.
Նոթ ածեցին ու վառեցին,
Խեղճ դիակին խորովեցին:

Ձայն են տալիս ամեն կողմից,
Եկէք քաշեք մեր դիակից
Թէ ձեր Աստուած կսիրէք
Թուրքի ձեռին մեզ չթողէք:

Գիշերւայ ժամը իննին,
Հայերը կռիւ սկսեցին
Բաղմանլարի տաճիկներին
Կոտորեցին աւերեցին:

Համբօն իւր քաջ ընկերներով,
Բաղմանլարին կրակեցին,
Թուրքերին մեծ ջարջդ տալով,
Մեզնից չորս հօգի գոհւեցան:

Թուրքեր մտան ուռռայ տալով,
Բայց յետ փախան վայ կանչելով,
Համազասպը քաջ ջարդ տալով,
Քշեց բոլորին հեռացնելով:

ՆԻԷՐ ՀԵՐՈՍԻՆ

Հաճի Գէորգ առիւծի ծագ,
Զինւորաց մէջ նա արեգակ,
Վերցնենք նրանցից օրինակ,
Զը մոռանանք իւր յիշատակ:

Նա սիրում էր զէնք ու զրահ,
Քաջ կռւում էր որպէս հսկայ,
Անխոնջ գործել միշտ աներկբայ,
Տարածայնուեց մինչ Եւորպա,

Այժմ նա գործում է յոյսով,
Կռկէ վեռադառնալ լոյսով,
Փամփուշտ հրացան ու ուժով,
Ատրճանակ սուր գաշոյնով:

Հայութեան մէջ որպէս ծաղիկ,
Զինւորաց մէջ էր մի հատիկ,
Նրան սիրում էր Անգլիանիկ,
Գիտէ երգել միշտ քաղցրիկ,

Սասնոյ առիւծ վէհ ամենի,
Կռաւ Սասնում նա կատաղի,
Զուրը ճեղքեց մէջ Շատախի,
Անուն ստացաւ յաղթողի:

Ս.

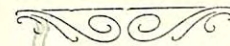
1904 Թ. ՍՍՍՈՒՆՈՒՄ ԸՆԿԱԾ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ

Լերան լանջին խոր նիրհում են. ֆէտայինէր յաւիտեան.
Ազատ ենջել միշտ սիրում են. զաւակները բնութեան,
Արիք դնանք հայ աղջիկներ հասնենք այնտեղ Սեմ լեռն,
Մեզի պաշտպան շանֆիղաներ մեզի համար՝ քուն մտան:

Հասնենք քաջաց սուրբ գերեզման թափենք արցունք աչերից,
Մեր հայրենեաց հողին պաշտպան զրկւեցանք քաջերից:
Ահա հասանք քաղէ ծաղիկ նաեւ երգենք միասին,
Բոլորելով պարենք քաղցրիկ յարգանք նրանց սուր շիրմին:

Հիւսենք պսակ իրանց գլխին վարդ մանուշակ միխակից,
Երգենք նրանց յիշատակին էլ չի վախենանք տաճկից,
Մեզի համար զոհ գնացին դաշնակցութեան վեհ քաջեր,
Կողք են տւած լեռան լանջին ազատութեան փրկիչներ:

ՍԵՊՈՒՀ

ԿՈՉ ՀԱՅ ԵՐԻՏՍԱՍԱՐԴԱՅ

Վրէժ են գոչում անմեղ արիւններ,
Անհոգ ֆուլը քեզ չի վայելեր,
Հասիր օգնութեան այն հերոսներին,
Որոնք պաշտպան են մեր որջիկներին:

Աղաչում եմ քեզ սլացիր այնտեղ,
Այնտեղ որ կոտորում են շատ անմեղ

Ազատիր նրանց քո արեան գնով
 Որ ես քեզանից չը մնամ խռով:

Ղուրբան կը լինեմ քեզ այն ժամանակ,
 Յաղթական տարած երբ գրեա նամակ,
 Ահա այն առեն կասեմ քեզի մարդ,
 Որ կը փարատես իմ ցաւ վիշտ ու դարդ:

Օրեր ամիսներ և շատ տարիներ,
 Քեզ պիտի օրհնեն հազար բերաններ,
 Կամ փրկիր ազգդ կամ ընտրիր քեզ մահ,
 Որպէսզի մնաս յաւիտեան անմահ:

ՔԱՅԼԵՐԳ ԴԱՇՆԱԿՅՈՒԹԵԱՆ

Դատէ մեր դատը գազան թուրքի դէմ,
 Մինչ չը զիջանի քաջ հայերիս դէմ,
 Ինչ կարող է վանդակից ազատուած,
 Առիւծի յառաջ կանգնել դէմ առ դէմ:

Ազատ լեռների կորիւնի նման,
 Կանգնել ենք թուրքաց դէմ յանդիման,
 Ինչքան որ կուզէ թող վառէ վառօդ
 Չի կարող անել մեզի ոչ մի բան:

Շատ քուրդ ու տաճիկ մեզ դէմ միացան,
 Քանիցս անգամ եղան ցիր ու ցան,
 Դաշնակցութեան դրօշակի ահից,
 Չեն կարող բռնել ոչ սուր, ոչ հրացան:

Նա թող սպասէ՝ ձմեռ թէ գարուն,
 Ինչ պիտի անէ. Սասնոյ սարերուն,
 Գնա դէպ հարաւ քո պաշտած վայրը,
 Շահ չի բերէ քեզ քո թափած արիւն:

Անդրանիկ ունենք մենք քաջ խմբապետ,
 Դու լաւ ճանաչիր թուրք սպարապետ,
 Անառիկ ամրոց մեր գլխի վերև,
 Կանգնել է մեզ համար սուրբ կարապետ:

Կայծակի նման տղերք ձախ ու աջ
 Զարնելով տանենք դրօշակն յառաջ
 Զէնքերիս ձայնից թող լեռներ դռայ
 Յաղթութիւն է մերն, մերն է սուրայ:

Տ. Պ.

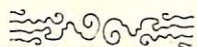

ՈՎ ՈՐ ԱԶԳ ՈՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԶԻ ՃԱՆԱԶՈՒՄ

Ով որ ազգ ու հայրենիք չի ճանաչում,
 Հայր ու մայրը անյայտ ընկեցիկ է նա,
 Փողոցներում առէք-առէք է կանչում,
 Առօրեայ վարձուած մուկետիկ է նա:

Մարդկութեան մէջ առաջինն է ուժեղը,
Որ պահում է ամուր հայրական տեղը,
Ան հայրենիք թափառական թոյլ ցեղը,
Երկրէ երկիր ընկնող մուրացիկ է նա:

Ոչ ոք յարգ ու պատիւ չի տալիս Զիւան,
Թէ յարգել չգիտէ մարդը ինքն իրան,
Ինչ ժողովուրդ, երկիր չունի սեփական,
Ուրիշներու ձեռքին խաղալիք է նա:

Խ Ն Ա Մ Ի Ն

Ախ իմ պապի տանիցը ինձ դուրս արաւ թշնամին,
Եկաւ տեսաւ չը ոգնեց իմ սիրելի խնամին,
Ո՛չ հաւատալ չի լինի հիմիկայ բարեկամին,
Ինձ այսօրւան հասցրեց նրանից գալած քամին:

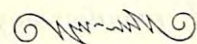
Խնամիս ինձ տեսնելու, երբ եկաւ իմ երկիրը,
Թշնամիս զրգռելով կովի փոխեց խնդիրը,
Տուն ու տեղս քանդուեց երկինք ելաւ մոխիրը,
Խնամուս պստոճառովը մատնուայ անզգամին:

Թշնամիս հին էր թէպէտ բայց մարել էր կրակը,
Բարեկամիս գալովը վար առաւ իւր գիմակը,
Այսպիսի վատ դրութեան հասցրուց իմ վիճակը,
Քիչ ֆնաց, որ խնամիս ինձի ուղարկէր ջամին:

Խնասիս քաջ հեռատես ինքը հարուստ մեծ անուն,
Աշխոյժ մարդիկ, գրաւող իր շահի մէջը գիտուն,

Որդոցս մի քանիսը թողնելով ողջ տեղ ու տուն,
Ետեն ընկան գնացին փափագելով դրամին:

Թշնամիս դաժան է ես նրանից խռով եմ,
Եր որ գնամ, ուր լինեմ խեղճ եմ անապահով եմ,
Ե ուզում էք իմանալ թշւառիս արդեօք ով եմ,
Հայրենեաց զոհ գնացած որդին եմ քաջ Արամին:

ԱՅՍՊԷՍ ԵՄ ՀԱՍԿԱՆՈՒՄ

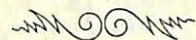
Ես սիրում եմ մերձաւորիս, բայց չեմ ստում օտարին,
Օտարն էլ ինձ նման. մարդ է, ցանկանում եմ միշտ բարին,
Ե օտարը ինձ չը ճնշէ մէկ փռաս չը հաւցնէ,
Եմ կամենալ մինչև անգամ ոտքը հանգիպի քարին:

Եայլի գլխին աւետարան կարդալով չի դապւի,
Նրան պէտք է բռունցք ցոյց տալ որ վախենայ ընկճւի,
Նա այս տեսակ օտար մարդիկ, նրանց հետ չի ապրւի,
Երբութեան միշտ հակառակ են. սիրահարւած են չարին:

Վատ սիրեցի և յարգեցի, օտարին անձիս նման,
Եմ այս տեսակ ընթանալս համարեց վախի նշան,
Որովհետեւ նա տգէտ էր, բարբարոս էր խիստական,
Եւութիւնս չը հասկացաւ դաւակը խենթ յիմարին:

Ես Զիւանի կայ այնպիսի երկիր, այնպէս կլիմայ,
Երձաւորի, և օտարի մէջը խտրութիւն չկայ,
Երբ որբեր են բնակվում, վարը դե ու սատանայ,
Երկիրը երկինք չի դառնայ՝ գործը այլ է աշխարհին:

1906 թ. ֆ. 117

ՏԱՃԿԱՀԱՅՈՅ ՀԱՐՅԸ

Պատկառելի հայ աշխարհ խեղճ ապիկար մնացիր,
Անօգնական առանց տէր անմխիթար մնացիր,
Սիրտդ վերքերով լեցուն միշտ ցաւազար մնացիր,
Չունենալով բաջ բոխիկ ան տեղ ու ճար մնացիր,
Լրիւ հինգ հարիւր տարի բազմաշարժար մնացիր,
Չեղաւ քեզ մի ազատող անբարերար մնացիր:

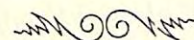
Երբ Բերլինում կայացաւ դեսպանաց վեհաժողով,
Բուլղարները ունեցան իրենց հզօր ջատագով,
Տէր ունեցող ազգերը դարձան ուրախ անխռով,
Ազատւեցին Մահմեդի լծից եղան ապահով,
Իբր քեզ էլ օգնեցին վացուն ու մէկ յօգւածով.
Մի մեծ օգուտ չը տալով նորէն տկար մնացիր:

Անգլիայի թագուհին դառնալով երաշխաւոր,
Խոստացաւ քեզի տալու արտօնութիւն նորինոր,
Պայմանիդ ձեռք բաշեցին եօթը անկախ թագաւոր,
Քու ամեն քաղաքներդ դնել հայից գլխաւոր,
Վերջը մի բան դուրս չեկաւ նորից դու թաւազլոր,
Պատառող գայլերու մէջ իբր ոչխար մնացիր:

Ճիշտ եռեսուն տարի է, որ քեզ բարեք խոստացան,
Բարի նորոգումներու դեռ չէ երեւում նշան,
Կիլիկիայի կողմերում Զէյթունին տրւեց մի բան,
Այն էլ սրի ուժով էր, Պապիկին ես պարտական,
Համբերելով մաշեցիր փնտրելով մի օգնական,
Վերջապէս մինչև հիմայ աննախարար մնացիր:

Լանուս բաջ յայտնի է թէ դու որքան խնդրեցիր,
Քր ինքնավարութեան մէկ հրաման խնդրեցիր,
Երուդ կառավարիչ բարի Իշխան խնդրեցիր,
Ինաց արդարութիւն նուրբ գատաստան խնդրեցիր,
Ոց նման զէնք չառար գրաւոր բան խնդրեցիր,
Թծում եմ անիրաւունք նրա համար մնացիր:

1906 Թ. Կ. Փ. Լ. Է.

ԽԱՅԻԱԾ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

Խղճուկ թուրք ժողովուրդ, ինչո՞ւ խաբւեցիր,
Ուրիշների ձեռքին խաղալիք դառար,
Հայերի յետ կոպիտ ոյժով չափւեցիր,
Կուելովդ ասա ինչ օգուտ տարար:

Հային քնասելով, չունեցար վաստակ,
Քու էլ տուն ու տեղդ եղաւ աւերակ,
Ջարդեցիր, ջարդւեցար միշտ աննպատակ,
Մէկին՝ տասդ գնաց, դեռ խելքի չեկար:

Բարոյական մի մեծ ոյժ կայ հայի մէջ,
Զի հանգչի յաւիտեան այդ կայծը անշէջ,
Զամալիս յոյս ունի որ կապրի անվերջ,
Ինչ ազգ ունի կուլտուրայ ու գաղափար:

Խ Ր Ա Խ Ո Յ Ս

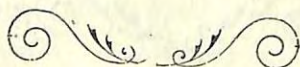
Ձան ֆիդայի քաջ տղերք,
կուեցէք միշտ անդադար,
Մինչև խեղճ հայի ցաւին,
Գտնւի մէկ դեղ ու ճար:

Անդրանիկ քեզ օրինակ,
Առիւծի պէս համարձակ,
Դիմում էր դէպ թշնամին,
Պարզած հայի դրօշակ:

Առաջնորդ հայ խմբերին,
Խրախոյս ձեր ամենին,
Յուսանք դուք էլ կուսենաք,
Նրա անվեհեր հոգին:

Գոյութեան մէջ կուռողը,
Կեանք կուսենայ յաղթողը,
Երկաթի դար է կասեն,
Ձէնքն է բաղդի վճռողը:

Արդար դատը հայ ազգի,
Սրով պէտք է որ լուծվի,
Էլ ուրիշ միջոց չկայ,
Միջոցն այս է Ձամալի:

ՆԵՐԿԱՅԻ ՊԱՀԱՆՁԸ

Հայը շատ բաներ սորուցաւ,
Դեռ շատ բան էլ պիտ սորւի,
Ձէնքով խաղալ վարժեցաւ,
Պատրաստել էլ պիտ սորւի:

Դառն փորձը մեզ ցոյց տւեց,
Առանց զէնքի մենք մարդ չենք,
Վատ հարկանը ստիպեց,
Որ մենք էլ զէնք վեր առնենք:

Մեր պատիւը, գոյքը, կեանքը,
Միայն զէնքն է փրկողը,
Թէ ոչ մեր խեղճ աշխատանքը,
Կը փախցնէ զրկողը:

Ի՞նչներուս է պէտք արօր-գութան,
Հաց աշխատել քրտինքով,
Երբ մեր շուրջը ալան-թալան,
Մեզնից խլում են զօռով:

Հայն էլ պէտք է այնպէս վարւի,
Ինչպէս վարւում են մեզ հետ,
Այսպէս կեանքը էլ չի տարւի,
Պէտք է կուել այսուհետ:

Իբրև սարուկ ամբողջ վեց դար,
Հասնողը մեզ կեղեքեց,
Մենք տանջվեցանք չարաչար,
Իսկ ուրիշը վայելեց:

Ուրեմն ձեզ պէտք է յուսալ,
Փրկիչ սուր ու հրացան,
Առանց զէնքի երզիչ Ջամալ,
Կեանքն է խախուտ անպաշտպան:

ՆՈՒԷՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿՆ

Փոքր խմբով հազարների դէմ ելաւ,
Քաջ առիւծի նման, քաջ Անդրանիկը,
Եօթը ամիս հերոսաբար կուեցաւ,
Տաճկի դէմ յանդիման, քաջ Անդրանիկը:

Թնդանօթների դէմ անվեհեր կանգնեց:
Հազարաւոր քրդեր, գետին տապալեց,
Իւր քաջ ընկերներով, հրաշքներ գործեց,
Շատ գովեստի արժան, քաջ Անդրանիկը:

Սասնոյ լեռներիցը մինչև Վան հասաւ,
Օսմանեան բանակի գլխին ցաւ դառաւ,
Տարածեց աշխարհում քաջութեան համբաւ,
Մեծ պարծանք հայութեան, քաջ Անդրանիկը:

Պատերազմի հմուտ, ունի գաղափար,
Զինուորներ պահելու, դիրքերում յարմար,
Ջամալ քիչ կը ճարւի, այդպէս ղեկաւար,
Կուր մէջ անսասան, քաջ Անդրանիկը:

ԱՆՎԵՐՋ ԴԱԻՆՐ

Հայութեան դէմ դաւ են լարում անդադար,
Մեր չորս կողմը շրջապատող ազգերը,
Թակարդներ են սարգում անթիւ անհամար,
Մեզ նախանձող մեզի ատող ազգերը:

Ուզում են աշխարհից ջնջել հայերին
Կամ թէ հեռացնել ցրւել հայերին,
Կաշխատեն իրանց մէջ ձուլել հայերին,
Հայի հոգին չը ճանաչող ազգերը:

Ջամալի հայ ազգը իրան լգահել է,
Սրանից էլ շատ վատ օրեր տեսել է,
Քառասուն դար դիմացել է, ապրել է,
Չքացել են մեզի ջնջող ազգերը:

ԱՆՆՊԱՏԱԿ ԿՌԻԻ

Հայ թուրքական ընդհարումը Կովկասում,
Ոչինչ տեղը, աննպատակ դուրս եկաւ,
Տգէտ ժողովուրդը թուրքաց անուսում,
Չը հասկացած, մեզ հակառակ դուրս եկաւ:

Հազարներ կարծեցին իրանց մէկերը,
Գուգուցին, ոտքի հանեցին բէկերը,
Գաղտնի յոյս կ'տային նրանց, շէկերը,
Ափսոս նրանց յոյսը, դատարկ դուրս եկաւ:

Հայը չէր ցանկանում աւեր կոտորած,
Ինքնապաշտպանութեան դիմեց ստիպուած,
Հայ կտրիճը մէյդան ելաւ զէնք առած,
Թշնամու դէմ նա համարձակ դուրս եկաւ:

Սկզբում վատ թուրքը օրինակ տուեց,
Հայերուն սպանեց թալանեց այրեց,
Զամալ վերջն էլ հայը, նոյն բանը արեց,
Զարդեց, այրեց և աջողակ դուրս եկաւ:

ԵՐՈՐՐԴՈՒԹԻՒՆ

Ո՛վ սուրբ երորդութիւն դու օգնիր հային,
Զօրաւոր հրացան, վառօդ ու գնդակ,
Ամեն փորձանքներից պաշտպանիր հային,
Մեր յոյս ապաւէնը, ամեն ժամանակ:

Քեզի մեղայ կուգան, ողջ հայկազունքը,
Երկար տարիք գործած այս սխալմունքը,
Դու պէտքէ լինէիր մեր պաշտամունքը,
Մենք գործել ենք զօրութեանդ հակառակ:

Ո՛վ հայր ամենազօր մօսին հրացան,
Որդիդ գնդակը մեզ լինի պահապան,
Քո հոգիդ վառօդը հստնի օգնութեան,
Շնորհդ անպակաս լինի շարունակ:

Դու ես այս աշխարհում մեզ կեանք պարգեւիչ,
Նեղեալներուն հասնող, օգնող ազատիչ,
Շատ ճնշուած ազգերուն, դու եղար փրկիչ,
Հայոց էլ ողորմեա տուր բարի վիճակ:

ԶԱՄԱՆ

ԹՈՒՄԱՆԻ ԵՐԳԸ

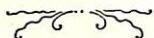
Թորգեց յըմէն իր առքն ու փառք,
Կիգեր մըզիկ օգնութեան,
Խոզին ի խոց ուր սիրտ կրակ,
Կարիչներ խեղ քաջ Թուման:

Տուման պատեց մըր երկրին,
Օր թէ յիմցանք սև խաբար,
Էն կարիչներ յըմէն ընկան,
Վախ մըր արեն էր խաւար:

Որսորդն ընկաւ արիւն քամեց,
Մըր աչերէն, մըր սրտէն,
Էն Տէր-Ղազար կրակ ցանեց,
Վառեց մըզիկ էն օրէն:

Խայու խաչնի խայու խաւատ,
Տորա մացել ձեր զօրքնի,
Որ յամեն ազգ կիտան մըզ ջարդ,
Դուք հաւարի չէք խասնի,

Խայ կտրիչներ օր թէ մոռնաք,
Դուռմանի այդ արարքներ,
Թող յաւիտեան էսիր դառնան,
Սև անցնի ուրենց օրնի:

Ա Ձ Ա Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ազատութեան այն վառ սէրը,
Թունդ որոտաց իմ սրտում,
Իմ հայրենեաց սուրբ արիւնը,
Ինձ պատերազմ է կանչում, տրայլալալամ:

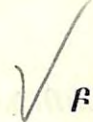
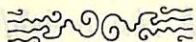
Ելէք, ելէք հայկազունք,
Ելէք հայկայ զաւակունք, } Կրկնել
Ելէք, ելէք հայ եղբայրներ,
Առնենք մեր սուր նիզակներ, տրայլալալամ:

Այո օրերը մեր քաջ կեանքին,
Նւիրական թող լինի,
Ով սիրում է ազատութիւն,
Թող չըմոռնայ հայ անուն, տրայլալալամ,

Ելէք, ելէք հայկազունք... և այլն:

Ահա եղբայրք, հայ եղբայրներ,
Սիրէք զրահ, սուր զէնքեր,
Մահի դաշտում Շաւարշանայ,
Մեզի հրաւէր կը կարգայ, տրայլալալամ:

Ելէք, ելէք հայկազունք... և այլն:

Բ Լ Բ Ո Ի Լ

Գնա բլբուլ մեր աշխարհից էլ դու այստեղ մի երգիր,
Մեր օրը սև մեր կեանքը ցաւ, էլ այս երկրում մի երգիր:

Տանջւած սիրտը անուշիկ երգից քրքրւում է խորանում,
Սրտի վիշտը քո երգերից փրփրում է լեռնանում:

Գնա բլբուլ մեր աշխարհից գնա երգիր այլ երկրում,
Ասա այնտեղ որ մեր վարդից արեան թարմ հոտ է բուրում:

Որ ողբաձայն մըմնջացող վտակների հոսանքին,
Միանում են արեան շիթեր առաջ շարժւում մոլեգին:

Որ ծաղկազարդ հովիտներից մահւան ցուրտ հոտ է փչում,
Որ մեր երկրում կանաչ դաշտերն իսկոյն կարմիր են ներկւում:

Գնա պատմիր որ դու տեսար այրիացած մի երկիր,
Սարեր ձորեր կարմիր հագած արիւնազարդ մի երկիր:

Ախ ջան բլբուլ էլ մի կանգնիր գնա պատմիր աշխարհին
Մեր ցաւ ու հոգսն վիշտն ու թախիծ մեր օրերը դառնագին,

ԺԻՐԱՅՐ

ՆԻԷՐ ՀՆՁԱԿԵԱՆ ԶԻՆԻՈՐՆԵՐԻՆ

Հնչակեան գինւոր ուժգին համարձակ,
Շողացուր միշտ սուր սուլեցուր գնդակ,
Առանց տատանման անվեհեր թափով,
Դիմիր ու դիմիր դէպ վեհ նպատակ:

Նւիրիր կեանքդ քո եղբայրներին,
Զօհ բեր թշնամուտ քո կտրուկ սուրին,
Հակառակորդից դու մի երկնչիր,
Դեղ դարման եղիր արնոտ վէրքերին:

Զարութեան ոգու թոյնը սպանիչ,
Թող հեռու կենա սրտիցդ ով կտրիչ,
Իբրև դրօշակին հարազատ պաշտպան,
Ատիր միշտ ոխը քենը ու բայքայիչ:

Անխարդախ ոգով միշտ յառաջ գնա
Բռնակալ ուժը ջնջելու ջանա,
Յեղափոխութեան թշնամու հանդէպ,
Եղիր անողորմ անգութ անխնայ:

Կտրիչ Հնչակեան ուժգին համարձակ,
Շողացուր միշտ սուր սուլեցուր գնդակ,
Յեղափոխութեան սրբազան դաշտում
Միայն այդ լինի քո վեհ նպատակ:

Վ. Տ.

ԱՐՏԱՍՈՒՔ.

Էլի արտասուք, էլի կոտորած,
Որք հայը իրան զէնք վառօդ չունի,
Ողբալի ցաւով, ձեռը կարկառած.
Փրկութեան համար, թնդանօթ չունի:

Մայր Հայաստանի, լացն ու կոծը.
Սրտերս այրեց, ցաւալի խոցը,
Մեռնենք քաջութեամբ մեր նախնեաց ծոցը,
Էլ համբերանքը մեզ օգուտ չունի:

Արիացիք դուք, քաջեր հայկական,
Էլ մեզ շահ չունի, լացը փրկութեան,
Վանենք այն շղթայն, մեր ըստրկութեան,
Կռվել մեռնելուց, զստ օգուտ չունի:

Հայը նախատված, մի անմեղ գառն է,
Անշուշտ թշնամուց, վրէժը կառնէ,
Թող չասեն հայոց, սրտերը սառն է,
Դատարկ խօսքերն էլ, մեզ օգուտ չունի:

Հայի բարութեան, արած փոխարէն,
Կուգեն հայութեան, հիմքը կործանեն,
Թող անեն տեսնենք մեծ շահ կը տանեն,
Օտարի յոյսն էլ, մեզ օգուտ չունի:

Միհրանեանց.

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Դադեթեցի սուրհանդակը.
Կուլի հըմուտ էր բնական.
Պատրաստեց իւր քաջ խմբակը,
Ծարաւ էր նա թուրքի արեան

Գիշեր ցերեկ աշխատում էր
Հանգստութիւն նա չէր զգում
Միշտ ցոլակի վրայ նստում
Որտեղ կռիւ այնտեղ վազում

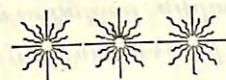
Պաշարեցին Դոնոնիկ գիւղը
Սուրհանդակ դու շուտ վռաղէ
Քաջը առաւ մի տասնեակ
Սլացաւ նա ինչպէս բաղէ:

Երբ որ հասան Դոնոնիկ գիւղը
Քաջը կանգնեց թուրքաց առաջ
Եղբօր որդին Իսահակը
Կոտորում էր միշտ ձախ ու աջ

Մեծ թւով զոհ տուին թուրքերը
Փախչում էին գիրքերիցը
Մի մասն էլ լաց կոծ էր անում
Անբուժելի վերքերիցը:

Հանգիստ չեղան հայ քաջերը
Յարձակուեցաւ շէխ ալի գիւղ
Վեց հարիւր տուն քարքանդ արին
Աւերուած Նախջիվանի տեղ:

Կեցցէ այդպէս քաջ ղեկավար,
Սարսափ թողեց թուրքաց վրայ,
Վրէժ առան կայծակ Մուրադ,
Միջազ երգէ դու միշտ առատ:

ԽՐԱԽՈՅՍ ՔԱԶԻՆ

Ժըպիտ դէմքով և անձնուէր հայ տղայ,
Ո՞ւր ես, հրաեղ, քեզ տեսնելու եկել եմ,
Քաջ անունդ հասաւ մինչ մեր գաւառը,
Պարզ ճակատդ համբուրելու եկել եմ:

Քանիցս անգամներ դու ազգութեան համար,
Չարչարուեցար նեղւեցար բանտարկւեցար,
Վտանգաւոր պաշտօնները յանձն առար,
Գլուխ բերիւր չ'թողուցիր անկատար:

Հայ ազգը պէտք ունի քեզ պէս քաջերին,
Մանաւանդ այս տեսակ դառն օրերին,
Մինչև ցարդ աշխատել ես դու եռանդով,
Վստահ եղիր պէտք է լինիս դու յաղթող:

Ղաղախ գաւառ թող պարծենայ քեզանով,
Դու քաջ Վասիլ Շահնաղարեանցի տոհմով
Յնծայ դաշնակ որ այդպէս քաջեր ունիս,
Վստահ եղիր որ դու ապագայ ունիս:

Տ. Պ.

ԿԱՐՆԵՑԻ ՔԵՌԻ ԱՐՇԱԿԻ ԵՐԳԸ

Երգումուած սուրբ զրօշակին,
Քաջը կանգնած հաստատուն,
Ծնուել է Գարին քաղաքում,
Ֆէրհատ քեռի անուանվում:

Սլացաւ արծիւի նման,
Հասաւ Սասունի դաշտը,
Կոտորեց թշնամու զորքին,
Քաջը հասաւ վաւիադին:

Ուրախ էր քաջ Անդրանիկը,
Ձեռք-ձեռքի բռնած քաջերը,
Կարգ են պահում զինուորները,
Թնդաց Սասնոյ լեռները:

Հրահանգ կուտար Անդրանիկը,
Պաշարեցին զիրքերը,
Քաջ քեռիի գնդակիցը,
Գլորվում են քիւրդերը:

Հանգիստ չէ քեռիի սիրտը,
Սպասում է նոր զարնան,
Հայեր հասէք շուտ օգնութեան,
Միջազն յիշէ յաւիտեան:

ՀՐԱԺԵՇՏ ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ

Մնաս բարեաւ իմ հայրենիք,
Իմ մանկութեան օրօրան,
Քեզ պաշտել եմ ես վառ սրտով,
Եւ կը պաշտեմ յաւիտեան:

Թէեւ բաղդս խլում է ինձ,
Նուիրական քո գրկից
Բայց երբէք չէ կարող ջնջել,
Սուրբ անունըդ իմ սրտից:

Ուր որ երթամ ուր որ ապրիմ,
Թէկուզ օտար երկրի մէջ,
Սիրել եմ քեզ և այդ սէրը,
Կը մնայ անխախտ ու անվերջ:

Մնաս բարեաւ իմ հայրենիք,
Ինձ կեանք արև պարգևող,
Մնաս բարեաւ վերջին անգամ,
Համբուրում եմ քո սուրբ հող:

ՔԱՆԻ ՈՒՇ ԶԷ

Սթափւեցէք եղբայրք բաւական է քուն,
Ոչ հայրենիք մնաց ոչ էլ գերդաստուն,
Թշնամիք միացած կուգեն վերջացնել,
Հայեր մեզի մնաց շուտ գէնքի զիմել:

Երթանք արիւն թափենք,
Թուրքից վրէժ առնենք,
Տառապեալ հայ ազգին,
Ընդ միշտ ազատենք:

Այսքան դարեր եղանք հլու. հպատակ,
Անվերջ համբերել էր հայի նպատակ
Ինչ շահ բերեց մեզի համբերութիւնը,
Միթէ վիճակուած է մեզ գերութիւնը:

Հերիք անհոգ մնանք,
Եթէ քիչ ուշանանք,
Ժամանակը կանցնի,
Յետոյ կը գղջանք,

Ազգերի անցեալը թէ լաւ ըմբռնենք,
Յան ալի սուրբ օրին շուտով կը հասնենք,
Միանանք մի ուժով յառաջ ընթանանք,
Ապագայ սերունդին ասպարէզ բանանք:

Տղերք յառաջ յառաջ,
Բաւ է լաց ու հառաչ,
Յաղթութիւնը մերն է,
Զարնենք ձախ ու աջ:

Տ. Պ.

Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք

Ոհ հայրենիք մէկ աչքդ բաց, տես քեզնով են որբ մնացած,
Ախ քաշելով քեզի համար, հօրից մօրից ենք հեռացած,
Ոչ ուտելիք ոչ ըմպելիք, բոլորովին ենք մոռացած,
Ոչ կերակուր և ոչ բաժակ, օթևանից էլ հեռացած:

Ոհ հայրենիք արցունք աչքիս, չեն թողնիլ որ խօսեմ վերքիս,
Չեմ կարող համբերել ցաւիս, կը տանջւեմ լուր այս բառիս,
Հայաստան ինձի հանգչեցրու, քնքոյշ անոյշ իմ դագաղիս,
Մինչ քո հողտ չը դայ կուրծքիս, չի աւանդէ իմ այս հոգիս:

Ախ հայրենիք քեզ սիրողը, քո սիրովը կը տանջւի,
Մեր նախնիքի բաշտութիւնը, լսելով կը վրդովի,
Հայրենեաց սուրբ դրօշակը, վայլէ բարձունս հօրի,
Զար ոսոխից վրէժառու, արէք քաջերտ գորովի:

Արդէն ուրէք քաջ հայկազունք, ոտքի դացէք պատերազմի,
Նահատակութիւն մեզ տիրէ, զովհիմք անւամբ Հայաստանի,
Ընթերցողս այս լսելով, թող լայ սրտով սիրտը եռ դայ,
Հայաստանին համար արցունք, հայի գլխին պիտ ուրտա:

Միհրանեանիս մի օգնական, չկայ այս աշխարհի մէջը,
Ունիմ ինձի հետ պահապան, ամենասուրբ Տէր Փրկիչը,
Չեմ յուսահատւի յավիտեան, ցնծում ունիմ սրտիս մէջը,
Ըսպատող եմ օգնականիս, մինչ իմ հողատապանիս վերջը:

ՇՈՒՇԻԱՅ ԼԵՌՆԵՐՈՒՄ

Շուշվայ լեռներում հսկայ լեռներում,
Սուրբեր են խաղում հրացան պայթում,
Մի օր չի անցնում առանց արիւնի,
Առանց մի քանի տասնեակ դիակի:

Հանգիստ օրերը անցան վաղ շուտով,
Մարդիկ ապրում են ցաւով տանջանքով,
Ամեն մի դաշտում ամեն մի ձորում,
Ցորենի փոխան մարդիկ են հնձվում,

Գիշերուայ խաւար մթութեան միջից,
Մըհէ են կոչում մի քանի ձայներ,
Եւ այդ ձայներից բորբոքուած բաշեր,
Վըէժ են կրկնում հայ քաջ զինուորներ:

Վատթար խաւարին լոյսը փոխարինեց,
Կռվող խումբերը մի կողմ հաւաքվեց,
Երևում էին քարուքանդ շէնքեր,
Կրակի ճարակ դարձած տնակներ:

Թուրքի արիւնից գետակներ հոսում,
Անթիւ դիակներ ընկած են դաշտում,
Բազմաթիւ թուրքի զազիր ամբոխից,
Ձը ազատուեց մէկը, քաջ հայի ձեռքից:

Տ. Պ.

Բ Ե Ր Կ Ր Ա Ն Ք

Բանտից ազատեցան, հայոց քաջերը,
Մեղի ուրախութիւն է, այսուհետեւ,
Այն ողբացող հային, լացող աչքերը,
Թող խնդան զվարճանան, այսուհետեւ:

Գիշերը արտասող, անքուն մայրիկին,
Եւ անօգնական զառամեալ հայրիկին,
Իրա կեանքում ախ վախ անող քոյրիկին,
Ասէք երջանիկ միան այսուհետեւ:

Ազատութիւն հային պիտ լինի յատուկ,
Հրապարակական և ոչ թէ ծակուկ,
Թող հնչեն քնարներ, անեն մեծ խնջոյք,
Խնդան պարեն, միշտ ցնծան այսուհետեւ:

Բ՞աւ չէ, որ տխուր մնացին հայերը,
Մինչև հիմայ, լսող չեղաւ ձայները,
Անտուն, անտէր, անօգնական խեղճերը,
Էլ ինչ զինուոր քեզ կուտան, այսուհետեւ:

Քեզանից բարութիւն տեսան բաւարար,
Մարդկանց ցեց ես դառել, դուն խռովարար,
Իբրև արդար դատաւոր ես մեղհամար,
Էլ ինչ օգուտ, քեզ պիտ տան այսուհետեւ:

Մեզանից ով հերոս, ինչ տարար օգուտ,
Կամ ինչ բարիք արիր զլիւիդ կամ հոգուդ,
Մեզանից տարածտ արա քեզ ապրուստ,
Լաւ օրհնութիւն քեզ կուտան այսուհետեւ:

ՄԻՀՐԱՆԵԱՆՑ

ՄԵՐ ՎԵՐԲԵՐԸ

Լսեցէք դուք հայ քաջերդ, մեր ցաւերը շատացան,
Կարծենք քիչ էր ապտակներդ, մինն էլ այսօր աւելացաւ,
Քարեր գետեր կաղաղակեն, տանջանքները հայերուս,
Կարծենք քիչ էր հարվածներդ, մինն էլ այսօր աւելացաւ:

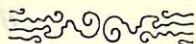
Քո ախրութեան արձագանքը, լսեց ազգդ և ազինք,
Մինչև անգամ քո թշնամուդ, խոր անդունդը քշեցինք,
Բայց ինչ անենք արմատացած, որթը հնգիւ մաքրեցինք,
Կարծենք քիչ էր արկածներդ, մինն էլ այսօր աւելացաւ:

Թակարդ լարող թշնամիդ, որթիցդ կուրախանան,
Կաշառքներով պարզենք քո, գաղտնիքներդ կիմանան,
Ախ ինչ անենք չարչարվում ենք, որ որբերդ չքանան,
Կարծենք քիչ էր հին ցաւերդ, մինն էլ այսօր աւելացաւ:

Ափսոս անուշիկ Հայաստան, վարդըդ փշեր պատեցին,
Պարտեզիդ ծաղիկների մէջ, փուշու առատակ ցանեցին,
Բոյսերիդ ամեն տունկերը, մի վատ խօսքով քանդեցին,
Կարծենք քիչ էր մատնիչներդ, մինն էլ այսօր աւելացաւ:

Խնդրում եմ մայր ուրախացիր, գիտութեան հանձարներով,
Մեծ վայելչութիւն կը տեսնես, ճշմարտութեան ջատակով,
Գիտեմ որ քեզ մօտ շատ ունիս, զրբեր լաւ երգերով,
Կարծենք քիչ էր բանաստեղծդ, մինն էլ այսօր աւելացաւ:

ՄԻՀՐԱՆԵԱՆՑ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Ընտրեցէք դուք հայ քաջերը, ընկերին լաւը ընտրեցէք,
Հայերիս անկեղծ բարեկամ, այլոց հալածող ընտրեցէք,
Հարազատ և առաքինի, անվեհեր անձմը ընտրեցէք,
Ընտրեցէք և ճշմարտութեան, զոհ գնացող ընտրեցէք:

Խօսեցէք դուք ազատօրէն, հայի բարբառը խօսեցէք.
Մեզ օտար է այլոց լեզուն, հայկական լեզուով խօսեցէք,
Սուրբ Մեսրոբի յիշատակը, հայոց տառերով խօսեցէք,
Հայ աղօթութեան համբաւաւոր, արժանի մարդ ընտրեցէք:

Մեր անմոռաց հայ անունը, թող մնայ մեզի յիշատակ,
Քաջ Կորովի Զարմայրի պէս, թող լինենք մենք էլ նահատակ,
Զուր չէր նախնեաց արիւնները, ունէր հաստատ նպատակ,
Հայաստանին հոյս ու հաւատ, քաջ Անդրանիկին ընտրեցէք:

Դուն իմ Հայաստանի պարծանք, անվեհէր քաջդ Անդրանիկ,
Մեր նախնական կորուստ գանձին, տեղը իմացող Անդրանիկ,
Քեզ վայել է արժան ես հայոց պետութեան, Անդրանիկ,
Հայերի վերքը փարատող, գալող փրկչին ընտրեցէք:

ՄԻՀՐԱՆԵԱՆՑ

ԱՆՎԵՀԷՐ ՔԱՁԸ

Նայվացքդ կրակ է. դէմքդ յաղթանդամ,
Քեզի տեսնող մարդուն, սարսափ կը ազդէ.
Արժանի ես ազգիդ, լինելու անդամ,
Քոյր ու եղբայրքդ, թշնամուց ազատէ:

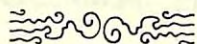
Քեզ ասում են չար թշնամու կործանող,
Պողպատեայ շինութիւնները դու քանդող,
Յաղթութեան դրօշակը, առաջ տանող,
Բռնակալիդ դու քոյ ձեռքովդ դատէ:

Հինգ դար է, որ թշնամին մեր քամակից,
Որպէս տղուկ ծըծում է մեր արիւնից.
Օգնեցէք թշնամու ըսպառնալիքից.
Քանի որ մեր հետեանքը, շատ վատ է:

Մի կեանք ունիս ազգիդ զոհելու համար,
Յիշէ քաջ Վարդանին սուրբ գործի համար,
Նղիւր սուրբն Աստուծոյ, բանակ առաջ տար,
Քառը դայիքի, առաջիցը դու գատէ:

Մախթում ենք քեզի Աստուծով երկար կեանք,
Պէտք է Հայաստանին փառք ու պատիւ տանք,
Կամ քեզի հետ մեռնենք, քեզի հետ խնդանք,
Տէր Աստուած քո նպատակդ կատարէ:

ՄԻՀՐԱՆԵԱՆՑ

Յ Ա Ն Կ

Երես

1. Խանասորի մարտը (1897)	5
2. Երգել կուզէի	6
3. Ընկերներին	6
4. Պէտքի յիշատակին	7
5. Քայլերը	8
6. Հայդուկի նշանածի երգը	8
7. Տուր ձեռքդ եղբայր	10
8. Հայդուկի երգերից	11
9. Սամսոյ ձորերում	12
10. Զան Հայրենիք	13
11. Ծածրէս արին է	14
12. Հպարտ սարեր	15
13. Հայդուկ մի վախենար	16
14. Կուեցէք տղերք	16
15. Մասեաց ճակատը	17
16. Գուրգէնի անմահ յիշատակին	18
17. Աւետիք Մալոյեանի յիշատակին	19
18. Հայդուկի երգերից	20
19. Թող փչէ քամին	21
20. Կորկոտեանի երգը	22
21. Ահա մայրիկ, ես գնում եմ	22
22. Զայն տուր ով ֆիդայ	23
23. Զինւած, պատրաստւած	24

24. Ազատութեան հրաւեր	25
25. Հայդուկի երգերից	26
26. Երգ քաջարի հայդուկի	27
27. Քրիստափորին	29
28. Հայդուկի երգը	30
29. Հայրենեաց սիրոյ համար	31
30. Անգլրանիկին	32
31. Հայաստանի անկախ Սասուն	33
32. Թուսանեանի յիշատակին	34
33. Աւդալի յիշատակին	35
34. Հայդուկի երգերից	36
35. Որսկան ախպէր	37
36. Սերոր փաշայի երգը	38
37. Գուրգէնի երգը	39
38. Բաւ է եղբարք	40
39. Դանակը ոսկորին հասաւ	41
40. Կողոպտւած եկեղեցի	42
41. Անէծք	44
42. Շանթ խմբի յիշատակին	45
43. Խաղաղ դաշտի որդիք	47
44. Հայդուկի վերջին ուխտը	48
45. Խանասորի կուռմը ընկածների յիշատակին	50
46. Գրիգոր Մանուկեանի յիշատակին	52
47. Թիկունքդ լայն	53
48. Կռունկ Հայաստանի	54
49. Հայդուկի երգերից	55
50. Երբ ես մեծացայ	56
51. Մշեցու ժօր աղաչանքը	57
52. Մենք պէտք է կուենք	58
53. Ես հանեցի սուրս պատեանից	58
54. Հերոսներին	60
55. Հիշատակ 1897 թ. յուլիս 25-ի արշաւանքին	61
56. Նպատակիս հանեմ միայն	62
57. Հերիք է, մայրիկ, դու ինձ փայփայես	63

58. Եթէ կամիք փրկել թշուո հայրենիք	64
59. Նւէր	65
60. Կենաց փշոտ առպարէզը	66
61. Դաւաճան մարդուն	68
62. Սերորի անմահ յիշատակին	69
63. Հայդուկի երգերից	70
64. Հայդուկներ վանայ ծովի վրայ	72
65. Սերոր փաշի յիշատակին	74
66. Դերոյեանի յիշատակին	76
77. Հայդուկի երգերից	77
68. Երգ աղգի	77
69. Վերջին բարե	79
70. Անթիւ դարեր թափառեցինք	80
71. Անխղճօրէն	80
72. Սիրուն ծիծեռնակ	82
73. Կուկունեանի երգը	83 ✓
74. Որսորդի խմբի յիշատակին	85
75. Խանի և Մուրադի երգը	87
76. Տուրբախի երգը	88
77. Երգ կարնեցի Գարեգինի	89
78. Սասունցիք	90
79. Հայկական մարշը	91
80. Դէպի հայրենիք	92
81. Անգլրանիկին	93
82. Մենք անկեղծ զինուոր ենք	94
83. Քաջ Անգլրանիկին	95
84. Դաշնակցականներ մարշը	96
85. Սերեմջեանի յիշատակին	97
86. Երգ Աշոտ Թաթուլի	98
87. Թող երգէ ըլբուլ	99
88. Հայդուկի երգերից	99
89. Հայդուկի երգը	101
90. Մուշեղի երգը	101
91. Թող	102

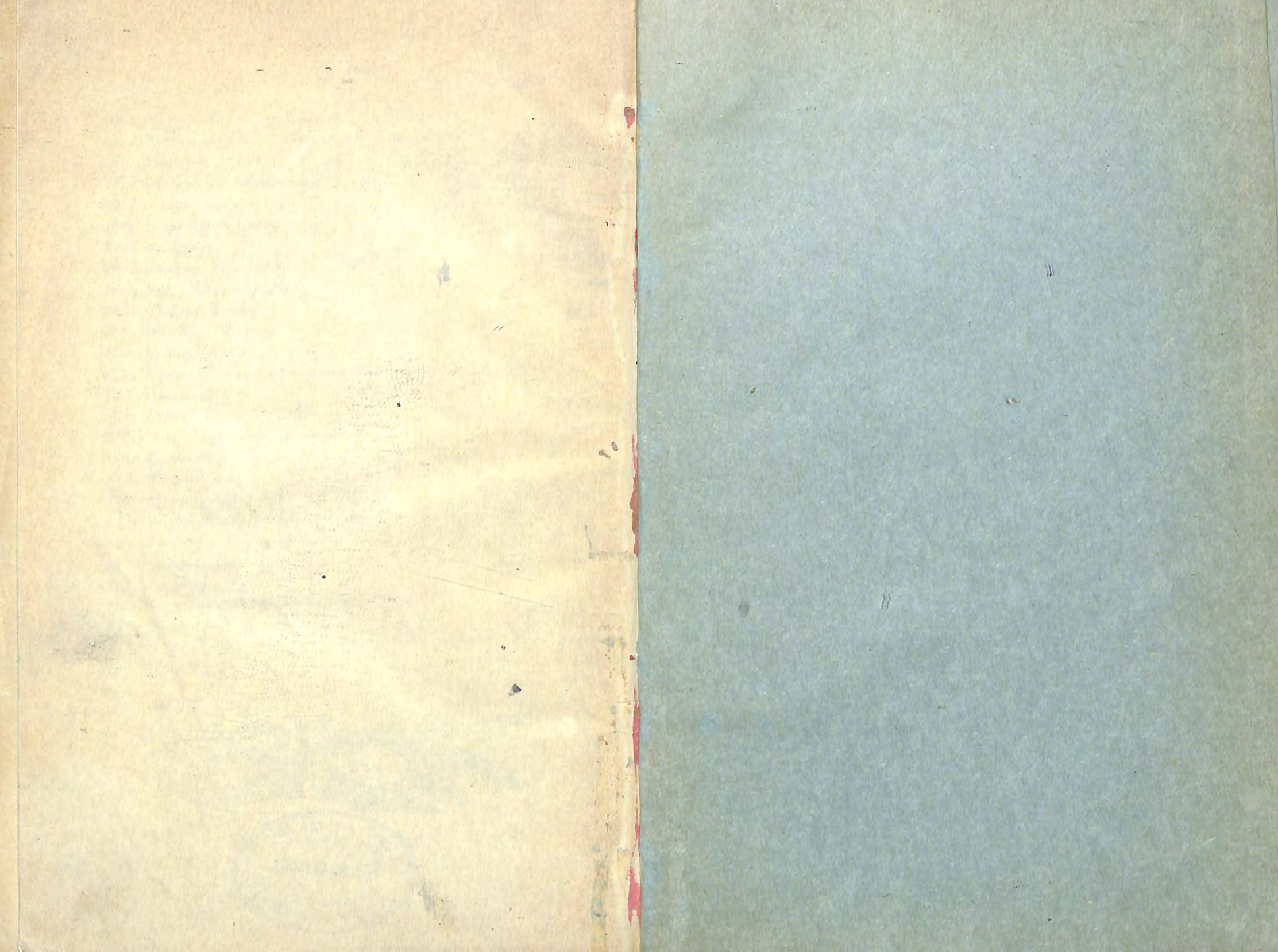
92. Թող կորչեն տաճիկները	103
93. Խանի երգը	104
94. Զինուորին	105
95. Կորկոտեանի երգը	107
96. Սասունայ սար	108
97. Երգ զինուորի	109
98. Նաւրուզի երգը	110
99. Զմեռն անցկացաւ	111
100. Անտէր կուլայ Հայաստան	111
101. Նպատակիս գէթ մի ժառը կատարէր	112
102. Մի գեղեցիկ պարզ գիշեր էր	113
103. Դու զո՞վ խնդրես	114
104. Երազ	115
105. Պանդխտի երգը	116
106. Ահա բացւեցաւ մի նոր ասպարէզ	116
107. Մայրիկիս	117
108. Սիրեցի, ետքս տարան	118
109. Դարգս լացէք սարի սմբուլ	119
110. Երբ հեռացայ հայրենիքէս	119
111. Շուշիի երգը	120
112. Որոնց որ անկեղծ սիրեցի	121
113. Աքսորականի երգը	122
114. Գէորգ Զառչի երգը	124
115. Երգ Ալագեազի	125
116. Երգ սոխակի	126
117. Արարատ մեծ սար	127
118. Պարզիւր աղբիւր	128
119. Բագուի երգը	129
120. Զէյթունի երգը	130
121. Մշեցու երգը	131
122. Մուշեղի երգը	132
123. Հայրենիք	134
124. Համազասպի երգը	135
125. Ուխտիւր	136

126. Ոչ ոք մեզ այնպէս չի հարւածէր	138
127. Մշեցու զանգատը	140
128. Հայի սրտին սուր են զարկեր	141
128. Երէք ձայն	142
130. Իրաւունք	143
131. Ազգ իմ, որքան նկուն քնաս	144
132. Խաւարել եմ, ինչպէս գիշեր	145
133. Արթուն մտքիս հանգարտ քայլեր	146
134. Ալուրի մէյդան	146
135. Միհրանի երգը	149
136. Ղազարեցի հայ ազջիւղ	150
137. Տաճկահայաստան	152
138. Մօրս վերջին համբոյրը	153
139. Հայ ազգի որդիք	154
140. Անիրաւ ձկնորսը	155
141. Արազն եկաւ լափին տալով	156
142. Դարդոտ եմ	157
143. Ընկերներս վաղ են մեռել	158
144. Գող կատու	159
145. Բարոյական աւազակ	160
146. Մօր սուգը	161
147. Հրաշալի տափի թաղ	162
148. Հազար իննը հարիւր	163
149. Խրախոյս քաջերին	166
150. Պատմական	167
151. Մեր այժմէութիւնը	172
152. Սանդրօի մահը	173
153. Բախշիի և Խանի յիշատակին	175
154. Յոյսեր	176
155. Գառնիկի երգը	177
156. Դժբախտ հայեր	178
157. Նւէր հերոսին	180
158. 1904 թ. Սասունում ընկած ընկերներին	181
159. Կոչ հայ երիտասարդներին	

160. Քայլերդ Դաշնակցութեան	182
161. Ով որ ազգ ու հայրենիք չի ճանաչում	183
162. Խնամին	184
163. Այսպէս եմ հասկանում	185
164. Տաճկահայոց հարցը	186
165. Խաբւած ժողովրդին	187
166. Խրախոյս	188
167. Ներկայի պահանջը	189
168. Նւէր Անդրանիկին	190
166. Անվերջ դաւեր	191
170. Աննպատակ կռիւ	192
171. Երորդութիւն	193
172. Թումանի երգը (Տաճկաստանի բարբառ.)	194
173. Ազատութիւն	195
174. Բլբուլ	196
175. Նւէր Հնչակեան ղինւորներին:	197
176. Արտասուք	198
177. Սուրհանդակ	199
178. Խրախոյս քաջին	200
179. Կարնեցի Բեռի Արշակի երգը	201
180. Հրաժեշտ պանդուխտի	203
181. Քանի ուշ չէ	204
182. Հայրենիք	205
183. Շուշուայ լեռներում	206
184. Բերկրանք	208
185. Մեր վերքերը	
186. Անվեհեր քաջը	

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0389488

72.782